

Bírósági Szemle

Senyei György ≡ KÖSZÖNTŐ 2

Osztovits András ≡ ELŐSZÓ 3

≡ Tanulmányok

Zódi Zsolt ≡ A BÍRÓSÁGOK ÉS A TECHNOLÓGIA 4

≡ Fórum

Virág Csaba ≡ AZ ÚJ POLGÁRI PERRENDTARTÁS ALKALMAZÁSÁNAK KIHÍVÁSAI

Bírói attitűdök a perrend egyes új jogintézményeivel kapcsolatban 14

Szabó Judit – Hornyák Szabolcs ≡ AZ ÚJ BÜNTETŐELJÁRÁSI KÓDEX HATÁSA

A BÍRÓSÁGI IGAZGATÁSRA 26

≡ Arcképcsarnok

Bódiné Beliznai Kinga ≡ „AKINEK ÍTÉLETEIBEN A JOG ÉS AZ IGAZSÁG KÉRDÉSEI
MELLETT MINDIG OTT VOLT A MELEG EMBERI SZÍV IS” – *Juhász Andor bírói pályafutása* 38

Peres Zsuzsanna ≡ IFJ. MAILÁTH GYÖRGY ORSZÁGBÍRÓ ÉLETPÁLYÁJA 47

≡ Recenziók

Mezey Barna ≡ ADALÉKOK A BÍRÓI SZEREFPÉLFOGÁSHOZ • A Kúria és elnökei 57

Kis László ≡ A BÍRÓSÁGI IGAZGATÁSI MODELLEK ALKALMAZÁSÁNAK GYAKORLATI
ASPEKTUSAI • David Kosař: Perils of Judicial Self-Government in Transitional Societies.

Holding the Least Accountable Branch to Account 64

A SZERZŐKRŐL 68

ABSTRACTS 69

SZERZŐI ÚTMUTATÓ 71

Köszöntő

Az ítélkezés és a bírósági szervezet öngazgatása egymástól elválaszthatatlan, szerves egységet alkot. Annak érdekében, hogy a bírák alkotmányos kötelezettségüket teljesíteni tudják, biztosítanunk kell számukra a szükséges személyi és tárgyi feltételeket, ami az igazgatás feladata.

A bírósági ítélkezés feltételeinek fejlesztése a jó állam kiépítésének része és ezáltal mindannyiunk közös érdeke. Ezt segíti ez a hiánypótló folyóirat, amely különféle szempontokból – legyen az nemzetközi kitekintés, vagy jogtörténeti összehasonlítás – mutatja be a bíróságok igazgatásának sajátos tevékenységet. Hiszem, hogy egy ilyen szellemi-tudományos műhely a bírákat segíti abban, hogy ítélkezési tevékenységük során egyre gyarapodó ismeretanyaggal tudjanak megalapozott döntéseket hozni.

Ezen gondolatokból merítve indítom útjára az Országos Bírósági Hivatal új tudományos folyóiratát, a *Bírósági Szemlét*. A szerkesztőség és a szerkesztőbizottság tagjai jelentik a biztosítékot arra, hogy a periodika célkitűzései maradéktalanul teljesüljenek. Kérem a bírósági szervezet tagjait, hogy a folyóiratban megjelenő elemzéseket olvassák, szükség esetén vitassák meg, hogy így egy további híd keletkezzék az ítélkezés és a jogtudomány között.

Budapest, 2020. szeptember

Senyei György

Előszó

A bíróságok munkájának lényege az ítélezési tevékenység, amely csak a megfelelő szervezeti, munkavégzési körülmények között valósulhat meg. Az igazságszolgáltatás sokrétű és sokszínű folyamat, igazi csapatmunka: folyamatosan törekedni kell a hatékonyabb megoldások megtalálására, az innovációra, a technikai-digitális fejlesztések átvételére. Az igazgatástudományban viszonylag új jelenségnek számít az igazságszolgáltatás sajátos alkotmányos helyzetéből (önálló hatalmi ág, bírák függetlensége stb.) eredő, részben közjogi (bíróági vezetők kinevezése, ügyelosztási rend, bírák fegyelmi felelőssége stb.), részben magánjogi (például munkáltatói jogkör terjedelme) kérdések megválaszolása. Az eltérő bíróági igazgatási modellek összehasonlítása, elemzése európai szinten is lendületet kapott, egyes uniós intézmények, valamint az Emberi Jogok Európai Bírósága egyre gyakrabban fogalmaz meg egyre konkrétabb elvárásokat ezen a területen a tagállamokkal szemben.

„Korunk sok ismeretet kíván!” – figyelmeztette Kölcsey Ferenc unokaöccsét a *Parainesis*-ben. Az intellektus jelentősége azóta sem változott: hatékony igazgatási modellek, szabályok, megoldások ismerete nélkül nem létezik hatékony igazságszolgáltatás, a bíróságtörténeti múlt ismerete nélkül pedig nem lehet megérteni a jelent, illetve tervezni a jövőt. A most induló, évi négy számmal megjelenő *Bíróági Szemle* folyóirat állandó rovatai ezekhez a célokhoz, témákhoz igazodnak. A Tanulmányok rovatba hosszabb, elemző írásokat, a Fórumba vitaindító cikkeket várunk. Az Arcképcsarnok a magyar bíróságtörténet meghatározó alakjainak tevékenységét idézi fel, a Recenziók között pedig a bíróági igazgatási témában publikált szakirodalom ismertetése kap helyet.

A folyóirat missziójának eredményessége a jogtudomány képviselőivel való folyamatos kapcsolattal és konzultációval teljes. A szerkesztőbizottságban a Nemzeti Közszolgálati Egyetem rektora és a jogi karok dékánjai segítik a tudományos igényű kéziratok folyamatos megjelenését.

Budapest, 2020. szeptember

Osztoivits András
főszerkesztő

ZÓDI ZSOLT

A bíróságok és a technológia

A jelenkor néhány technológiai újítása rendkívül erős hatással van a jog területére is. Az írás első része a jelen technológiai és a bíróságok kapcsolatát elemzi. Egyrészt igyekszik olyan osztályozást adni, amelyben a bírósági technológiák elhelyezhetők, másrészt bemutat néhány technológiát, amellyel a bíróságok most ismerkednek. A tanulmány második fele a jövő két technológiai irányát villantja fel: a mesterséges intelligencia alkalmazásait (különösen azok természetes nyelvfeldolgozással kapcsolatos részeit) és az online vitarendezési módszereket.

BEVEZETÉS

2010 után a jog és a technológia viszonya érezhetően kezdett megváltozni, ami részben egy sor kisebb mennyiségi változásnak, részben pedig néhány technológiai újításnak volt köszönhető. Elterjedt egy új kifejezés a jogi informatikára, a *Lawtech*,¹ és az új technológiai jelenségek szabályozása, hatásuk a jogi szakmára hirtelen az érdeklődés középpontjába került. A „jogi informatika” fontos diszciplína lett. Jelenleg pedig a szemünk láttára formálódik néhány olyan jelenség, amely a bíróságok működését már ma is nagyban befolyásolja, és úgy vélem, hogy a közeljövőben ez a hatás még nagyobb lesz.

Bevezetesként érdemes felidézni, hogy a *bíróság* és a *technológia* viszonya az elmúlt évtizedekben három fejlődési szakaszon ment keresztül.

Az első korszakot (főként a fejlettebb nyugati országokban) az 1970-es évektől kezdődően az irodaautomatizálási megoldások képviselték. Ezeknek az alapjai nagygépes (*mainframe*) rendszereken már léteztek az 1970-es években is, de az 1980-as évek folyamán fokozatosan megjelentek a személyi számítógépekre és a helyi hálózatokra írt verzióik is. Olyan technológiákról van szó, amelyek a bíróság *mint hivatal* elektronizálását valósították meg, az *iktatás* automatizálásától kezdve a *szövegszerkesztők* használatán keresztül az elektronikus dokumentumok kezelését is magában foglaló dokumentum- és ügymenedzsmentig,² vagy az 1990-es évektől a jól ismert jogtárak, jogi adatbázisok formájában.³

Az internet megjelenése drámai változásokat hozott: ettől kezdve számíthatjuk a bírósági technológiák második korszakát. Ekkor jelennek meg a bíróság internetes kommunikációját megvalósító megoldások. Egyfelől az 1990-es évek végétől kezdődően (Magyarországon

a 2000-es évek végétől) az *elektronikus információszabadság* (*freedom of information*)⁴ térnyerése nyomán megjelentek a nyilvánosságnak szánt ítéleti adatbázisok és egyéb bírósági tájékoztató felületek, illetve az e-közigazgatás bírósági verziói, így a bíróság külső kapcsolatainak egy része is a technológia „uralma” alá került: megjelent az elektronikus kapcsolattartás, és az „e-per” (elektronikus ügyszobák), és lassan elindultak a technológia tárgyalótermi használatát segítő megoldások is. Bizonyos

1. Bár a *Lawtech* kifejezés már az 1980-as években előfordult (Sz. n.: *Lawtech. Barrister*, 1985/2. 45–49.), és az *American Bar Association*nek már 1992-ben működtek *LawTech*-centrumai, ahol a kor technológiáit (szkennerek, fénymásolók, nyomtatók, személyi számítógépek és a rájuk telepíthető szoftverek, például szövegszerkesztő, táblázatkezelő, az ügyvédi irodák menedzsmentjéhez kapcsolódó szoftverek) helyben lehetett kipróbálni, a kifejezés csak a 2010-es években terjedt el. Magyarországon az *ArsBoni* online folyóirat által szervezett *Lawtech meetup*ok és a periodika *Lawtech* rovata révén lett elterjedt a kifejezés (lawtech.arsboni.hu).

2. A bíróságokon az ügynyilvántartás, iktatás és annak különböző fizikai nézetei világszerte speciális elnevezést kaptak, és ez így van Magyarországon is. A 14/2002. (VIII. 1.) IM-rendelet a bírósági ügyvitel szabályairól és a kapcsolódó 17/2014. (XII. 23.) OBH-utasítás a bíróságok egységes iratkezelési szabályzatáról *lajstromnak* nevezi a beérkezett iratok nyilvántartását, *perkönyvnek* az ügyek bíránkénti, tanácsconkénti nézetét, *tárgyalási naplónak* az ügyek eljárási cselekményenkénti nézetét, valamint *tárgyalási jegyzéknek* a tárgyalások naponkénti nézetét. Ez természetesen semmit nem változtat azon, hogy a hivatali működés központi kategóriája ebben a logikában az ügy. Minden más entitás, objektum, dokumentum, személy az egyes ügyekhez kapcsolódik.

3. A kelet-európai országok – nem függetlenül a hatalmas jogszabálydömpingtől – a rendszerváltás után élen jártak a jogi adatbázisok elektronizálásában. Így például a *CompLex CD jogtár* 1993-ban jelent meg, amikor még a CD-olvasó is új technológiának számított.

közigazgatási típusú (nem kontradiktórium) eljárások teljesen elektronikusak lettek (mint például a cégeljárás Magyarországon).

Az irodaautomatizálási, majd az elektronikus kapcsolattartási korszak után beszélhetünk a harmadik korszakról, amelyet leginkább talán a „virtualizáció” és/vagy a „mesterséges intelligencia” korszakának nevezhetünk. Ennek lényege az, hogy a technológia kilép a „segítő”, „hatékonyságnövelő” szolgai szerepkörből, és behatol olyan területekre is, amelyeken eddig egyáltalán nem volt jelen, és megváltoztat olyan dolgokat is, amelyeket eredetileg, a technológia kitalálásakor nem állt szándékában megváltoztatni az adott technológia feltalálójának.⁵ A „nem szándékolt hatások” mindig is jellemezték a technológiát. Gondoljunk például olyan egyszerű dolgokra, mint arra a hatásra, amelyet az egyre jobb minőségű szövegszerkesztők gyakoroltak a perekben keletkező *szövegmenyiségre*. Mivel a szöveg-előállítás sokkal könnyebbé vált (a korábban megírt sablonszövegeket igen könnyű beszúrni az újabb szövegekbe), a szövegek mennyisége folyamatosan növekszik. S mivel a bírói munka abból a szempontból nem változott, hogy a bírónak a lehető leghagyományosabb „lineáris olvasással” kell ezeket az anyagokat feldolgoznia, ez folyamatos válsághelyzetet generál.⁶ Ahogy a későbbiekben majd látjuk, a videokonferencia-rendszereknek, az elektronikus perszobáknak vagy a prediktív szövegelemzésnek is vannak, lehetnek nem szándékolt hatásai. Ezeket elég nehéz megjósolni, de néhány jóslatot azért megkísérlek.

Jelen cikk első részében a jelenlegi helyzetet veszem számba. Előbb azt, hogy a *bíróság és technológia* elneve-

zésen mi mindent érthetünk, és hogyan lehet azokat a megoldásokat, alkalmazásokat csoportosítani, amelyek ilyen elnevezés alatt találhatók. Az első rész második alfejezete pedig azokat a technológiákat sorolja fel, amelyek saját egyéni értékítéletem szerint jelenleg a bírósági informatika legfontosabb irányai.

A cikk második része már a jövőről, a „harmadik korszakról” szól. Arról, hogy milyen kutatások folynak, és ezek a közeljövőben hogyan befolyásolhatják a jogi (és bírósági) informatikát. A „jogi futurologia” néhány képviselőjével együtt azt gondolom, hogy korszakhatárra érkezünk: a technológiák eddig csak megkönnyítették és meggyorsították a bírósági munkát, de alapjaiban nem változtatták meg. Már látszanak azonban azok a megoldások, amelyek jó eséllyel teljesen fel fogják forgatni a bíróságok működését is.

Itt, a cikk elején szeretném leszögezni, hogy nem beszélek mindenféle technológiáról. Például azokról, amelyek már bevettnek számítanak, napi használatban működnek, mint az egyre okosabb jogi adatbázisok vagy az egyre kényelmesebb ügyviteli rendszerek. Továbbá azokról sem, amelyek körül manapság nagy a hírverés (például a *blockchain*), de valószínűleg nem lesznek meghatározó befolyással a bíróság munkájára. Végül nem beszélek egy nagyon fontos kérdéskörrel sem: arról, hogy az egyre nagyobb teret nyerő *elektronikus formában létező bizonyítékokkal* hogyan fognak boldogulni a bíróságok, és ez hogyan alakítja majd át a bíró szerepét és a perek szerkezetét. Ilyenek például az interneten (és legtöbbször külföldi székhelyű cégek által működtetett közösségi médiafelületeken) található bejegyzések, az elektronikus

4. A *freedom of information* eszméje még az 1960-as évekre nyúlik vissza, amikor az amerikai kormányzat a szövetségi kormányzati szervek nagyobb átláthatóságát szem előtt tartva törvénnyel kötelezte őket arra, hogy egyrészt a hivatalos lapban rendszeresen tegyenek közzé magukról bizonyos információkat, másrészt kérésre bárkinek szélesebb információkört bocsássanak a rendelkezésére (lásd például P. Stephen GIDIERE (szerk.): *The Federal Information Manual, How the Government Collects, Manages and Discloses information under FOIA and Other Statutes*. Chicago, American Bar Association, 2006). A törvényt több hullámban módosították, az egyik legjelentősebb módosítás természetesen az internet megjelenése után (1996) történt, amikor kötelezték a kormányzati szerveket bizonyos adatok weboldalokon történő rendszeres közzétételére. Európában jellemzően a 2000-es évek közepén fogadták el az elektronikus információszabadságra vonatkozó törvényeket, így Magyarországon 2005-ben kerül erre sor a *2005. évi XC. törvénnyel*.

5. A romboló (*disruptive*) technológiák jogra gyakorolt hatásáról szóló fejtegetésekben Richard SUSSKIND gondolatmenetét követem (Richard SUSSKIND: *Az ügyvédség vége?* Budapest, Complex, 2012 és Daniel SUSSKIND – Richard SUSSKIND: *A szakmák jövője*. Budapest, Antall József Tudásközpont, 2017).

6. James BENIGER, a neves amerikai szociológus híres könyvében (*Az irányítás forradalma. Az információs társadalom technológiai gazdasági forrásai*. Budapest, Gondolat–Infonia, 2004) több társadalmi alrendszer elemzve, rengeteg történelmi példával illusztrálva írja le azt a folyamatot, ahogy egy új technológia a korábbi irányítási, kontrollálási módszereket előbb válságba sodorja, majd fokozatosan létrehozza a kontroll új formáit. Beniger gondolatmenetét továbbgondolva elmondható, hogy az írógép feltalálása hogyan forradalmasította a jogesetek közlését az Egyesült Államokban, majd okozott „ítélet-túltermelési válságot”, amelyet azután az elektronikus jogi adatbázisok oldottak meg, persze újabb problémákat felvetve (ZÓDI Zsolt: *A Common Law információs válsága és forradalma a XIX. század Angliájában és Amerikájában*. *Aetas*, 2012/4. 188–196.). Ez a dialektikus folyamat soha nem ér nyugópontra: az új technológiák és a kontrollfolyamatok között mindig van feszültség. Így van ez az adatbázisokkal is, amelyek azután maguk is okozói vagy legalábbis elősegítői lettek néhány új jelenségnek: például a fékevesztett jogszabály-módosítási dömpingnek (amely lehetetlen volna számítógépes támogatás nélkül), vagy hogy a széles kutatói közösség számára vált lehetővé a bírósági ítéletek statisztikai-korpusznyelvészeti alapú elemzése (lásd később).

okiratok, a szoftverek és a bennük futó algoritmusok működésére vonatkozó információk, a különböző hardvereken, mobil eszközökön található információk, a gazdaság működésében egyre nagyobb szerepet játszó erőforrás-megosztó platformokon lévő információk, és még sok egyéb jelenség. Ezekről – bár nagyon is a bíróságok és a technológia kérdésköréhez sorolhatók – azért nem teszünk itt említést, mert ehhez ennek a cikknek a keretei nem elegendők.

A JELEN

Ebben a részben áttekintem azokat a technológiákat, amelyek jelenleg még uralják a bírósági informatikát, illetve annak újabb (az utolsó évtizedet jellemző) irányait képviselik. Előbb a bírósági technológiákról és főképp alkalmazások csoportosítási lehetőségeiről, majd a még ebbe a korszakba tartozó, de jelenleg is aktuális, futó projektek formájában létező újabb technológiákról lesz szó.

A jelenlegi technológiák csoportosítási lehetőségei

A legújabb technológiák tárgyalása előtt érdemes egy rövid kitérőt tenni, hogy miként tudjuk csoportosítani a bíróságon jelenleg használt technológiákat. Ennek nemcsak elméleti jelentősége van. Ahogy majd látjuk, a technológiával kapcsolatos döntések meghozatalakor ezek a csoportosítások elég fontos szerepet játszanak.

CORE ÉS NON-CORE RENDSZEREK

Az első a *core-non-core* jellegű csoportosítás, amely az alapján osztályozza a technológiákat, hogy azok az adott szervezet *főtevékenységét* támogatják-e vagy annak mellékfunkcióit. Más területről példát kölcsönözve: egy bank esetén *core* rendszer a számlavezető rendszer, míg *non-core* rendszer például egy kockázatelemzésre használt szoftver vagy a banki dolgozók HR-nyilvántartása. Természetesen a *főtevékenység* és a *nem főtevékenység* határvonalai olykor elmosódtak.

A bíróság kontextusában ugyanez igaz. Vannak olyan szoftverrendszerek, amelyek bizonyosan *core* rendszernek számítanak, és vannak, amelyek bizonyosan nem, továbbá sok rendszer a szürke zónában helyezkedik el. Például az ügyviteli rendszerek nélkül – amelyek az iktató-, nyilvántartó funkciókat viszik – nehezen képzelhető el bíróság, illetve elektronikus dokumentumtárolás nélkül elektronikus per. Az is biztos azonban, hogy a bíróság képes működni automatikus dokumentum-összeállító rendszerek vagy honlap nélkül is. Ebben a szürke zónában egyrészt azok az alkalmazások vannak, amelyek nélkül elvileg elképzelhető működés, de gyakorlatilag nagyon

nehezen (például jogtárak vagy diktáló szoftverek), másrészt bizonyos rendszerekre jellemző, hogy egy bizonyos idő után, amikor már felszámolják a hagyományos munkafolyamatokat, egy *non-core* rendszerből is válhat *core* rendszer. Jelenleg a dokumentumszerkesztés hagyományos szövegszerkesztőn történik, de ha elterjednek a dokumentum-összeállító rendszerek (lásd később), akkor egy bizonyos idő elteltével már nem lesz lehetőség visszatérni a régi dokumentumszerkesztési módszerekhez.

Azt is meg kell jegyezni, hogy a jogszabályi megfelelés és a tényleges működés között érdemes különbséget tenni. A bírósági határozatok publikálásának rendszerei nélkül a bíróság ítélezést tud folytatni, de működése jogszabálysértő lesz.

A legtöbb bírósági rendszer legfontosabb *core*-elem az ügyviteli szoftver (Magyarországon a Bírósági Integrált Informatikai Rendszer, BIIR), amely egyszerre iktató- és iratnyilvántartó, és bizonyos szűk körben a munkafolyamat-menedzsmentet támogató rendszer.

A *core* és a *non-core* rendszerek megkülönböztetése sok szempontból lehet fontos. Először is nyilvánvaló, hogy ha szűkösek az erőforrások – és ez csaknem mindig így van –, akkor ez a megkülönböztetés segít rangsorolni a szűkös erőforrásokat: mindig a *core* rendszerek élveznek előnyt. Másodszor, a *core* rendszerek esetében rendszerint magasabb szoftver- és informatikai biztonsági követelményeknek kell érvényesülniük, mint más rendszerek esetén.

ÁLTALÁNOS RENDSZEREK – SZAKRENDSZEREK

Egy másik csoportosítás arra koncentrál, hogy melyek azok a technológiák, amelyek „dobozos” verziójukban, komolyabb testreszabás nélkül is használhatók a bíróságon, és melyek azok, amelyeket a bíróság igényeihez kell igazítani, vagy egyenesen a bíróságra szabottan kell kifejleszteni. Dobozos rendszerek az irodai szoftverek vagy a jogtárak, a tárgyalótermi multimédia-technológiák legtöbbje (például távmeghallgatást lehetővé tevő vagy prezentációs rendszerek). A szakrendszerek speciálisan a bíróság igényeire kifejlesztett anonimizáló szoftverek, a polgári perrendtartás szabályaihoz igazított dokumentumkezelő, a (fél)automatikus iratszerkesztő vagy éppen az iktató-, ügykezelő rendszerek.

Az általános rendszer–szakrendszer megkülönböztetésnek nemcsak az a jelentősége, hogy az előbbieket dobozos megoldásként is hozzáférhetővé, és általában csak konfigurálni kell őket, míg az utóbbiak esetében vagy teljesen egyedi fejlesztésre van szükség, vagy máshonnan (például a közigazgatásból) átvett szakrendszerek jelentős testreszabására. Más konzekvenciái is vannak ennek a megkülönböztetésnek, ezek közül csak néhányat említek.

Elsőként azt, hogy mivel ezeknek a rendszereknek a testreszabása, kifejlesztése nagyon komoly speciális

ismeretet igényel, a legtöbb szervezet – így jellemzően a magyar bírósági szervezet is – igyekszik ehhez a saját szakembereit használni. Ennek azonban az a veszélye, hogy egyfelől a helyi szakemberek nem érdekeltek a már működő rendszerek lecserélésében (mert esetleg feleslegessé válhatnak), másfelől gyakran a fő feladataik ellátása mellett kellene a szakrendszer megtervezésével vagy a tervezéshez információadással foglalkozni. De ennél is nagyobb gondot szokott jelenteni, hogy a szakemberek a rendszerek tervezésekor általában az *offline* folyamatokat tartják szem előtt, ezt akarják lemásolni az elektronikus térben is, ami azonban gyakran nem működik. Az *offline tér* például jól tűri a kivételeket, a folyamatokban a „rövidítéseket”, egyszerűsítéseket, és nagyon gyakran tele van olyan információkkal, amelyeket a szervezetszociológiában „*tacit* (nem kifejezett, hallgatólagos) tudásként” szoktak emlegetni. Olyan ismeretekről van szó, amelyeket „mindenki tud”, csak épp senki soha nem mond ki. A rendszerek tervezésekor azonban ezeknek is nagy jelentőségük van. A nehézségek közé sorolhatjuk a beszállítókkal való kapcsolattartás és információmegosztás kérdését, az infotechnológiai támogatás ki- vagy beszerzését, és általában a projektmenedzsment-kérdéseket, amelyek az infotechnológia világában gyakran felmerülnek.⁷

A szakrendszerekkel kapcsolatos második veszély a kiszolgáltatottság. A dobozos rendszerek támogatása rendszerint megoldott. A gyártó rendszeresen küldi a szoftverfrissítéseket, vevőszolgálatot, technikai segítségvonalat tart fent. A szakrendszer fejlesztője azonban megszűnhet, a hozzáértő szakember más céghez távozhat, és gyakran a jogszabályváltozások vagy az új igények felmerülése miatt nem megoldott a szakrendszerek fejlesztése. A legtöbb esetben ilyenkor a szakrendszer teljes cseréjére van szükség, mert még ez is jobban megoldja a helyzetet, mint adott esetben éveken át vergődni egy támogatás nélküli rendszerrel. Ezt a problémahalmazt gyakran azzal igyekeznek a szervezetek kiküszöbölni, hogy a szakrendszer implementálásakor kéri a „forráskódot”. A forráskód olvasásához és ahhoz, hogy azzal a szervezet ténylegesen tudjon valamit kezdeni, nagyon komoly szakismeret szükséges, legfőképp egy részletes, mindenre kiterjedő dokumentáció, amelynek segítségével valóban átvehető a rendszer továbbfejlesztése és üzemeltetése. Ez azonban – a részletes dokumentáció készítése és a szervezet belső embereinek betanítása – jelentősen megdrágítja ezt a megoldást, amely ismét problémákat okozhat: könnyen lehet, hogy a végére a forráskód átadása a szervezetnek összességében sokkal többbe kerül, mint ha inkább egy jól megkötött, hosszú távú szoftvertámogatási szerződéssel fedezné az igényeit. Összefoglalva: a manapság gyakran alkal-

mazott forráskódátadás, amellyel egy szervezet a kiszolgáltatottságát véli csökkenteni, általában nem oldja meg a szóban forgó problémát.

FRONT OFFICE – BACK OFFICE

Az üzleti életben a szoftverek egyik legfontosabb megkülönböztetése az, amely a külvilághoz (az ügyfelekhez) irányuló (*front office*) és a háttértevékenységekhez (*back office*) kapcsolódó szoftverekre osztja egy szervezet szoftvereit. Az üzleti életben *front office*-hoz kapcsolódó szoftver egy számlázó- vagy egy *webshop*rendszer, míg *back office* rendszer egy főkönyvi, készletnyilvántartó, gyártói vagy vezetői információs rendszer. A bíróságok esetében *front office* rendszerek az elektronikus kapcsolattartásra szolgáló rendszerek, a tárgyalótermi technológiák és a tájékoztató rendszerek, míg *back office* rendszerek az ügyviteli dokumentumkezelő, dokumentumgeneráló, diktáló- és anonimizáló rendszerek, adatbázis-kezelő, belső kereső, munkafolyamat- és csoportmunka-támogató, valamint a vezetői információs rendszerek.

A *front* és *back office* rendszerek megkülönböztetése azért lényeges, mert az előbbieket esetében kiemelten fontos a felhasználóbarát működés, így a felhasználói felületek igen gondos tervezése, amelyre legtöbbször nem jut idő. Egy *back office* rendszer esetében a projekt általában tartalmaz egy betanítási időszakot is, és a szakemberek előbb-utóbb a nehézkes kezelést is megtanulják. Az ügyfelekkel érintkező rendszerek esetén ezt nem lehet megengedni.

Néhány mai technológia

Az amerikai National Center for State Courts *Court Technology Bulletin*jének honlapján⁸ található egy igen beszédes szöveghő, amely a weboldal cikkeinek címkéit mutatja. Itt – ha nem nézzük az olyan általános címkéket, mint a „technológia” vagy a „konferencia” kifejezések – a leggyakrabban említett témakörök az „elektronikus iratkezelés” (*electronic filing*, 178 említés), az „ügykezelő rendszerek” (*case management systems*, 110 említés), a „weboldal- és internetprojektek” – 96 említés, az „elektronikus képi rendszerek és elektronikus jegyzőkönyvek” (*electronic imaging and electronic records*, 94 említés), majd a „hozzáférés a bírósági iratokhoz” (87 említés).

7. Remek könyv a tárgyban egy amerikai esettanulmányokat tartalmazó munka még a 2000-es évek közepéről. Bruce ROCHELEAU (szerk.): *Case Studies on Digital Government*. Hershey, Idea Group Publishing, 2007. A könyv 21 e-kormányzati IT-projekt leírását tartalmazza. Ezek nagyon változatos projektek, általában különböző szakrendszerek bevezetésének tapasztalatait mutatják be.

8. courttechbulletin.blogspot.com.

Ezt is figyelembe véve öt olyan tendenciáról szeretnék beszélni, amely jelenleg a bírósági informatika központi kérdésének tűnik: a videokonferencia-rendszerek, az egyéb prezentációs technológiák, az elektronikus iratbetekintés, a *core* rendszerek *online*-ná válása, és az automatikus dokumentumszerkesztők. Mindegyik témakörben komoly erőfeszítések folynak jelenleg a magyar bíróságokon.

VIDEÓKONFERENCIA-RENDSZEREK

A videokonferencia-rendszereket nem kell bővebben bemutatni, hiszen a magyar bírósági rendszer is használni kezdte ezeket.⁹ A rendszer előnyeit sem kell ecsetelni. A tanúk távoli meghallgatása a bírósági rendszernek már rövid távon is százmilliókat takaríthat meg, ráadásul bizonyos tanúvallomásoknál a rögzítés lehetősége (például kiskorú sértetteknel, tanúknál) sokkal humánusabb megoldást nyújt, mint a többszöri személyes meghallgatás.¹⁰

Ugyanakkor ezekkel a rendszerekkel kapcsolatban kritikus hangok is hallhatók. Francis A. WEBER amerikai szerző például egyes bizonyítékokon a részletek felismerhetőségének problémáját emeli ki a videóhívások esetén, valamint azt az egyszerű tényt, hogy az emberek hajlamosak másképpen viselkedni (például szembesítések alkalmával), ha az érintettek nincsenek jelen fizikailag.¹¹

PREZENTÁCIÓS RENDSZEREK

A képi demonstrálás különböző technológiai rohamosan terjednek a bíróságokon.¹² Ezek közül a bizonyítékok képi bemutatását lehetővé tevő rendszereket használják széles körben. Ennek a lényege az, hogy bármilyen digitális állományt (képet, mozgóképet, hangot, dokumentumot, kisebb tárgyakat) lehet a több helyen is jelen levő képernyőkre kivetíteni, a képernyőkön pedig a kontrollálás, rajzolás, annotálás lehetősége is megvan, azaz például az ügyvéd rárajzolhat a képre, megállíthatja a videót stb. Ugyanígy szükség van dokumentumok felmutatására, erre a bírácoknak lehet szükségük, hasonló annotációs lehetőségekkel. Az ügyvédek körében egyre népszerűbb – legalábbis az angolszász rendszerekben – a (például *power point*) prezentációk használata is.¹³

A veszélyek itt is fennállnak. A mai per szerkezete az írásos beadvány/perbeszéd kettősségére épül, és ezek a prezentációs technikák valójában egy harmadik utat képviselnek. A bíró és (amelyik jogrendszerben van) az esküdtek figyelmét a technológia olykor épp a lényegtől vonhatja el.

ELEKTRONIKUS IRATBETEKINTÉS

Az internet megjelenése után a nagy ügyvédi irodák egyik első szolgáltatása az elektronikus ügyszobák vagy extranetek létrehozása volt.¹⁴ Ezeknek a szolgáltatásoknak az a lényege, hogy az ügyfelek az ügy bizonyos irataira rálátanak egy webhelyen, sőt azokat nyomon is

tudják követni, és adott esetben – jogosultságtól függetlenül – ezekbe bele is tudnak írni.

A rendszert hamarosan átvették a világ bíróságai is. A magyar bíróságokon a perek főbb adatait a Bírósági Elektronikus Tájékoztatási és Figyelmeztető Rendszer (BETFR),¹⁵ míg a teljes aktát az e-akta – jelenleg fejlesztés alatt álló – rendszere szolgálja ki, illetve fogja kiszolgáltatni.¹⁶ Az elektronikus betekintés hasonló szemléletmódbeli változást igényel, mint mondjuk a közlönyök szemléletéről átállni a folyamatos közzétételi szemléletre.¹⁷ Az elektronikus kapcsolattartás sem „üzenetek küldését” jelenti, mint az offline világban, hanem a folyamatosan létrehozott dokumentumok feltöltését egy tárhelyre. Így az elektronikus kapcsolattartás megvalósulhat az e-irodán keresztül is.¹⁸

9. A birosag.hu oldalán a vonatkozó információk nem érhetők el, de az utóbbi időben több sajtótudósítás is bemutatta a rendszert, például: Mérfoldkőhöz érkezett a magyar bírósági eljárási rendszer. *HírTv*, 2008. szeptember 26., hirtv.hu/ahirtvhirei/merfoldkohozerkezett-a-magyar-birosagi-eljarasi-rendszer-2468419.

10. A távoli meghallgatást lehetővé tevő rendszerekről az elmúlt években (az Egyesült Államokban már a 2000-es évek közepétől) százával születtek cikkek, ezek közül csak néhány, valamilyen szempontból érdekes írás: Benjamin LESJAK: Perception and willingness of the Slovenian legal profession to use videoconference. *International Review of Law, Computers Technology*, 2010/1. 93–100. Anne Bowen POULIN: Criminal Justice and Videoconferencing Technology: The Remote Defendant. *Tulane Law Review*, 2004/4. 1089–1168.

11. Francis A. WEBER: Complying with the Confrontation Clause in the Twenty-First Century: Guidance for Courts and Legislatures Considering Videoconference-Testimony Provisions. *Temple Law Review*, 2013/1. 149–180.

12. Például www.insd.uscourts.gov/courtroom-technology. Laurie L. LEVENSON: Courtroom Demeanor: The Theater of the Courtroom. *Minnesota Law Review*, 2008/3. 573–633.

13. Ted BROOKS: Power Point Tips for the Courtroom. *Law Technology Today*, 2017. december 19., www.lawtechnologytoday.org/2017/12/powerpoint-tips. A szerző magát „a perbeli prezentáció szakértője”-ként aposztrofálja, ami igen árulkodó a prezentációs technikák elterjedtségét illetően.

14. SUSSKIND: *Az ügyvédség vége?*, i. m. 146.

15. e-ugyintezes.birosag.hu/informacio.

16. birosag.hu/hirek/kategoria/ugyfeleknek/e-akta-iratbetekintes-otthonrol.

17. A bírósági informatika témájához tartozik, hogy a csőd- és felszámolási végzések már valós időben jelennek meg, bár e-cégközlöny formájában. A „közlöny” kifejezésnek ugyanakkor nincs sok értelme ebben az összefüggésben, hiszen a közleményeket, végzéseket felesleges és célszerűtlen összevárnai, s hetente egy alkalommal közzétenni, ha ez egy weboldalon azonnal és folyamatosan is lehetséges.

18. Akárcsak a bírósági ügyviteli szoftverek területén, az *e-filing* és adatszobák területén is rengeteg szolgáltató kínál „félíg dobozos” megoldásokat. Ezek közül a legismertebb a File & ServeXpress, amely 1300 bíróság 80 millió dokumentumát kezeli rendszerében (www.fileandserveexpress.com/about-us).

A SZOFTVEREK ONLINE-NÁ VÁLÁSA

Bár bizonyos bírósági rendszerek a kezdetektől és a dolog természeténél fogva interneten működtek (például az *online* adatszobák), a *core* szoftverek (ügyleti, dokumentumkezelési szoftverek) a legutóbbi időkhöz *offline* működtek, azaz egy lokális hálózaton szerver–kliens elrendezésben lehetett őket használni.

Nagyon fontos trend, hogy ez a helyzet egészen gyorsan változik, és a legtöbb bírósági ügykezelési rendszernek vagy van *online* verziója is, vagy az újabbakat már eleve csak *online* verzióban forgalmazzák. Ez elsősorban azt jelenti, hogy a programok használatához általában csak webböngésző szükséges, ami azért igen fontos, mert az *online* szoftverekkel a helyi szerverekre történő telepítések, a különböző felhasználói környezetek (például operációsrendszer-verziók, vírusirtók, beállítások) nem jelentenek problémát, illetve a kliensgépekre telepítés folyamata teljes egészében elmaradhat, és természetesen ezzel együtt az ezt üzemeltető személyzet költségeit is meg lehet takarítani.

Ráadásul a magyar informatikai piacnál nagyobb piacokon az *online* szoftverekhez kapcsolódó szolgáltatásokat általában kiszervezik. Mivel az *online* szoftverek beüzemelésének, majd üzemeltetésének költsége töredéke az *offline* szoftverekének, az egyedi fejlesztésű rendszerek visszaszorultak, például körülbelül három tucat szolgáltató maradt az egyébként hatalmas amerikai piacon, amelyek „félíg dobozos” megoldásokat nyújtanak.¹⁹

A legújabb tendencia pedig az, hogy megjelennek a rendszerek mobilverziói is – azoknál a rendszereknél és funkcióknál, ahol ez egyáltalán értelmezhető.²⁰

AUTOMATIKUS DOKUMENTUMSZERKESZTŐ SZOFTVEREK

Az automatikus dokumentumkészítő – vagy az angol kifejezést lefordítva „összeszerelő” (*assembly*) – szoftvereknek gazdag és hosszú múltjuk van. Ezek a rendszerek lényegében szövegsablonok és döntési fák (feltételes összefüggéseket tartalmazó kódolt szabályok) kombinációi. Felületükben vagy egy szövegszerkesztőre, vagy egy űrlapkitöltőre hasonlítanak. Általában akkor érdemes bevezetni őket, ha olyan dokumentumokat kell létrehozni, amelyekben a szerkezet kötött, sok tartalmi elem ismétlődik, és sok adat található bennük, továbbá amelyeket adott esetben más informatikai rendszerek tartalmaznak. Mivel mindhárom feltétel igaz a bírósági dokumentumokra, nagyon sok ország bírósági rendszere bevezette ezeket az alkalmazásokat, és nemcsak – sőt tulajdonképp nem is elsősorban – a bíróság belső dokumentumai szerkesztésének támogatása miatt, hanem sokszor az igazságszolgáltatáshoz való hozzáférés könnyítése érdekében.²¹

Az automatikus dokumentumszerkesztők előnyeit nem kell ecsetelni: ha azok adatkapcsolattal rendelke-

nek más rendszerekhez, akkor az adatok automatikus átvételével nemcsak időt lehet megtakarítani, hanem a tévedés, elütés lehetősége is csökken. A dokumentumkezelőkbe olyan automatikus funkciók építhetők, amelyek jelentősen megkönnyítik a szerkesztést, sőt – ahogy azt egy jelenleg is futó magyar projekt is jelzi – például anonimizálandó mezők is előre kijelölhetők (vagy szabály révén automatikusan kijelölődnek), így jelentősen leegyszerűsíthető az anonimizálás folyamata.

A JÖVŐ

A korábbiakban már volt szó az amerikai National Center for State Courts *Court Technology Bulletin*ének honlapjáról²² és ennek címkelfelhőjéről. Ha ezt most újra áttanulmányozzuk, egy sor olyan címkét is találunk, amely már a jövő technológiáit vetíti előre. Mesterséges intelligencia, kiterjesztett valóság, gépi tanulás, *online* vitarendezés, predikció, analízis, *blockchain*.

Amint már korábban említettem, egyetértek SUSSKIND brit jogi futurologussal, aki arról beszél *A szakmák jövője* című könyvében, hogy a technológiák általában két hullámban szokták befolyásolni egy adott professzió képét.²³ Az első hullámban a szakma egy technológiával hatékonyabb munkavégzést tud elérni, de ezt valójában még a régi módszerekkel teszi, azaz a technológia nem változtatja meg az alapvető munkafolyamatokat. A második korszak, amikor a technológiák mélyebben behatolnak az adott professzió munkafolyamataiba, és radikálisan átalakítják.

Az alábbiakban a már említettek közül csak két technológiai újítást ismertetek. A jövőben mindkettő jelentősen befolyásolhatja a jogászi – és ezen belül a bírósági – munkát (és általában a jog képét). Ezek a következők: 1. a mesterséges intelligencia és annak háromféle felhasználása (az elemzőprogramok, a korpusznyelvészeti alkalmazások és a prediktív szoftverek), 2. az *online* vitarendezéshez kötődő szoftverek.

19. Egy ilyen szoftvereket listázó oldalon 31 *online* és 27 telepített szoftver található, de a két kategória között nagy az átfedés (www.capterra.com/court-management-software).

20. Ugyanezen az oldalon hét iOS- és öt Android-rendszeren is futó szoftver található.

21. Ennek a New York-i bíróságokon való sikeres bevezetéséről olvashatunk egy rendszeresen frissített kézikönyvben: ROCHELL KLEMPNER: Document Assembly Programs Best Practices Guide (for Court System Development and Implementation Using A2J Author) 2017, 3rd Edition, www.nycourts.gov/ip/nya2j/pdfs/BestPractices_courtsystemdocument_assemblyprograms.PDF.

22. Lásd a 9. lábjegyzetet.

23. SUSSKIND: *A szakmák jövője...*, i. m.

Mesterséges intelligencia és természetes nyelvfeldolgozás

A mesterséges intelligencián (MI) nagyon sokféle dolgot ért a szakirodalom.²⁴ Ezekben a területekben, módszerekben és technológiákban az a közös, hogy céljuk az *emberi gondolkodás utánzása a géppel*. Fontos megjegyezni, hogy az MI fogalma nem zárt, állandóan változik: egyrészt sok olyan alkalmazás van, amelyeket tíz évvel ezelőtt még a mesterséges intelligencia fogalma alá soroltunk, ma pedig már nem. Másrészt a sokféle terület és alkalmazás közül (képfelismerés, matematikai tételek bizonyítása, társalgás, társasjátékok játsszása, művészeti alkotások létrehozása, harci feladatok megoldása, előrejelzés, és még számtalan kognitív feladat) a jogot elsősorban a *természetes nyelvfeldolgozás (natural language processing, NLP)* érdekli, a legtöbb jogban használt alkalmazás ennek valamilyen alkalmazása. A természetes nyelvfeldolgozás pedig szoros összefüggésben van a nyelvészetnek a nagy szöveghalmazokon végzett kutatási ágával, az úgynevezett korpusznyelvészettel. Előbbi az 1950-es évektől létezik, utóbbi az 1980-as évektől.

A jogi szövegek számítógépes feldolgozását a tudomány és az üzleti szféra párhuzamosan kezdte el, és végzi máig. Így a természetes nyelvfeldolgozásnak vannak részben tudományos, részben pedig üzleti eredményei (termékei) is. Mindkettő kihathat a bíróságok működésére. Közvetlen bírósági felhasználású a törvényszéki nyelvészet (*forensic linguistics*) néhány új ága. Némelyek igen lelkesek az új módszerekkel kapcsolatban, amelyek következtében a jelenlegitől radikálisan különböző jogrendszert vizionálnak.²⁵ A tudományos eredményeket a korlátozott terjedelem miatt nem ismertetem ebben a cikkben, csak néhány piaci alkalmazást villantok fel, majd néhány törvényszéki felhasználást.

NLP-ALAPÚ ELEMZŐ SZOLGÁLTATÁSOK

A GYAKORLÓ JOGÁSZOK SZÁMÁRA

A bírósági ítéletek és iratok elemzése, ezekből statisztikák, kimutatások készítése valószínűleg a jogászai munka egyik legunalmasabb része, pedig gyakran lehet rá szükség. Amikor a számítógépes korpusznyelvészeti módszertanokat a jogi szféra felfedezte, az Egyesült Államokban több olyan szolgáltatás is elindult, amely a jogi forráskutatást segítő szokásos funkcióknál (keresés) többet próbált nyújtani. A három legismertebb a Lex Machina,²⁶ Ravel²⁷ és a Premonition.²⁸

Az említett „többlet” alapvetően kétféle lehet. Egyrészt ezek a programok részben a már meglevő adatok felhasználásával (például az ítéletekben található ügytípusok és az ügyeket tárgyaló bírák, ítéletek egymásra történő hivatkozásai) képesek különféle – addig nem fel-

tárt – összefüggéseket, statisztikai alapú elemzéseket vagy éppen vizualizációt készíteni. Például az ügytípusok és a bírák összekombinálásából statisztika készíthető a bíró „portfóliójáról”, azaz arról, hogy milyen ügyeket tárgyalt eddigi életpályája során, vagy a hivatkozásokból egy látványos hálózat rajzolható.

Másrészt az ügyekből részben kézi, részben gépi mód-szerekkel olyan adatok is kinyerhetők, amelyeket az ítéletek eredeti metaadatai nem tartalmaznak, és ezekből is készíthetők statisztikák. Mindez általában gépi szövegelemzéssel egészül ki, amely szavak együttes előfordulásait, témakörök, pertípusok és ítéleti végeredmények – a szavakkal, kifejezésekkel való statisztikai – összefüggéseit elemzi. Ezzel a módszerrel ítéletek csoportjairól (egy jogterület bírói gyakorlatáról) vagy az eljárásban szereplő személyekről (ügyvédről, alperesről, felperesről, bíróról) is lehet elemzéseket, profilokat készíteni. Ha a szövegelemzés módszereit nemcsak ítéletekre, hanem más dokumentumokra (például beadványokra) is alkalmazzuk (itt emlékeztetünk arra, hogy az Egyesült Államokban ezek is nyilvánosak), akkor mondjuk egy ügyvédre még részletesebb és mélyebb profil készíthető. Például feltárható, hogy a bírói gyakorlatban egy adott ügycsoportban milyen érvek vezetnek és milyen százalékban a per megnyerésére. Melyik bíró preferálja inkább – például – a lakásbérleti, a biztosítási, a banki kölcsön-szerződésekben a bérlőt, a biztosítót, a bankot, vagy épp ellenkezőleg, milyen érvek hatják meg jobban vagy kevésbé, és így tovább.

A korpusznyelvészeti módszertanok másik gyakorlati felhasználási területe a nagyméretű (céges, szervezeti) jogi dokumentumhalmazok gépi, automatizált átkutatása, elemzése. Két tipikus oka van, hogy ilyenre kényszerülhet egy cég, szervezet vagy annak jogi csapata: vagy mert pereskednie kell, és kénytelen elektronikus dokumentumfeltárást végezni (ez az úgynevezett *e-Discovery* szoftverek világa), vagy például egy cégfelvásárlás kapcsán teljeskörűen kell átvizsgálni a jogi dokumentumokat. Ez az úgynevezett jogi átvilágítás (*legal due diligence*) szoftverek világa. Mindkét esetben dokumentumok százait kell átnézni, és adott esetben nemcsak tematikai szempontból kiválogatni egyes doku-

24. Például Stuart RUSSEL – Peter NORVIG: *Mesterséges intelligencia modern megközelítésben*. Budapest, Panem, 2005.

25. Daniel M. KATZ: Quantitative Legal Prediction – or – How I Learned to Stop Worrying and Start Preparing for the Data-Driven Future of the Legal Services Industry. *Emory Law Journal*, 2013/62. 909–966.

26. lexmachina.com.

27. home.ravellaw.com.

28. premonition.ai.

mentumokat, hanem például jogi átvilágítás esetén az is kérdés, hogy milyen szerződések térnek el a megszokott mintáktól (és például tartalmaznak-e másfajta felelősségi vagy felmondási klauzulát).

Mindkét terület esetén igaz, hogy szoftverek tucatjai állnak már rendelkezésre.²⁹ Ezek logikája általában hasonló, statisztikai alapú, emberek által feldolgozott, majd a gépnek tanítóadatként odaadott gépi tanulási módszereken alapuló fázis után képesek az automatikus besorolásra, dokumentumkiválasztásra, vagy statisztikák, illetve korrelációk, összefüggések matematika modellezésére. Mivel ezek kereskedelmi, üzleti célokat szolgálnak, további jellemzőjük, hogy igencsak borsos árúak van, cserébe viszont teljes körű támogatással és olyan széles körű lehetőségekkel rendelkeznek, amelyek által a cég többi szoftveréhez integrálhatók, kapcsolhatóak lesznek.

Egyelőre nehéz következtetni arra, hogy milyen hatással lehet a bíróságok munkájára az ilyen szoftverek elterjedése. A bírói ítéletek számítógépes nyelvészeti elemzése nagy kihívás elé állította a hagyományos dogmatikai jogtudományt, hiszen a „bírói gyakorlatról” szóló általános kijelentések kaptak erős kontrollt. Másrészt egy bíró számára rendkívül kellemetlen érzés lehet, hogy profilt rajzolnak róla, és esetleg olyan szokásaira derül fény, amelyet maga sem sejtett. Harmadrészt az elemzőprogramok által nyújtott előnyök csak addig előnyök, amíg a másik fél is elő nem fizet a szolgáltatásra. Ha mindkét fél tisztában van a bíró és egymás profiljaival is, legalábbis helyreáll a „fegyveregyenlőség”. A többi következményt egyelőre nehéz megjósolni.

TÖRVÉNYSZÉKI KORPUSZNYELVÉSZET

A korpusznyelvészeti módszertanok gyakorlati alkalmazásának másik ágát képezik a pereskedés során a jogi eljárásokban alkalmazott korpusznyelvészeti alapú felhasználások. Ezek közül csak hármat említek meg, a szerzőazonosítást, a plágium-ellenőrzést és a „hétköznapi jelentés”, azaz a nyelvhasználati módok bizonyítását.

A szerzőazonosítás, az ismeretlen eredetű szöveges üzenetek szerzőhöz kötése korábban is létezett mint nyelvészsakértői tevékenység, de a már említett korpusznyelvészeti módszerekkel – különösen, ha kellő mennyiségű szöveg áll rendelkezésre azoktól a személyektől, akikre vonatkozóan szeretnénk a vizsgálatot lefolytatni – nagyon nagy bizonyossággal beazonosítható, hogy ki a szöveg szerzője. Ennek alapja egyrészt az a tény, hogy az emberek nyelvhasználata hasonlóan egyedi, mint az ujjlenyomatuk vagy a DNS-ük, ráadásul hosszabb távon, nagyobb szöveggörpuzsokban szinte lehetetlen eltérni tőle, mert a spontán nyelvhasználati

mintázatok visszatérnek. Ugyanakkor előfordul, hogy egészen kevés szöveg is elegendő nagy bizonyosságú kijelentések megtételéhez.³⁰

A plágium-ellenőrzés szintén az igazságügyi korpusznyelvészet új ága. Itt a szöveg eredetisége a kérdés, illetve az, hogy mekkora százalékban tartalmaz hivatkozások nélküli átvételeket más szövegekből. A hasonlítás történhet saját korpuszokkal (például egy egyetem a korábbi szakdolgozatok korpuszával vetheti egybe a szöveget) és/vagy a teljes internettel mint korpuszsal. A módszer lényege, hogy hat-nyolc szavas szövegblokkok előfordulásait vizsgálja a különböző szövegekben, és képes kezelni azt is, ha a szavak sorrendje más, vagy azt kissé átfogalmazták.³¹

Végül egy igen érdekes új ágat említjük meg a korpusznyelvészet jogi felhasználásának, amelynek tudományos és törvényszéki alkalmazása is lehetséges. Igen gyakran előfordul, hogy egy szó „hétköznapi”, esetleg egy bizonyos korszakban használt jelentésért kell rekonstruálni, azaz a valódi, mindennapi nyelvhasználatot.³² Ezt a feladatot is teljesen új dimenzióba helyezte az internet és a korpusznyelvészet, hiszen lehetővé tette, hogy ne csak néhány, reprezentatív vagy önkényesen kiválasztott dokumentum, hanem dokumentumok és így használati példák százai, ezrei alapján lehessen – ráadásul viszonylag komplikált matematikai módszerekkel – a konkrét szó vagy kifejezés használatát rekonstruálni.

29. Lásd a Capterra szoftverkatalógus vonatkozó oldalait: Capterra Data Discovery Software, 2019 (www.capterra.com/data-discovery-software), Capterra Virtual Data Rooms Software, 2019 (www.capterra.com/virtual-data-room-software).

30. Krzysztof KREDENS – Malcolm COULTHARD: Corpus Linguistics in Authorship Identification. In Peter M. TIERSMA – Lawrence M. SOLAN (szerk.): *The Oxford Handbook of language and Law*. Oxford, OUP, 2012. 504–516., jelen esetben: 508.

31. David WOOLLS: Detecting Plagiarism. In TIERSMA–SOLAN: *The Oxford Handbook...*, i. m. 517–529.

32. Lawrence B. SOLUM: Triangulating Public Meaning: Corpus Linguistics, Immersion, and the Constitutional Record. *Brigham Young University Law Review*, 2017/6. 1621–1682. Lawrence M. SOLAN: Can Corpus Linguistics Help Make Originalism Scientific. *Yale Law Journal Forum*, 2016–2017/126. 57–64. Neal GOLDFARB: A Lawyer’s Introduction to Meaning in the Framework of Corpus Linguistics. *Brigham Young University Law Review*, 2017/6. 1359–1416. Hanjo HAMANN – Friedemann VOGEL: Evidence-Based Jurisprudence Meets Legal Linguistics – Unlikely Blends Made in Germany. *Brigham Young University Law Review*, 2017/6. 1473–1502. James C. PHILLIPS – Daniel M. ORTNER – Thomas R. LEE: Corpus Linguistics & Original Public Meaning: A New Tool To Make Originalism More Empirical. *Yale Law Journal Forum*, 2016–2017/126. 21–32.

Végül illusztrációként egy olyan kutatást említünk meg, amelynek már kifejezetten az volt a célja, hogy olyan modellt állítson fel, amelynek segítségével az Emberi Jogok Európai Bíróságának ítéletei jó arányban előre jelezhetőek.³³ Ez a vizsgálat alap gondolatát tekintve ugyan nem tért el a hagyományos NLP-alapú kutatásoktól, amennyiben a szavak együttes előfordulásából igyekezett következtetést levonni, és a topikmodellezést is felhasználta, azonban a részleteket illetően több ponton is komolyan továbbfejlesztette az NLP-modelleket. Egyrészt ebben a kutatásban nem a szakirodalomból ismert elméletek és csoportosítások kontrollja volt a cél, hanem kifejezetten előrejelzés, predikció nyújtása, azaz ezt inkább lehetne kísérletnek, mint empirikus kutatásnak nevezni. Másrészt a kutatásban az ítélet szövegét nem bigramokra, hanem *n*-gramokra, azaz nagyobb szócsoportokra osztották, amely pontosabb elemzést tesz lehetővé. Harmadrészt nem a szöveg egészét, hanem a szöveg egyes elemeinek a hatását is vizsgálták a kimenetelre vonatkozóan: azaz azt is mérték, hogy az ítélet mely részei jelzik legjobban előre a végeredményt. És végül, de nem utolsósorban a kutatás módszertana bonyolultabb volt, mint a két előbb említetté, mert az eszköztárba bevonták az úgynevezett tartóvektorgép (*support vector machine, SVM*) módszertant is, amelynek az a lényege, hogy a szócsoportokból egy *n*-dimenziós térben vektorokat képeznek, és a csoportosításhoz ezeknek a vektoroknak a koszinusz távolságát veszik alapul.

A kutatásnak több meglepő és több kevésbé meglepő következtetése volt. A meglepő, hogy az ítéletek szövegéből csaknem 80 százalékban következtetni lehet a végeredményre. A kevésbé meglepő, hogy az ítéletek bizonyos részei jobban előre jelzik a végeredményt, mint más részeik, így például az „eset körülményei” rész előre jelző ereje igen jó, míg más elemeknek nem vagy alig van ilyen erejük.

VESZÉLYEK ÉS KORLÁTOK

Már volt szó arról, hogy a következményeket egyelőre nem látja senki, de a veszélyekre egyre többen felhívják a figyelmet. Az igazságszolgáltatás hatékonyságának értékelésével foglalkozó Európa tanácsi bizottság (European Commission for the Efficiency of Justice, CEPEJ) mérőföldkőnek számító jelentést tett közzé 2018 decemberében, *Európai etikai charta a mesterséges intelligencia használatáról a jogi rendszerekben és környezetükben* címmel.³⁴ A dokumentum mellett, hogy öt etikai elvet fogalmaz meg a mesterséges intelligencia jogi felhasználásával kapcsolatban, részletesen számba veszi azokat a szolgáltatásokat, amelyek ilyen aggályokat vethetnek fel (és ezek között gyakran emlegeti a fentebb idézett amerikai cégeket), valamint ajánlásokat tartalmaz a konkrét intézkedésekre is.

Az öt etikai elv, amelyet a dokumentum betartani javasol, az alábbi:

1. az MI-rendszerek tervezése és használata során is be kell tartani az emberi jogokat,
2. ezen belül különösen ügyelni kell arra, hogy a rendszerek semmilyen indokolatlan diszkriminációt ne alkalmazzanak,
3. az MI-rendszerek csak ellenőrzött adatokkal és többszörösen ellenőrzött módszertannal dolgozhatnak,
4. az adatfeldolgozásnak (MI-alapú döntésnek) transzparensnek, érthetőnek kell lennie, és javasolt a külső auditorok jóváhagyásának beiktatása,
5. a felhasználókat mindig tájékoztatni kell az MI-rendszer jelenlétéről, és kerülni kell az előíró (szabályalkotó) MI-t, azaz hagyni kell, hogy a felhasználók a saját választásaikat követhessék.

Az anyag hangsúlyozza, hogy a mesterséges intelligenciának nagyon jótékony hatása lehet az igazságszolgáltatásban, hiszen a bírói gyakorlat egységesítésének irányába hathat, a kisebb ügyek esetén egy *online* platformmal kiegészülve jelenthet egyfajta automatizált „első fokot”. A mérlegelési jellegű, de mennyiségi paramétereket figyelembe vevő ítélkezéskor (például sérelemdíjak) kifejezetten segítheti az ítélkezést a nagy mennyiségű adatot végigpásztázó, elemző mesterséges intelligencia. Ugyanakkor nagy a veszélye annak is, hogy a technika a „fejünkre nő”, és például olyan esetek fordulnak elő, mint amilyen a Loomis-ügyben történt Amerikában.³⁵ Ebben az esetben egy belső, bírósági programot használt a bíró az előzetes letartóztatás feltételeinek mérlegeléséhez, és a program a fogva tartást javasolta, amit Loomis megfellebbezett. Így derült fény arra, hogy a bíróság nagyban támaszkodik egy (statisztikai elemzésen alapuló) MI-programra, amelynek a belső működését azonban a bírák maguk sem ismerik kellőképpen.

33. Nikolaos ALETRAS – Dimitrios TSARAPATSANIS – Daniel PREOȚIUC-PIETRO – Vasileios LAMPOS: Predicting judicial decisions of the European Court of Human Rights: a Natural Language Processing perspective. *PeerJ Computer Science*, 2016, doi.org/10.7717/peerj-cs.93.

34. Francesco CONTINI – Francesco DE SANTIS – Jean LASSÈGUE – Dory REILING – Aleš ZAVRŠNIK: *European ethical Charter on the use of Artificial Intelligence in judicial systems and their environment*. Adopted at the 31st plenary meeting of the CEPEJ (Strasbourg, 3-4 December 2018), rm.coe.int/ethical-charter-en-for-publication-4-december-2018/16808f699c.

35. *Loomis v. Wisconsin*, www.scotusblog.com/case-files/cases/loomis-v-wisconsin.

A második technológia, amelyet a bíróságok jövőbeli munkáját nagyban befolyásolónak tartanak, az alternatív vitarendezés részének is tekintett *online* vitarendezési fórumok.³⁶

Az *online* vitarendezési rendszerek általában nagy tömegű, kisebb értékű és rendszerint igen egyszerű megítélésű ügyekhez nyújtanak segítséget. Két „komponensük” van, a szoftver és az – általában csak az automatikus folyamat esetén belépő – emberi operátor vagy arbitrátor. A szoftveres rész amellest, hogy összekapcsolja a vitázó feleket, mindig valamilyen struktúrába, illetve eljárásba is beletereli őket. Tehát a rendszer nem egyszerűen „összeereszti” a két felet, hogy vitatkozzanak egymással, hanem a vitát kérdések feltételével, elektronikus űrlapok és egy beépített „vitamedzselő” algoritmusmal egyúttal mederbe is tereli.

Mennyiségi jellegű (tehát például kisebb pénzbeli kártérítésekről vagy kompenzációkról zajló) vita esetén létezik olyan alkalmazás is, amely megkérdezi az egyik felet a még elfogadható legkisebb és az elvárt összegről, és ezzel egy időben ugyanígy a másik felet az ajánlatról (a legmagasabb ajánlat és a preferált ajánlat). Ha a két intervallumnak van átfedése, akkor kihirdeti az eredményt (az átfedő sáv számtani közepét), ha nincsen, újabb ajánlatra kéri őket. A vegyes rendszerekben egy mediátor is részt vesz, akinek vagy kezdettől van szerepe, vagy csak akkor lép be, ha az automatizált eszközökkel nem szünetel megállapodás.

Elképzelhetjük, milyen lehetőségeket rejt ez a rendszer, ha kombináljuk a fentebbi MI-technológiákkal, tehát a vitarendezéshez az algoritmus nemcsak felületet és struktúrát ad, hanem a megelőző esetek ezreit, száz-ezreit elemezve esetleg megoldási javaslatot is nyújt.

Természetesen ennek a módszernek is megvannak a korlátai, hiszen egyelőre csak bizonyos ügytípusokban működik. Azt is tudjuk azonban, hogy a bírósági rendszer terhelésének igen jelentős részét adják ezek a kisértékű ügyek. Egyelőre nehéz elképzelnünk, de lehet, hogy hamarosan hozzászokunk, hogy az ilyen kisértékű ügyek – például webboltban vásárolt árukkal kapcsolatos panaszok, kisebb személyi sérüléssel járó balesetek, egyéb fogyasztói bejelentések stb. – esetén az első fórum egy ilyen (fél)automatikus platform lesz. Ahogy ahhoz is hozzászoktunk, hogy a kisebb közlekedési szabálysértésekért járó büntetéseket gépek szabják ki ránk.³⁷

A tanulmányban csak néhány létező, illetve fejlesztési vagy kísérleti szakaszban levő technológiáról szóltam, hangsúlyozva, hogy nem törekedtem a teljességre.

Az első következtetés, amelyet a fentiekből le lehet vonni, hogy bármilyen fájdalmas is olykor egy adott technológia bevezetése, alkalmazása, ennek nem szabad elzárkózáshoz vezetnie. Egy másik helyen világítendenciaként jellemeztem azt, hogy a jog egyre inkább a szolgáltatási szektor részévé válik, ahol az általános üzleti elvek és minőségi követelmények is megjelennek (mindezt a jog „piacosodásának” neveztem).³⁸ Ez a tendencia szorosan összefügg a digitalizációval, hiszen azt is jelenti, hogy az ügyfelek elvárásait a többi szolgáltató ágazatban megszokott színvonal befolyásolja. A jogi rendszer és a bíróságok egyszerűen nem tehetik meg, hogy ezeket a szolgáltatási elvárásokat figyelmen kívül hagyják. Ez pedig a technológia egyre szélesebb körű használatát is jelenti. Például ha az ügyfél máshol megszokta, hogy nyomon követheti az ügyének állását egy internetes felületen, akkor ezt fogja elvárni a bírósági eljárásban is.

A második következtetés az, hogy a technológia soha nem semleges. Azok a technológiák, amelyek a hatékonyság javítását vagy épp az eljárások gyorsítását tűzik ki célul, mindig előidéznek nem szándékolt hatásokat is. Ezért a bevezetéskor, majd utána is folyamatosan elemezni kell a helyzetet, és a nem szándékolt hatásokat figyelve korrigálni a folyamatokon.

A harmadik következtetés pedig, amelyet a CEPEJ anyaga is hangsúlyoz,³⁹ hogy „mindennek mértéke az ember”, és a „hagyományos” jogelveknek (a jogállamiság, az emberi jogok, a hatalommegosztás és a bírói függetlenség) ebben az új, technikával telezsűfolt korszakban is érvényesülniük kell: ezeknek kell alkotniuk az iránytűt, amely vezet bennünket, ha az új technológiákat alkalmazzuk.

36. Így például SUSSKIND: *Az ügyvédség vége?*, i. m. is.

37. A VÉDA Közúti Intelligens Kamerahálózat automatizált folyamatára gondolok.

38. ZÓDI Zsolt: A digitalizáció hatása a jogászai szakmára. *Gazdaság és Jog*, 2018/12. 3–9.

39. CONTINI et al.: *European ethical Charter...*, i. m.

VIRÁG CSABA

Az új polgári perrendtartás alkalmazásának kihívásai

Bírói attitűdök a perrend egyes új jogintézményeivel kapcsolatban

A Magyarországon 2018. január 1-jétől alkalmazandó új perrendi kódex (Pp.) hatálybalépésének előzményeivel foglalkozó írás első része bemutatja, miként készültek fel a bíróságok a Pp. alkalmazására: az Országos Bírósági Hivatalnak (OBH) milyen igazgatási és szakmai feladatokat kellett megoldania, s ennek során milyen eredmények születtek. A tanulmány vázlatosan ismerteti azokat a bíróságokra háruló és megoldandó kodifikációs és igazgatási feladatokat, amelyek megelőzték az új perrendi szabályozás bevezetését.

Az írás második része az OBH Pp.-munkacsoportja által elvégzett egyik kutatás eredményét mutatja be. A felmérés mintegy 800 bírónak az új Pp. aktív bírói szerepfelfogásával kapcsolatos attitűdjét vizsgálta – egyrészt a Likert-féle (attitűd)skála alkalmazásával, másrészt a bírósági szakmai kollégiumok véleményeinek szövegelemzésével. A bírák többsége pozitívan viszonyul a tiszta ítélkező bírói funkcióhoz, a felek perbeli támogatását minimálisra szorító és a felek rendelkezési jogát előtérbe helyező perrendi szabályokhoz. Alapvetően a procedurális igazságosságot és a bírói pártatlanságot érvényre juttató Pp.-t támogatják az alsóbb fokon dolgozó és – számarányukban többségben lévő – bírák. A jellemzően idősebb, felsőbb bíróságokon dolgozó bírák körében kimutatható volt a többségi véleménytől eltérő kohorszattitűd: számukra meghatározó jelentőségűnek bizonyult az anyagi igazság érvényre juttatását biztosító Pp., és ebből adódóan az aktívabb, szélesebb eljárási jogokkal rendelkező bírói funkcióhoz viszonyulnak pozitívan.

A bírósági szállóige szerint „a perjogot nem érteni kell, hanem tudni: abban nem lehet hibázni”. A perrend az alanyi magánjogok érvényesítésének közjogi normagyűjteménye; a peres és nemperes eljárások mikénti lefolytatásának szabályrendszere. A kógens perrendi szabályokat napi rendszerességgel használják a bírák, annak biztos tudása, hiba nélküli alkalmazása a hatékony eljárás alapfeltétele. Egy polgári perben ugyanis az anyagi jog kérdésében jellemzően egy, az eljárást befejező határozatban megindokolt döntést hoz a bíróság, míg a peres eljárás lefolytatása során az érdemi határozatot akár több száz, a Pp.-ben szabályozott perbeli cselekmény és – általában – számos pervezető végzés meghozatala előzi meg. Ezért a perjog a bírák számára egyfajta „anyanyelvi” jellemzővel rendelkező munkaeszköz.

Egy szemléletében új perrendi szabályozás az egész társadalmat kihívások elé állítja, és többletfeladatot ró azt alkalmazó szervekre. Egyetlen ország igazságszolgáltatása számára sem könnyű a régi megszokások, gondolkodásmódok átalakítása. A 2011. január 1. napjával hatályos új svájci polgári perrendtartás (SchZPO) hatálybalépését követően Thomas SUTTER-SOMM – a Bázeli Egyetem professzora – arról írt,¹ hogy megállapítható az

1. Thomas SUTTER-SOMM: A svájci polgári perrendtartás. Keletkezése és súlypontjai. In HARSÁGI Viktória (szerk.): *Közép-európai polgári perjogi reformok és kodifikációk az elmúlt negyedszázadban. Tradíció és megújulás.* Budapest, HVG-Orac, 2014. 238–239. Jelen esetben: 231.

új perjogi kódex széttartó alkalmazása, aminek háttérében a kantoni bíróságok „egyfajta makacssága, a korábbi gyakorlatuk folytatásához való ragaszkodása” figyelhető meg. Barbara KLETT ÉS Silvia JENNI továbbmenve arra a következtetésre jutott,² hogy egy új bírói generáció lesz képes megvalósítani annak kodifikált perrendi egységét.

Ismertek az elmúlt negyedszázadban Európában végbement perrendi kodifikációk folytán megoldandó feladatok,³ azonban az átalás minden országban más-más nehézségeket, eltérő súlypontú problémákat hozott előtérbe. Írásunkban vázlatosan be kívánjuk mutatni, milyen kihívásokkal szembesült az igazságszolgáltatás a hatvan év után megújuló perrendi kódexre történő felkészülés során. Ennek kapcsán kitérünk arra, hogy a bírósági igazgatás (Országos Bírói Hivatal), a bíróságok szakmai kollégiumai és a 2013. évben megindult kodifikációs folyamatban alkotó módon részt vevő közel száz bíró milyen feladatokat látott el, tapasztalataikat, tudásukat – és szabadidejüket – miként fordították a jogalkotás hasznára a közjó érdekében.

A cikkben először az OBH elnöke által 2014-ben felállított, a polgári perrendtartással foglalkozó munkacsoport (a továbbiakban: Pp.-munkacsoport), majd az Országgyűlés által a 2016. évi CXXX. törvény (a továbbiakban: Pp.) elfogadását követően 2017-ben életre hívott E-kódex Pp. projekt elvégzett feladatait ismertetjük, majd a második részben egy ennek keretében végzett kutatás módszertanát és eredményeit mutatjuk be. Ezen vizsgálatban a kormány által elfogadott Pp.-konceptió újításaihoz való bírói viszonyulást (attitűdöt) tártuk fel, több mint 800 bíró véleményét szerezte be az OBH Pp.-munkacsoport,⁴ elemezte azokat, majd ennek eredményeit a jogalkotónak is átadta.

AZ IGAZSÁGSZOLGÁLTATÁS RÉSZVÉTELE ÉS FELKÉSZÜLÉSE AZ ÚJ POLGÁRI PERRENDTARTÁSRA

A polgári perjogi kodifikációról szóló 1267/2013. (V. 17.) Korm.-határozat alapján elrendelt jogalkotási munkát az OBH a kezdetétől segítette, támogatta. Kezdetben a kodifikációs főbizottság részére szolgáltatott több tízezer Excel-táblasor tematizáltan kigyűjtött, anonim statisztikai adatot, amely a Pp.-konceptió I. téziseinek megfogalmazást segítette a kodifikációs szerkesztőbizottság elnökének írása szerint.⁵ Az OBH elnökének intézkedése alapján tárgyalási kedvezményben és utazási támogatásban részesültek azok a bírák, akik a kodifikációs főbizottság munkacsoportjaiban és albizottságaikban segítették a kodifikáció munkáját.

Majd a bíróságok központi igazgatási szerve, az OBH Pp.-munkacsoport létrehozásával – a bíróságok szakmai

kollégiumai véleményének szintetizálásával és a jogalkotóhoz történő becsatornázásával – támogatta a Pp. koncepciójának, majd normaszövegének kidolgozását. Az OBH Pp.-munkacsoport 2016 végéig tartó tevékenységében valamennyi bírósági szint részt vett, beleértve a Kúriát is, amelynek két bíróját delegálta a Kúria elnöke.

A munkacsoport több tudományos alapú vizsgálatot is végzett, így – többek között – a Pesti Központi Kerületi Bíróságon véletlen és rétegzett mintavétel alapján 400 aktát vizsgált

- ♦ az osztott perszerkezet és a perfelvételi tárgyalás járásbírói perrendjének modellezése körében;⁶
- ♦ áttekintve a bíróságok kizárásának és kijelölésének gyakorlatát, elkészítette ennek elemzését;⁷
- ♦ vizsgálta továbbá a perfelvételi tárgyalás horvát gyakorlatát; valamint
- ♦ az elektronikus jegyzőkönyvvezetés lengyel modelljét a gyakorlatban.⁸

Az OBH E-kódex projektje

Az E-kódex projektet az OBH elnöke hívta életre 2017. február 1. napján, az Országgyűlés által elfogadott 2016. évi CXXX. törvény hatálybalépéséig biztosított egyéves felkészülés céljából. A projekt célja az volt, hogy az új polgári perrendtartásról szóló törvény hatálybalépésekor az érintett bírák és igazságügyi alkalmazottak szakmailag felkészültek legyenek az új eljárásjog gyakorlatban történő alkalmazására. További célként fogalmazódott

2. Barbara KLETT – Silvia JENNI: „Es braucht noch eine Richter-generation, bis sich die kodifizierte Einheit durchsetzt”. 2012. *Plädoyer*, 70. <https://www.plaedoyer.ch/artikel/d/es-braucht-noch-eine-richtergeneration-bis-sich-die-kodifizierte-einheit-durchsetzt>.

3. HARSÁGI (szerk.): *Közép-európai polgári perjogi...*, i. m.

4. A kutatási kérdőívet a szerző az OBH Pp.-munkacsoport elnöként, munkakörében készítette és értékelte. Az erre vonatkozó adatok, táblázatok és a kollégiumok véleményei, valamint azok szerző általi kódolásai, szövegelemzése az OBH szellemi tulajdonát képezik.

5. VARGA István: Egység és sokféleség a perrendi kodifikációban. Egy új polgári perrendtartás szabályozási előkérdései. In VARGA István – NÉMETH János (szerk.): *Egy új polgári perrendtartás alapjai*. Budapest, HVG-Orac, 2014. 19.

6. RIBAI Csilla: *Perelőkészítés. Összefoglaló jelentés*. 2015. <http://kodifikacio.justice.hu/20151109/perelokeszites-pkbb-aktavizsgalat>

7. A kizárással, bíróság kijelölésével kapcsolatos szabályozás és gyakorlat áttekintése, elemzése, a felmerült gyakorlati problémák lehetséges megoldásai az új Pp. kodifikációjában.

8. Egy további, a szerző által a Pp.-munkacsoportban végzett kutatás, a bírói attitűd vizsgálatának részletes beszámolója olvasható jelen tanulmány második részében.

meg a már előre látható jogalkalmazási kérdések, értelmezési vagy koncepcionális nehézségek feloldása még a kódex hatálybalépését megelőzően.

Az is a projekt feladatai közé tartozott, hogy – az új polgári perrendtartás rendelkezéseivel, folyamataival összhangban – megteremtse a bíróságokra vonatkozó és a polgári eljárásokat érintő központi szabályozók és a kapcsolódó országos informatikai rendszerek illeszkedését. A projekt mindezek mellett kiemelt figyelmet fordított az új törvény alapján kialakuló joggyakorlat követésére és hatásainak elemzésére. Ezek elsődleges fórumaként a Civilisztikai Kollégiumvezetők Országos Tanácskozásai (CKOT) szolgáltak,⁹ amelyek segítették a bírák és igazságügyi alkalmazottak felkészülését az új polgári perrendtartás gyakorlati alkalmazására.

A projekt kiemelt figyelmet kívánt fordítani a XXI. századi elektronikus alapú kommunikációra: a szakmai anyagok (tananyagkommentár, előadások videofelvételei, podcastok, ppt-k, folyamatábrák) minden bíró számára elektronikus úton is elérhetőek,¹⁰ letölthetőek a bírói gyakorlatot is tartalmazó és folyamatosan – a projekt zárását követően is – frissített tananyagok és kapcsolódó segédletek.

Az E-kódex projekt eredményei

Létrejött egy korszerű, gyakorlati munkában is segítségnyújtó tananyag, amely képes biztosítani a Pp. joggyakorlatának egységességét; az új polgári perrendtartás rendelkezéseire és folyamataikhoz igazítva fejlesztették a polgári eljárásokhoz kapcsolódó országos bírósági rendszereket [Bírósági Integrált Informatikai Rendszert (BIIR), valamint az általános meghatalmazások országos közhiteles nyilvántartását], és megszülettek a bíróságokra vonatkozó, a polgári eljárással kapcsolatos, új központi szabályozók vagy azok módosításai.

Megvalósult az érintett bírák és igazságügyi alkalmazottak – illetve ez irányú igény és előzetes egyeztetés alapján más hivatásrendek meghatározott tagjainak – képzése, illetve felkészültségük beszámolókon történő ellenőrzése; és megtörtént a Pp. hatálybalépésével kapcsolatos egyéb törvényi és rendeleti jogalkotás véleményezése a megfelelő és okszerű jogszabályi környezet kialakítása céljából.

Az E-kódex projekt munkacsoportjainak tevékenységei

Három munkacsoport tevékenységének bemutatása révén az válik láthatóvá, hogy egy alapvetően a magyar perjogi hagyományokra épülő, új eljárási kódex bevezetése is milyen szerteágazó igazgatási előkészítést igényel az

iratborítótól a lajstromprogram minden egyes rovatának átvizsgálásán át a bírák részére elkészített tananyagig bezárólag. Ezen feladatokat át kellett gondolni, előre modellezni és ennek alapján fejleszteni, majd 2018. január 1. napját megelőzően tesztelni.

A JOGSZABÁLY-VÉLEMÉNYEZÉSI MUNKACSOPORT¹¹ feladata volt, hogy a bíróságok szakmai kollégiumainak és a korábbi „új Pp.-munkacsoport” véleménye alapján kísérelje figyelemmel a 2018. január 1. napján hatályba lépő Pp. szabályait, illetve annak 2017. évi módosításait; véleményezze azokat; valamint szintetizálja az új Pp. hatálybalépésével kapcsolatos rendeleti szintű jogszabályok bírósági véleményeit, készítse el a módosító javaslatokat és az OBH elnökének javaslatait.

Az OBH elnökének a bíróságokat érintő jogszabályok módosítására vonatkozó törvényi jogkörében az új Pp. hatálybalépésével kapcsolatos javaslatok (tervezetek) normaszövegszintű, indokolt szakmai anyagainak elkészítését is a munkacsoport végezte. Továbbá azokat a tájékoztatókat is, amelyek külön-külön mutatják be a 2018. január 1. napjával hatályba lépő, az új Pp.-vel kapcsolatos törvényi és rendeleti szintű jogszabályok egységes szerkezetű, az ítélkező bírák és az igazgatási vezetők számára újdonságot és feladatot jelentő kérdéseket.

A munkacsoport 13 törvényjavaslatot, két ügynevezett kormányrendeleti salátatörvényt és 15 igazságügyi miniszteri rendeletet véleményezett, bevonva a bíróságok szakmai kollégiumait az – összesen mintegy 800 oldalnyi – normaszöveg és indokolásának elemzésébe. A munkacsoport közel 240 oldalas indokolt, normaszövegszintű javaslatot tett a jogalkotó asztalára egy év alatt, megjelenítve és szintetizálva a bírósági tapasztalatokat.

AZ IGAZGATÁSI MUNKACSOPORT feladata a központi szabályozók és a polgári eljárásokkal összefüggő belső folyamatok felmérése, a központi informatikai rendszerek áttekintése, az igazgatási követelmények meghatározása,

9. A Kúria honlapján mindenki számára elérhetőek a CKOT-k szakmai állásfoglalásai a következő internetes címen: <https://www.lb.hu/kollegiumok-szakmai>. A Coospace oldalon, bírósági e-mail-címmel elérhető felülete: <https://coospace-obh.birosag.hu/Scene-156>; valamint a bíróságok belső intranetes honlapján a következő címen: <http://kpintra.justice.hu/uj-eljarasi-tv/uj-pp-hatalyosulasa/ckot-allasfoglalasai>.

10. <https://coospace-obh.birosag.hu/Scene-154>.

11. <http://kodifikacio.justice.hu/pp/jogszabaly-velemenyezesi-munkacsoport>.

valamint az informatikai fejlesztések koordinálása volt. Ennek keretében az informatikai fejlesztőkkel folyamatosan kapcsolatot tartott, közreműködve az elektronikus feladatok megvalósításához szükséges közbeszerzések, együttműködési megállapodások és a szerződések szakmai tartalmának meghatározása, valamint azok szakmai kontrollja körében.

Az igazgatási munkacsoport által elvégzett feladatok az alábbiak voltak: kidolgozta a papíralapú akta új iratborítóját, 26 új Pp. szerinti idézés nyomtatványát és az új Pp. szerinti ügyminőséglistát annak magyarázataival együtt. Az informatikai fejlesztésekhez (a BIIR-fejlesztés területén) biztosította az új Pp. szerinti befejezőmódok, az első- és másodfokú bírói egyéni statisztikai lapok és a jogszabályok által kötelezően előírt statisztikai adatszolgáltatás (OSAP) mintáinak, továbbá a költségmentességi nyomtatványoknak az elkészítését, valamint részt vett az általános meghatalmazások elektronikus, közhiteles nyilvántartás-kezelési útmutatójának elkészítésében, és annak országos oktatásában.

Az igazgatási szabályozók kapcsán szakmai támogatást nyújtott a bíróságok egységes iratkezelési szabályzata (Beisz) és a bírósági ügyvitel szabályai (Büsz) módosításához kapcsolódó statisztikai, hirdetményi kézbesítési szabályzat elkészítéséhez. Ezen túlmenően ügyfél-tájékoztató anyagokat állított össze, valamint hatályosította a bíróságok központi honlapján a „Gyakran ismételt kérdések”-et.

A KÉPZÉSI MUNKACSOPORT feladata volt az új Pp.-re történő szakmai felkészülés biztosítása és megszervezése, az ehhez szükséges szakmai anyagok és képzések kidolgozása, azok minőségbiztosítása. A képzési munkacsoport koordinálásával és részvételével dolgozták ki az új polgári perrendtartásról szóló törvényhez kapcsolódó tananyagokat (*e-learning*, képzési segédletek), amelyek 2017. július 14-étől egy teljesen új elektronikus felületen váltak elérhetővé.¹² A *Coospace* felületen 69 bíró által írt 2020 oldalas Pp.-tananyag található, amely folyamatos hatályosításával, gondozásával áll a bírák és igazságügyi alkalmazottak rendelkezésére.

A munkacsoport szervezte a Pp.-képzők országos, hétnapos tanfolyamát (a képzők képzését), amelyen hallgatóként 120 bíró vett részt, és 30 bíró – a bírósági szervezetrendszer valamennyi szintjét képviselve – tartott 55 (a teljes Pp.-t lefedő) előadást. Az előadások kép- és hanganyaga folyamatosan elérhető és letölthető a bírák számára.¹³

A munkacsoport dolgozta ki az országos Pp.-képzés tematikáját, amelyet 2017. szeptember 1.–december 31. között 707 előadó mutatott be 2457 személynek (bíró, titkár, fogalmazó) 1109 helyi/regiónális előadás keretében.

Majd 2018 januárjában 163 bírósági ügyintéző képzésére került sor a munkabizottság által, 19 fontosabb témakört érintően.

A képzési munkacsoport vitaanyaga alapján tartották meg a Civilisztikai Kollégiumvezetők Országos Tanácskozását 2017. július 7-én, ahol 32 kérdésben, majd 2017. november 20–21-én, ahol 65 kérdésben fogadtak el állásfoglalást – ezeket a tananyagba is beépítették.¹⁴

AZ OBH PP.-MUNKACSOPORT EGYIK KUTATÁSÁNAK VÁZLATOS BEMUTATÁSA

A Pp. koncepciójának tematikus bírósági véleményezése

Az Országos Bírósági Hivatal által 2014. november 15-én felállított új Pp.-kodifikációs munkabizottság a bíróságok szakmai kollégiumai vezetőinek megküldte véleményezésre az Igazságügyi Minisztérium *Az új polgári perrendtartás koncepciója* című szakmai anyagát. 26 bírósági kollégiumból¹⁵ 24 tárgyalta meg a koncepciót 2015. február–március hónapban, amelynek során a kollégium bírái kitöltötték az OBH Pp.-munkacsoport – a koncepció fő kérdéseiről kialakított véleményükkel kapcsolatos – 17 kérdésből álló kérdőívét is.

A vizsgálat azon alapult, hogy a jogalkotó Pp.-koncepciója új szerepfelfogást kíván a bíraktól. Ez már alapelvek szintjén, a bíróság kötelező közrehatási tevékenységében és a perkoncentráció biztosításában öltene normatív formát, a per során pedig az anyagi pervezetésben jelentkezne. A koncepció jellegadó sajátossága a bíróság szerepének növelése a jogvita tárgyi és jogi kereteinek tisztázásával. A jogalkotó e koncepciójának alapja, hogy az újrakodifikált európai perrendekben a bírói aktivitás (*case management*) fokozása a cél: „az aktív bírói attitűd előírása egyben a koncentrált per nemzetközi követelményének is hivatott eleget tenni”.¹⁶

12. <https://coospace-obh.birosag.hu/Scene-154>.

13. <https://coospace-obh.birosag.hu/Scene-157>.

14. A Kúria elnöke felállította az új Pp. jogalkalmazási kérdéseivel foglalkozó konzultációs testületet a munkacsoport által kialakított CKOT-gyakorlat továbbgondolására, amelyben a munkacsoport tagjai is részt vesznek. A testület összetétele és állásfoglalásai a következő címen érhetők el: <https://www.lb.hu/uj-pp-jogert>.

15. 20 törvényszék, 5 ítéletábrák és a Kúria polgári és gazdasági kollégiumai.

16. WOPERA Zsuzsa: A polgári perrendtartásról szóló T/11900. számú törvényjavaslat bemutatása. Kézirat, https://mokk.hu/kollokvium/eloadas_vazlatok/wopera_zsuzsa.pdf.

A vizsgálat általános célja és módszertana

A választott kutatás célja az volt, hogy megismerjük a bírák viszonyulását az új perrendtartáshoz, illetve annak legfőbb téziseihez és újításaihoz. A bírói attitűd általános tartalmának mérésére és annak bemutatására volt alkalmas a mérési módszer (operacionalizálás), míg a koncepció dogmatikai minősítésére nem.

A koncepcióhoz való bírói viszonyulás megismeréséhez közvetlen mérési módszerű, attitűdskálás kérdőívet használtunk.¹⁷ Ötfokozatú Likert-skálát készítettünk a koncepció főbb elemeihez. Így mindösszesen 17 – a koncepció fő fejezeteihez igazodó – lényeges kérdéskört állítottunk össze. A bíróságok kollégiumi tagjainak ötfokozatú skálán kellett elhelyezniük a koncepció egyes elemeire vonatkozó kedvező, kedvezőtlen vagy semleges értékelésüket.

A vizsgálat során alkalmazott kvalitatív társadalomkutatási módszer a megújítandó perrend meghatározó, koncepcionálisan új jogintézményeinek a bírói kontextusba ágyazottságát kívánta megőrizni.¹⁸ A kutatás a részt vevő bírák tapasztalatainak, meglátásainak felmérését célozta az új Pp. meghatározó koncepcionális elemeivel kapcsolatosan.

Az egyéni bírói nézőpontok és nem az objektív igazság feltárására törekedtünk, ezért tág feltáró-leíró jellegű kérdéseket alkalmaztunk.¹⁹ A cél ugyanis nem magyarázó, hanem megismerő jellegű kutatás volt: a részt vevő bírák tapasztalatait, véleményét kívántuk feltérképezni.²⁰ A bírósági szakmai kollégiumok szóveges magyarázatait, a szakmai viták lejegyzett anyagait dokumentumelemzéssel, kódolással vizsgáltuk. 803 törvényszéki, ítéletábrai és kúriai bíró juttatta vissza a kitöltött kérdőívet, de nem válaszoltak minden kérdésre: 750 bíró véleményezte a Likert-skálán a koncepció egy-egy kérdését. A kérdőív kitöltése anonim volt, annak felhasználásáról a bírákat előzetesen tájékoztattuk. Felhívtuk a figyelmet arra is, hogy a felmérés önmagában nem alkalmas a koncepció dogmatikai tartalmának elemzésére, de ez nem is volt szándékolt célja.

Az attitűd fogalma és a bírói attitűdök belső összetevői

Az attitűd fogalmának értelmezéséhez Gordon W. ALLPORT meghatározását tekintettük irányadónak.²¹ Eszerint az attitűd: tapasztalat révén szerveződött mentális és ún. készenléti állapot, amely befolyásoló, irányító hatást gyakorol az egyén viselkedésére, reagálására a mérni kívánt jelenségre – a konkrét esetben a polgári eljárásjogi intézmények mikénti megújítására.

Milton J. Rosenberg és Carl I. Hovland álláspontja alapján az ordinális mérési adatok szerinti bírói vélemé-

nyekben egy ismereti (kognitív), egy érzelmi (affektív), valamint egy cselekvési és viselkedési (konatív) összetevő együttes hatása jelenik meg.²²

A *kognitív összetevő* meghatározza, hogy a felmérésben részt vevő bíró miképpen ítéli meg az attitűd tárgyát, azaz milyen konkrét ismeretei vannak róla. Vizsgálatunk középpontjában a perjogi koncepció és annak mellékletei álltak.

Az *érzelmi, affektív* összetevő az attitűd tárgyára vonatkozó kedvező vagy kedvezőtlen bírói érzéseket tartalmazza, amelyekben tükröződik az a tapasztalat, amely ezen jogintézmények perekben való alkalmazása során lenyomatot képzett a bíró személyiségében. A *konatív cselekvési vagy viselkedési komponens* pedig a bírácoknak a tényleges perjogi intézményre vonatkozó verbális megnyilatkozásait tárja fel.²³

Mindezek alapján az attitűdök a társadalmi és perjogi beágyazottságban érvényesülő perjogi folyamatokra vonatkoznak. Az attitűdöknek kimutatható egy értékki-fejező (és önerősítő) funkciója is. Erre tekintettel a bírák által a perjogi koncepcióra adott válaszokban tükröződik a hatályos perjogi szabályok szerinti magatartásuk igazolása és az ebben megnyilatkozó értékek iránti elköteleződésük és hitvallásuk is.

Az eredmények érvényessége

A felmérés elsődlegesen nem közvetlenül a perjogi koncepcióról kialakított véleményeket és érzéseket világítja meg, hanem a bírák viselkedését, illetve a per szerkezetére vonatkozó egyes lényeges kérdésekhez való viszonyát, értékorientációját.

17. Earl BABBIE: *A társadalomtudományi kutatás gyakorlata*. 6., átdolgozott kiadás. Budapest, Balassi Kiadó, 2003. 172–173.

18. Uo. 339.

19. SZOKOLSZKY Ágnes: *Kutatómunka a pszichológiában*. Budapest, Osiris, 2004. 386–388., 463.

20. Lynne J. MILLWARD: Focus Groups. In Glynis M. BREAKWELL – Chris FIFE-SCHAW – Sean HAMMOND (eds.): *Research methods in Psychology*. London, Sage, 2000. 303–324.

21. Gordon W. ALLPORT: Attitudes. In Carl MURCHISON: *Handbook of social psychology*. Worcester, MA, Clark University Press. 1935. 798–844.

22. Milton J. ROSENBERG – Carl I. HOVLAND: Cognitive, Affective and Behavioral Components of Attitudes. In Milton J. ROSENBERG – Carl I. HOVLAND (eds.): *Attitude Organization and Change: An Analysis of Consistency Among Attitude Components*. New Haven, Yale University Press, 1960. 1–14.

23. Ezen aspektusból inkább arra lehet következtetni, hogy a jelenben hatályos perjogi valóságban hogyan viselkedik a bíró, mint arra, hogyan viselkedne a perjogi intézmény alkalmazása során.

Ezek az adatok azonban a jogalkotás számára iránytűként szolgálhatnak egy, kifejezetten a „hagyományokra” építkező, azt figyelembe vevő koncepció alapján készülő törvénymű esetén. Továbbá alkalmas lehet a perrend új szabályainak hatályosulására, a jogrendbe történő „élő” beépülésére vonatkozó következtetések levonására is.

Hangsúlyoznunk kell, hogy a Likert-féle attitűdskálás kérdőív nem alkalmas az Igazságügyi Minisztérium koncepciójának pontozásos értékelésére, a fentiekben részletesen kifejtett bírói attitűdökre vonatkozó – a kodifikáció sikerességét elősegítő – felmérés céljait szolgálta.

A kérdőívekre a kollégiumok tagjainak több mint 80 százaléka válaszolt. Ez az arány a teljes vizsgált kör adathiányaként, és nem a mintavételi eljárás hiányosságaként értelmezhető. Ezt támasztja alá a válaszok elmaradásának törvényszékenként átlagos eloszlása. A kapott adatok a vizsgálni kívánt statisztikai sokaság közel teljes körű részvétele miatt a bírói kollégiumok véleményét mutatják meg, azt reprezentálják.

Felkértük a kollégiumokat, hogy tárgyalják meg a kérdőívben szereplő, a koncepcióval kapcsolatos kérdésekre adott válaszok eredményeit, majd írásban is közöljék álláspontjaikat, érveiket. Ez az attitűdskála alapján szerzett eredmények elemzését, azok hátterének feltárását volt hivatott szolgálni, amely a társadalomtudományi kutatási gyakorlat úgynevezett fókuszcsoport-kontrollvizsgálatát jelentette.

Feltáró adatelemzés

A statisztikai vizsgálatok első lépéseként feltáró adatelemzést végeztünk (*exploratory data analysis, EDA*). Ennek célja az volt, hogy az adatok vizuális ábrázolása és alapvető leíró statisztikai mutatók kiszámítása által az adatsor leginkább szembeötlő jellegzetességeit áttekinthető jelleggel, emberközelí módon megjelenítsük (1. ábra). Ezáltal azonosíthatjuk a kirívó eseteket és az esetleges adatrögzítési hibákat, valamint döntéseket hozhatunk a későbbiekben használt matematikai statisztikai eljárásokra vonatkozóan.²⁴ A módszer alkalmazásával azonosíthatók lettek azok a szabályozási csomópontok, ahol a bírói vélemények robusztusak és egyértelműek, és azok, ahol erősen szóródnak. E kérdéskörök azonosítása nagyon jelentős a kodifikáció stratégiája és az eljárásjogi reform sikere szempontjából is.

Az eredmények felhasználhatósága

A kutatás eredményei alapvetően a kodifikáció jövőbeli, normaszövegszintű szabályozásának struktúrájára, finomhangolására vonatkozó eredményekkel szolgáltak.

A kérdőív kiadásakor jeleztük a bírák számára, hogy az eredmények önmagukban nem alkalmasak az egyes jogintézmények dogmatikai tartalmának, illetve jogpolitikai céljának az értékelésére.

Az attitűd-visszajelzésekben az tükröződik, hogy miként van jelen az egyes eljárásjogi rezsimekkel kapcsolatos érzelmi és gondolati beállítódás a bírák értékrendszerében. Azaz hogyan befolyásolná a bírák eljárásjogi valóságához való viszonyát, ha a koncepcióban megfogalmazott perjogi elemek és azok alkalmazása szerint alakulna a normaszöveg.

Úgy gondoltuk, hogy ezek az eredmények – az esetleges félreértésekből adódó, illetve nem teljesen koncepcionális megfogalmazásból következő aggályok megismerése, illetve feltérképezése – háttér-tanulmányként nagyon fontos jelzéssel szolgálnak a kodifikátor számára. Abból a szempontból is fontos a bírák attitűdjének ismerete, hogy a perjog új intézményeinek a jogalkotó által várt alkalmazása és élővé tétele döntően múlik a pert vezető és azt irányító bíró személyiségén.²⁵

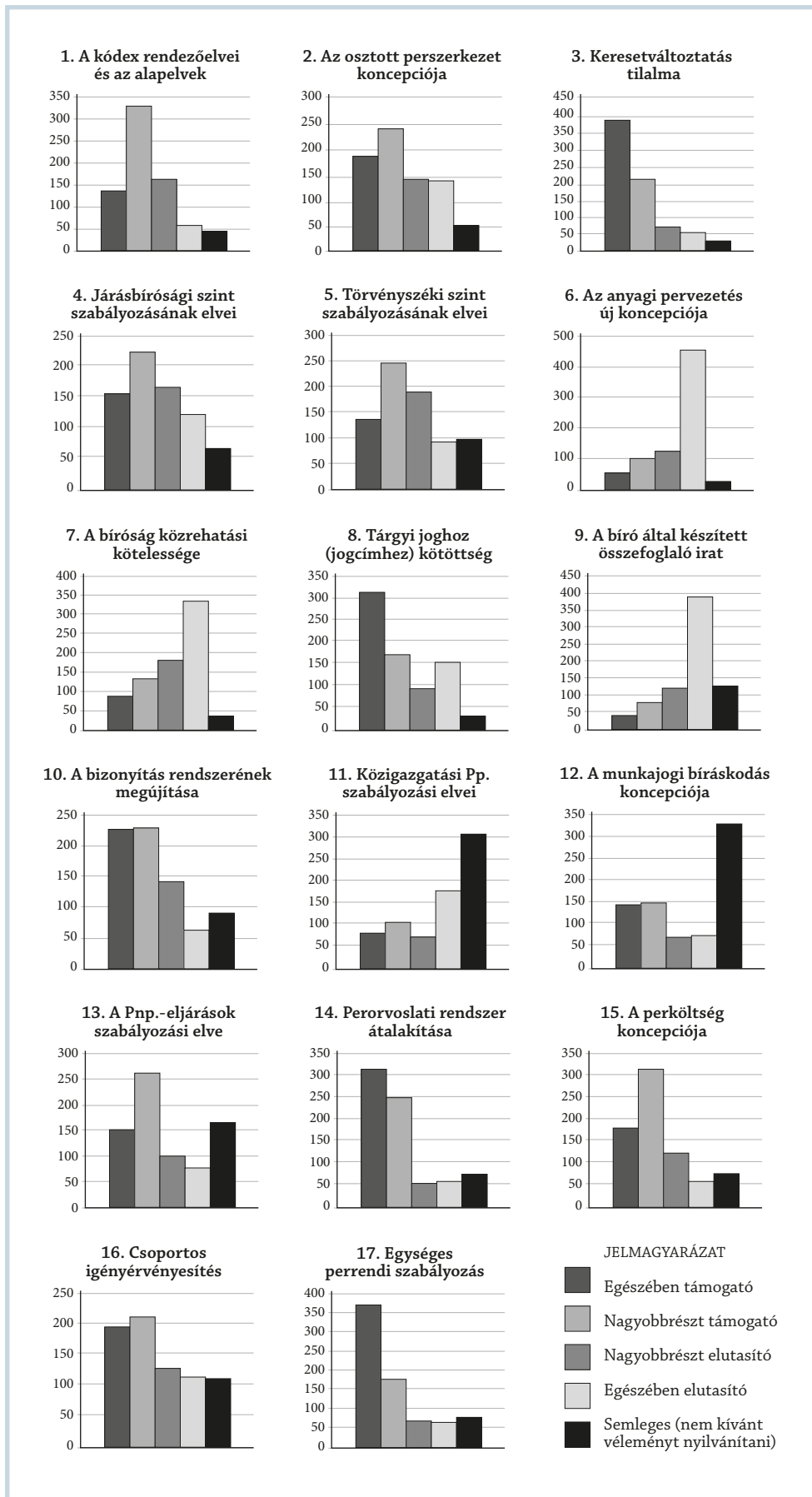
Ha a bírói viszonyulás döntően vagy teljes egészében pozitív, támogató egy perjogi intézménnyel kapcsolatban, akkor a szabályozás általános absztrakciós szintje is a kívánt hatást válthatja ki. Ha azonban negatív, elutasító az attitűd egyértelmű és általános megjelenése, akkor indokolt az egyes jogintézmények szabályozási tartalmának átgondolása, vagy annak konkrét és részletes szabályozástechnikai érvényesítése a közjogi jellegű és *ius cogens* szabályozási jellegű perrendi normák egyértelmű gyakorlata érdekében. Ugyanis a negatív bírói viszonyulások figyelmen kívül hagyása – a negatív érzelmi és kognitív attitűd miatt – leronthatja vagy egyenesen *contra legem* alkalmazásra és értelmezésre vezetheti a bírót az adott perjogi rezsime gyakorlati alkalmazása során.²⁶

24. Andy FIELD: *Discovering Statistics Using SPSS* (2nd edition). Sage Publications, London, 2005. 63–106. David C. HOWELL: *Statistical methods for psychology* (5th edition). 2002. Pacific Grove, CA: Duxbury, Thomson Learning. 15–72.

25. Prof. dr. WOPERA Zsuzsa: Az új polgári perrendtartás elvi alapjai. *Jogtudományi Közöny*, 2017. 154–155.

26. Az Egyesült Államok legfelsőbb bírósága bírójának nevezetes mondása világít rá a bírói értelmezés (a „bíró alkotta jog”) *consuetudo* hatására: „*We are under a Constitution, but the Constitution is what the judges say it is, and the judiciary is the safeguard of our liberty and of our property under the Constitution.*” Speech before the Chamber of Commerce, Elmira, NY (3 May 1907). In *Addresses and Papers of Charles Evans Hughes, Governor of New York, 1906–1908*. Forgotten Books, 2012. 139.

1. ábra ≡ Az új koncepció fő kérdéseire adott válaszok megoszlása

A Pp.-koncepció fő kérdései körében azonosítható bírói attitűdök – a kollégiumok mint kontrollcsoport véleménye

A kollégiumok írásbeli véleményének szövegelemzése alapján értelmezhetők és vizsgálhatók az egyes attitűdök hátterei, illetve azok kialakulásának indokai. Ezek révén feltárható, hogy a koncepció mely elemei voltak félreérthetőek, nem teljesen világosak, megfelelően kifejtettek.

A koncepció nem teljes körűen vagy nem kellően érthető módon megfogalmazott elemei esetében az elutasító bírói attitűdök a szabályozási megoldással szembeni aggályt vagy félelmet jelenítették meg. A felmérés operacionalizált eredményeinek szöveges kontrollvizsgálata alapján beazonosíthatók voltak, hogy melyek a koncepcionális eljárásjogi rezsim azon elemei, amelyekkel teljes vagy igen jelentős körben azonosult a bírói kar, és támogatásáról biztosította azokat.

Emellett – a kapott robusztus feltáró jellegű (EDA) eredmények alapján – láthatóvá vált az úgynevezett tiszta bírói ítélkező funkció köré csoportosuló, bírák által aggályosnak talált kérdéskör (anyagi pervezetés, hivatalbóliság, tájékoztatás, előkészítő irat bírói szerkesztése stb.). Ezáltal azonosíthatók azok a jogintézmények és közvetlen jogtechnikai megoldások, amelyekkel szemben jelentős félelmek és kedvezőtlen bírói beállítódás mutatkozott meg.

A perbeli együttműködés és annak szervezése – a tiszta ítélkező bírói funkció

Az új Pp.-koncepcióval kapcsolatos kérdésekre adott válaszok közül a 6., 7. és 9. kérdés (lásd 1. ábra) – amelyek a bírói aktivitást, a perbeli fő személyek felelősségmegosztására vonatkozó kérdéskört tartalmazták – esetében robusztus jellegük miatt egyértelműen azonosítható a nemleges attitűd. A perrendi szabályok egyik meghatározó és legnehezebben kodifikálható része a bíró és a felek viszonya,²⁷ a perbeli hatalommegosztás alakulása a felek rendelkezési joga és a bírói aktivitás alapján.²⁸

E vonatkozásban az anyagi pervezetés új koncepciója (6. kérdés), a jogi képviselő részére nyújtott tájékoztatás tartalma, a bírósági közrehatási kötelezettség, a tényállás tisztázása és a perben érvényesített jog meghatározása (7. kérdés), valamint a törvényszéki perrendben a bíró által készített összefoglaló irat készítése (9. kérdés) volt az írásbeli kontrollválaszok alapján beazonosítható aggályos szabályozási terület.

Ezen három kérdéskörhöz tartozik a tárgyi joghoz (jogcímhez) kötöttség, amelyre a 8. kérdés vonatkozott,

és dominánsan támogatott kérdéskör volt. A 8. kérdés a negatív értelemben megfogalmazott bírói aktivitás kérdésköre volt, így kapcsolható a 6., 7. és 9. kérdésekhez, és kezelhető egy eljárásjogi kérdésként a fent írtak szerint. Ennek alapján egy irányba ható bírói attitűdöt mutattak a válaszok: a tiszta ítélkező, bírói funkció alapján és annak érvényre jutása mellett pozitív az érzelmi viszonyulásuk a bírói hivatáshoz, illetve ennek eljárásjogi tartalmához.

Hivatalbóliság

A szóbeli vélemények megerősítették, hogy a hivatalbóliság kérdéskörében a bírói függetlenség, a pártatlanság, a fegyveregyenlőség biztosításának indokában mutatkozott meg pozitív tartalmú attitűd. Akkor jelent meg negatív érzelmi viszonyulás vagy elutasítás, ha a hivatalbóliság – a bíró által bármelyik fél részére nyújtott egyoldalú segítség, a felek ügyeikért vállalt felelőssége – helyett vagy annak rovására jelent meg a bírói aktivitás és a bírói gondoskodás pertárgyi kereteinek kijelölése (meghatározása).

A Szegedi Ítéltábla kollégiumi véleménye alapján a bíróság gyámkodó, atyáskodó, gondoskodó magatartása helyett a perrendnek azt az elvet kell követnie, hogy kiszámítható, egyszerű, világos és tisztességes (hatékony és gyors) jogérvényesítést biztosítson a magánjogi jogérvényesítést keresőknek, a felelősséget viselő feleknek, valamint természetes és jogi személyek számára egyaránt. A főszabályként megjelenő modell alóli kivételeket a „gyengébb fél védelme” (a fogyasztó) érdekében esetileg lehet megfogalmazni, hasonlóan a Ptk.-hoz.

A Kúria arra mutatott rá, hogy a bírói gondoskodás nem jelent *ex officio* eljárást, az anyagi pervezetés célja, hogy az eljárás felesleges, meddő vitákkal, érdektelen tények bizonyításával ne húzódjék el, ugyanakkor elkerülhetők legyenek az úgynevezett meglepetésítéletek. Fontos, hogy a bíró ne azt mondja meg a félnek, mit kell kérnie ahhoz, hogy kérelmét a bíróság teljesítse, hanem csak közölje vele, ha kérelme adott formában nem teljesíthető. A bíró számára ez csupán jog, nem kötelezettség, amely azonban illeszkedik az eljárás mielőbbi befejezésének támogatására vonatkozó kötelezettségéhez – fogalmazta meg a Kúria.

27. MAGYARY Géza: Magyar perjogi reformmozgalmak. In *Magyary Géza összegyűjtött dolgozatai*. I. kötet. Budapest, Magyar Tudományos Akadémia, 1942. 15–16.

28. KENGYEL Miklós: *A bírói hatalom és a felek rendelkezési joga a polgári perben*. Akadémiai doktori értekezés. Pécs, 2003. http://real-d.mtak.hu/249/1/Kengyel_Miklos.pdf.

A Kaposvári és Szekszárdi Törvényszék kollégiumai is a bírói aktivitás és tájékoztatási kötelezettség esetleges növelésében a hivatalbóliség előtérbe kerülését vették fel: „a Pp.-koncepció szerinti tájékoztatási kötelezettség a hivatalbóli bizonyítás felé visz, és a prejudikálás kérdését is felveti, és a felek aktív pervitelének megvalósulását is gátolja. A jogi képviselővel eljáró fél tájékoztatása nem indokolt, kell, hogy az eljáró jogi képviselőnek felelőssége legyen. A bírói aktivitás olyan mértéke, amely a koncepcióból kitűnni látszik, a bírói függetlenség, illetve pártatlanság” sérülésének veszélyét vetíti előre.

A Szekszárdi Törvényszék kollégiumi véleménye szerint: „A bíró nem vállalhat szerepet a tényállás megállapításában, és nem tartozhat felelősséggel a jogvita tárgyszerű kereteinek a biztosításáért.” Ezzel áll teljes összhangban a Fővárosi Törvényszék érvelése, miszerint „a bíró nem vállalhat szerepet a tényállás megállapításában, és nem tartozhat felelősséggel a jogvita tárgyszerű kereteinek a biztosításáért”.

Az anyagi pervezetés²⁹

A véleményekből az is látszik, hogy a bírák nem értették félre az anyagi pervezetés tartalmát. Felhívták a figyelmet az új Pp.-koncepcióban kifejezetten nem szereplő, de negatívan egyértelműen meg nem határozott – a jelzett „különböző intenzitású és kiterjedtségű” és a normaszöveg megalkotása során „kiemelten vizsgálandó” – kérdés hatásaira és értelmezési tartományaira.

A koncepció maga is fontosnak tartotta kiemelni, hogy mindez „nem jelentheti az anyagi igazság kiderítése és a hivatalbóli eljárás kötelezettségének előírását”, amelyre a bírák – megerősítve a koncepció ebbéli tézisét – fokozottan felhívták a figyelmet. Jelezték azonban, hogy az anyagi pervezetés 3. számú mellékletben hivatkozott modellje a pártatlanság, a tiszta döntési funkció ellen hat, és nem kívánt hatásokat eredményezhet.

E bírói vélemények megjelenését erősítette, hogy az új Pp.-koncepció maga is arra utal, hogy annak részletes tartalmát a jövőben kell pontosan meghatározni, miközben a melléklet irányadó mintaként eltérő és a szociális per sajátosságait magán viselő, hivatalbóliség elemeit is alkalmazó eljárásjogi modelleket mutat be.³⁰ A koncepció kapcsán kibontakozó vitában WALLACHER Lajos is akként foglalt állást, hogy bírói karban jogos ellenérzéseket szülne, ha az anyagi pervezetés körében elkövetett hiba az ítélet hatályon kívül helyezéséhez vezetne. Ugyanis az anyagi pervezetés eljárási jogszabálysértésnek minősítése nem indokolt, ha az elsőfokú bíróság anyagainak joginorma-értelmezése eltér a felsőbb bíróságtól, az nem tekinthető eljárásjogi hibának, és ezt a jogorvoslati szabályoknak megfelelően kezelni kell.³¹

A bíró pervezetési jogosultságát megvalósító – és a korabeli osztrák szabályozással egyező³² – 1911. évi Pp. is³³ arra épült, hogy az ügy kimerítő tárgyalásával kapcsolatos elemekre is kiterjedjen a per. Ugyanis a *iura novit curia* elvén nyugvó perrendekben a bíró meggyőződésén múlik, hogy a magánjogi jogvita eldöntésénél mely tények lényegesek, és ennek alapján mely bizonyítási cselekmény elvégzése szükséges a bírói jogvédelemhez.³⁴ A koncepció kapcsán a bíróságok aggályainak adtak hangot a bíróság fokozott és aktív közreműködése miatt. A kritika egyik alapvető eleme a pártatlanság elvesztése, a prejudikációban rejlő veszélyek megjelenése volt.

A bíróságok³⁵ arra hívták fel a figyelmet, hogy a per irányának bírói meghatározása, a jogvita lényegi kérdéseire szűkítése a rendelkezési jogot és a tárgyalási elv érvényesülését is korlátozza. Ha a bíró megszabja, hogy nemcsak – parttalanul – az ellenérdekű fél nyilatkozataira tegyenek további előadásokat a felek, az hatékonyra és koncentrálttá válhat,³⁶ azonban a bíró véleménye, jogi álláspontja a per korai szakaszában szükségszerűen behatárolja a per és a kontradikció lehetőségét. Ez pedig azzal a veszéllyel jár, hogy a felek rendelkezési joga háttérbe szorul; a bíró személyisége, jogi meggyőződése domináns módon előtérbe kerül, és a bírói semlegesség (pártatlanság) szükségszerűen lecsökken.

29. WALLACHER Lajos: A viták kereszttüzében: szükség van-e a bíróság anyagi pervezetésére? *Jogászvilág*, 2015. október 5. <https://jogaszvilag.hu/szakma/a-vitak-kereszttuzeben-szuksege-van-e-a-birosag-anyagi-pervezetesere>.

30. Példaként említhető a hivatalbóliség megjelenésére az új Pp.-koncepció által az anyagi pervezetés egyik modellszabályaként hivatkozott osztrák polgári perrendtartás [vorbereitende Tagsatzung: öZPO 258. § (1) bekezdés]. A öZPO 351–467. paragrafusai a bíróság döntéshozatalát segítő szakértőkre vonatkozóan a bíróságot széles diszkrecionális jogkörrel ruházzák fel, amelynek gyakorlása során nem köti a felek – még egyező – nyilatkozata sem. KUHN Kata: A szakértői tevékenység törvényi szabályozása az osztrák jogban. *Belügyi Szemle*, 2005/10. 45–48.

31. WALLACHER: *A viták kereszttüzében...*, i. m.

32. Walther H. RECHBERGER: Az osztrák polgári perrendtartás – mintául szolgált-e az 1911. évi magyar perrendtartás számára? In HARSÁGI (szerk.): *Közép-európai polgári perjogi...*, i. m. 19–41., jelen esetben: 39.

33. KENGYEL Miklós: *A bíróság és a felek közötti felelősségi viszony a polgári perben*. Budapest, ELTE ÁJK, 1989. 52.

34. Aleš GALIČ: A polgári eljárásjog fejlődése Szlovéniában az ezredfordulón. *Iustum Aequum Salutare*, 2012/2. 134.

35. Debreceni és Szegedi Ítéletgyűlés, Fővárosi, Miskolci, Kaposvári, Egri és Szekszárdi Törvényszék.

36. Axel KUNZE: Major Changes in the German Civil Procedure Code. *International Legal Practitioner*, 2002. 4.

Szükségesnek tartották a bírák annak normatív megoldását, hogy az anyagi pervezetés és a bíró aktivitás csak a perfelvételi szakban érvényesüljön elsődlegesen, míg az érdemi tárgyalási szakban korlátozottan, a jogorvoslati szakban pedig egyáltalán ne. Továbbá érdemi észrevétel volt, hogy eltérő tartalommal és módon kellene szabályozni és érvényre juttatni a bírói közrehatást és anyagi pervezetést, ha a fél személyesen jár el, vagy ha jogi képviselővel – ez utóbbi esetben jelentősen korlátozva a bírói aktivitást.

Jogi képviselővel eljáró felek

A bírák a jogi képviselővel eljáró felek esetén – függetlenül attól, hogy a jogi képviselet kötelező előírásról vagy a fél autonóm választásán alapul – egyöntetűen elutasítják az aktív bírói közrehatást, a jogi képviselők „fokozott” vagy akár csökkentett mértékű kioktatását, tájékoztatását. A bírák álláspontja szerint a professzionális jogi képviselőtől a bíró nem vehet át olyan feladatokat, amelyek elvégzésére képes, és nem avatkozhat be olyan kérdésekbe, amelyek a felek és képviselőik kizárólagos uralma alatt állnak, figyelemmel arra, hogy a képviselt felek rendelkeznek a per viteléhez szükséges jogi ismeretekkel is. Ezen aktív bírói közrehatás a perben részt vevő hivatásrendek profiltisztaságát sértené, és a bíróságok (végső soron az állam) kártérítési felelősségét is indokolatlanul fokozná, egyidejűleg gyengítve a felek fokozott felelős perbeli eljárásának alapelvét.

A keresettel érvényesített (tárgyi) joghoz kötöttség

Ezzel azonos tartalmú attitűd nyilatkozott meg a tárgyi joghoz (jogcímhez) kötöttség tárgyában, amely a felek perbeli felelősségét emeli ki, és a felek alkotmányos önrendelkezési jogának perbeli rendelkezési jogban nyilatkozó szabadságát és védelmét jeleníti meg.³⁷ A per tárgyi kereteinek rögzítése, az osztott perszerkezet és annak preklúziós hatása érvényesülése érdekében elengedhetetlennek tartják a koncepcióban megjelenő ezen tartalom érvényre jutását, ami alapvetően pozitív, támogató attitűdben nyilatkozott meg.

Ugyanakkor a magasabb bírósági fórumokon (Debreceni Ítéltábla, Kúria) megjelent egy nagyon markáns vélemény, amely nem kerülheti el a jogalkotó figyelmét a bíróságok többségi támogató véleménye mellett. A Kúria által megfogalmazott aggály abban áll, hogy elfogadhatatlannak tartja, hogy „a ténybelileg megalapozott kereset elutasítására pusztán azon az alapon kerüljön sor, mert a fél kereseti kérelme alapján rossz jogcímet jelölt meg,

mert ez nem egyeztethető össze a per társadalmi rendeltetésével”. A Kúria szerint a „jogcímhez kötöttség” csupán azt jelentheti, hogy a bíróságot „a fél által felhozott tényállítások köre és a fél által előterjesztett kereseti kérelem köti, de nem az általa meghatározott jogcím”. A Kúria álláspontjának elvi alapja abban áll, hogy a felek által állított és bizonyított tényállítások alapján a jogviszony minősítése a bíróság feladata, ami annak eldöntését jelenti, hogy az adott tényállás mellett a kereseti kérelem megalapozott-e, nem pedig azt, hogy pontosan mely jogi indokok támasztják alá.

Osztott perszerkezet és a percezúra

Ezt meghaladóan megállapítható volt az is, hogy az osztott perszerkezet koncepciójával – és ezzel részben összefüggően a járásbírói szint szabályozási elvével – kapcsolatban a bírói attitűd óvatos és körültekintő szabályozási igényt jelzett a jogalkotó számára. A bírák felhívják a figyelmet a perszerkezeti kérdéseket alapvetően meghatározó új rezsimek pontos szabályozására. Az osztott perszerkezet veszélyeire hívja fel a figyelmet az Egri Törvényszék kollégiumi véleménye: „a bírói munkát nehezíti ahelyett, hogy azt egyszerűsítsen és a perlekedő felek pervittel kapcsolatos felelős magatartását növelve a kötelezettségükké tenné a pontosított kereset és ellenkérelem előterjesztését”. A Kúria kollégiumi véleménye arra hívja fel a figyelmet, hogy „aggályos, hogy a fiatal bírák képesek-e a jogvita valós lényegét már az előkészítő szakaszban felismerni, a feleket tény- és jogállításaik megtételéhez a szükséges tájékoztatással ennek megfelelően ellátni”.

A többségi bírósági vélemények alapján azonban a perbeli főszemélyek felelősségét arányosan szabályozó (a felek rendelkezési jogát is egyértelműen és elsődlegesen kifejező) osztott perszerkezet megfelelő eszköze lehet a perkoncentráció elvének gyakorlati érvényre juttatása. Ezzel kapcsolatban – mutatnak rá a bíróságok szakmai kollégiumai – rugalmas, az ügyek egyedi sajátosságaihoz és jellegéhez igazodni képes perrendi szabályozásra van szükség. A Miskolci Törvényszék polgári kollégiumának érvelése szerint „az osztott perszerkezetre vonatkozó koncepció ahelyett, hogy a felek felelősségét

37. Ezt meghaladóan egyértelműen negatív attitűdöt kiváltó másik tétel volt a közigazgatási Pp. szabályozásának elve. Itt azonban nagyon jelentős volt a semleges és választ nem adó bírák száma, s nem mutatkoztak meg az önálló közigazgatási kódex megalkotásával szemben ellentétes, negatív érzelmek. Ezt a kérdést a jogalkotó közjogi erejű döntésében az önálló közigazgatási perjog vonatkozásában eldöntötte, így ennek további elemzése és értelmezése okafogyottá vált.

erősítene nyilatkozataik megtétele során, a bíróságra kíván olyan újabb terheket rakni, melyek egyrészt nem kívánatosak, másrészt nem az eljárások gyorsítását szolgálják. Teljes mértékben téves a koncepcióban meghatározott szabályozási irány a perelőkészítő tárgyalás céljával kapcsolatosan. E cél ugyanis nem lehet az, hogy a bíróság előzetesen értékelje a felek nyilatkozatait, s abban a kérdésben foglaljon állást, hogy az adott fél mit akart mondani.”

Az elméleti jogirodalomban egységesen támogatott osztott perszerkezet³⁸ fontos szabályozási súlypontjaira hívták fel a jogalkotó figyelmét a bíróságok: a keresetlevél tartalmi követelményeinek magasabb fokára, valamint arra, hogy a perfelvételi szak a bíróság fokozott közrehatása mellett nem válhat a perben lényeges tények és a jog meghatározásának területévé.

Perrendi egység

A bírák – függetlenül a pertárgy minőségétől – pozitív módon viszonyultak egy egységes peres eljárási rend, mindkét bemeneti szinten alapvetően azonos, a perek logikai egységét megjelenítő szabályozás kialakításához. Álláspontjuk szerint az ügyek hatékony, gyors befejezését nem a privilegizált határidők, a soronkívülség és a különleges eljárási rendek elaprózódó kialakítása jelentheti. Ebből következően a bírák szerint az úgynevezett „kis értékű perrendek” léte nem szükséges; a gyengébb fél perjogi védelmének szükségességét más eszközök alkalmazásával tartják elérendőnek.

A bírák véleménye alapján a perek időszerű befejezését az egyszerű, világos és egységes perrendi szabályok érvényesülése biztosíthatja, ahogy arra helytállóan mutat rá az Igazságügyi Minisztérium új Pp.-konceptiója is. Ennek érdekében egységes és egy irányba ható, a felek eljárástámogató kötelezettségének elvét ténylegesen megjelenítő perrendi reformot támogatnak pozitív módon. A polgári perrendtartás koncepcióját illetően alapvető fontosságú a Szegedi Ítéltábla kollégiumi véleménye: az új Pp. szemléletmódját, valamint az új Ptk. kodifikációs szabályozási modelljét a professzionális vagyoni viszonyokra kellene szabni, ugyanis a polgári per szabályozásának koncepciója nem térhet el a magánjogi jogviszonyok anyagi jogi koncepcionális szemléletétől.

A Fővárosi Törvényszék ezzel összhangban arra mutatott rá, hogy a „*koncepció általánosságban hangsúlyozza, hogy a bíró ítélkező tevékenysége az elsődleges, ezért ezzel összhangban kell álljon a felekkel szembeni – professzionális – követelmény*”. A feleknek hiánytalan, hiánypótlásra nem szoruló keresetlevelet kell előterjeszteniük, míg a rászorulóknak a jogi segítségnyújtás keretében kell

megkapniuk a keresetlevél megszerkesztéséhez szükséges szakmai segítséget, ugyanis a legaktívabb bírói közreműködés sem tudja kikényszeríteni a szakszerű eljárást. A perrel kapcsolatos munka és felelősség nagy része nem hárulhat a bíróságra, mert ez az ügyek számának növekedését, az ügyek elhúzóódását, a bíró adminisztratív terheinek növekedését okozná.

A per alapvető logikai egységét emelte ki több bíróság kollégiumi véleménye (Gyulai és Fővárosi Törvényszék), amelynek így szükségszerűen minden bírósági szinten meg kell valósulnia, függetlenül a követelés összegétől, a felperes által érvényesített alanyi jogtól, valamint függetlenül a felek jogi képviselétől is. Ennek a logikai egységnek az elemei a bírósági vélemények szerint:

- ♦ a perben a bíróságnak a felperes jogállításáról kell döntenie;
- ♦ a felperes jogállításával a tárgyi jog valamely rendelkezését kell felhívnia, amely meghatározza az alanyi jogot megnyitó tényeket;
- ♦ a félnek azokat a tényeket kell megjelölnie, amelyek a tárgyi jog előírásaival összhangban alkalmasak az általa érvényesíteni kívánt alanyi jog megnyitására;
- ♦ a felek tényállításainak és jogállításának ezért egységet kell képezniük;
- ♦ a felperes jogállításával szemben az alperes jogtagadásának, valamint a felperes által állított tények vitatásának vagy az azokkal ellentétes alperesi tényállításoknak meg kell jelennie – a Fővárosi Törvényszék részletes dogmatikai érvelése szerint.

Az attitűdskála összegző értékelése

Az egyes tételek, a koncepció főbb elemeire adott bírósági vélemények alapján a perjogi koncepcióval és a perjogi reformfolyamattal kapcsolatban a bírácoknak alapvetően és döntően pozitív az attitűdjük. Az is megállapítható,

38. CZOBOLY Gergely István: *A perelhúzóadás megakadályozásának eljárási eszközei*. PhD-értekezés. Pécs, 2014. <https://ajk.pte.hu/files/file/doktori-iskola/czoboly-gergely-istvan/czoboly-gergely-istvan-vedes-ertekezes.pdf>. 165. ÉLÉSS Tamás: Szerkezeti alapkérdések a polgári per kapcsán. *Magyar Jog*, 2013/10. 614. UDVARY Sándor: Új Pp. – Új perszerkezet. *Advocat*, 2017/2. 9. ÉLÉSS Tamás – ÉBNER Vilmos: A percezurá – Az érdemi tárgyalás előkészítése. In VARGA István – NÉMETH János (szerk.): *Egy új polgári perrendtartás alapjai*. Budapest, HVG–Orac, 2014. 383. WALLACHER Lajos: Az osztott perszerkezet bevezetésének közvetett hatásai az új polgári perrendtartásban. *Jogtudományi Közlöny*, 2017/12. 529–535. BARTHA Bence: A tárgyalási szerkezet változásainak hatásai. *KRE-Dit*, 2018/2. http://epa.oszk.hu/03500/03515/00002/pdf/EPA03515_kre-dIt_2018_02_04.pdf.

hogy a 17 kérdésre adott 12 egyértelmű támogatottság alapján a bírák alapvetően – irányában, gondolati egységét tekintve is – támogatják a perrend megújításának koncepcióját.

A bírának azonban – egyetértve a kodifikációs szerkesztőbizottság *Koncepciótervezet I.* tanulmányában megfogalmazottakkal – pozitív az attitűdjük egy óvatos és kismértékű bírói feladat- és felelősségmódosításhoz. A bírói tiszta döntéshozói funkció profiltisztasá-

ga mellett a felek felelős vitarendezésének szervezését a hivatalbóliság elemei nélkül támogatják, a rendelkezési jog feltétlen érvényre juttatása mellett.

A perek hatékony elintézését általában lehetővé tevő, rugalmas szabályoknak az új koncepció szerinti kialakításához a bírák alapvetően és egyértelműen pozitív módon állnak hozzá, támogatva a perrendi koncepciót – az anyagi pervezetés tartalmát leszámítva –, a perjog megújítását.

Az új büntetőeljárási kódex hatása a bírósági igazgatásra

2018. július 1. napján lépett hatályba a büntetőeljárásról szóló 2017. évi XC. törvény, amely több új jogintézményt vezetett be, számos korábbi pedig jelentősen átalakított. A kódex alkalmazására történő felkészülés igen összetett feladatot, nagy kihívást jelentett a bírósági szervezet számára, hiszen nemcsak az új rendelkezések szakmai tartalmát kellett elsajátítani, hanem több igazgatási megoldást is újra kellett gondolni. A tanulmány célja, hogy bemutassa az új törvény alkalmazására való felkészülés legfontosabb területeit, és feltárja azokat a kérdéseket, amelyek körében a korábbiaktól lényegesen eltérő törvényi rendelkezések igazgatási beavatkozást tettek szükségessé a zökkenőmentes alkalmazás érdekében. Ennek megfelelően részletesen elemzi a néprészvétel és társasbíráskodás elvének újragondolását, az előkészítő ülés új jogintézményét, a bírósági munkaszervezés új kihívásait és az ügyteher várható változását.

A jogtudomány és a jogalkotás egymást inspiráló kölcsönhatása általános tapasztalat: egy új jogszabály megalkotását megelőzően, illetve a kodifikáció folyamata során sokkal több szerző érdeklődése fordul a várható új jogintézmények felé, e tudományos munkákat pedig a jogalkotó maga is hasznosítja. Úgyszintén számos tanulmány születik a jogalkalmazás első tapasztalatairól, amelyek később az egyes jogintézmények kisebb módosításához vagy teljes újragondolásához vezethetnek.

Kevés figyelmet kap ugyanakkor annak bemutatása, hogy egy új jogszabály milyen hatást gyakorol a jogalkalmazó szervek belső működésére: milyen erőfeszítéseket kell tenniük a régi és az új törvény alkalmazása közötti zökkenőmentes átmenet érdekében.

2018 igen mozgalmas év volt a magyar jogrendszerben, hiszen hat hónap alatt három új eljárás kódex lépett hatályba. Nem túlzás azt mondani, hogy egy év leforgása során az egész magyar eljárásjog megújult. Ez a koncentrált változás nagy kihívást jelentett a bírósági szervezet számára is, hiszen egyszerre kellett biztosítani a bírói kar felkészülését, a tárgyi feltételeket, illetve nem utolsósorban ki kellett dolgozni azokat az igazgatási módszereket, amelyek az új jogintézmények által indukált változásokat a leghatékonyabban képesek kezelni.

Jelen tanulmányban arra törekszünk, hogy bemutassuk azokat a kihívásokat, amelyekkel a bírósági szervezetnek szembesülnie kellett az új kódex, a *büntetőeljárásról szóló 2017. évi XC. törvény* (Be.) hatálybalépését megelőzően. Természetesen a terjedelmi korlátok miatt csak a legfontosabb új jogintézményekre és problémákra koncentrálhatunk.

AZ ÚJ BÜNTETŐELJÁRÁSI TÖRVÉNY LEGFONTOSABB ÚJÍTÁSAI BÍRÓSÁGI IGAZGATÁSI SZEMSZÖGBŐL

A bíróságok összetétele – a néprészvétel és a társasbíráskodás elvének újragondolása

Az új büntetőeljárási törvény igazgatási szempontból egyik legfontosabb változása két szervezeti alapelv,¹ a társasbíráskodás és a néprészvétel büntetőügyekben való érvényesülésének újragondolása. Ez a két alapelv az Alaptörvényben is szerepel.

Az *Alaptörvény* 27. cikk (1) bekezdése szerint a bíróság főszabályként tanácsban ítélkezik, ettől azonban a törvény eltérően rendelkezhet. A (2) bekezdés előírja, hogy törvény által meghatározott ügyekben és módon nem hivatásos bírák is részt vesznek az ítélkezésben.

A kereteket tehát az Alaptörvény adja meg, de a jogalkotó belátására van bízva, hogy megítélése szerint mely eljárásokban és milyen körben van szükség a tanácsban történő eljárásra, illetve a laikus elem részvételére. Mindkét alapelvre igaz, hogy az új büntetőeljárási törvény a korábbi törvényi szabályozáshoz képest szűkítette az érvényesülésük területeit.

1. Vö. HERKE Csongor – FENYVESI Csaba – TREMMEL Flórián: *A büntető eljárásjog elmélete*. Budapest–Pécs, Dialóg Campus, 2012. 49.

2. Az ülnökök közreműködésével kapcsolatban folytatott korábbi és újabb átfogó vizsgálatokról lásd KULCSÁR Kálmán: *A népi ülnök a bíróságon*. Budapest, Akadémiai Kiadó, 1971; és BADÓ Attila: *A bírói függetlenség garanciális elemeinek összehasonlító vizsgálata*. MTA-doktori értekezés. Szeged, 2017.

AZ ÜLNÖKÖK RÉSZVÉTELE AZ ELJÁRÁSBAN

A nem hivatásos bírák ítélkezésbe való bevonására történetileg két rendszer – az ülnökök közreműködése² és az esküdtbíráskodás – alakult ki, és máig ezek változatai ismertek a különböző jogrendszerekben.³ Az a két rendszer közötti hasonlóság, hogy a laikus bírák megbízatása egy meghatározott időre szól, illetve a hivatásos és a laikus bíró közötti kapcsolat közvetlen, egyaránt részt vesznek a döntés meghozatalában.⁴

Az ülnökrendszerrel szemben korábban megfogalmazott kritikák rámutatnak arra, hogy az nem jelentett valódi eljárási garanciát, nem járult hozzá a büntető ítélkezés minőségének javulásához, a többnyire azonos összetételű tanácsokban eljáró ülnökök nem jelentettek tényleges kontrollt, ellensúlyt a hivatásos bírák mellett.⁵

Tisztán igazgatási szemmel nézve az ülnökök közreműködése az eljárás elhúzódásának veszélyét hordozza, hiszen ha a bíróval azonos jogállású ülnök személyében változás következik be, az eljárást meg kell ismételni [Be. 518. § (3) bekezdés].⁶

A Be. indokolása szerint a gyökeresen új szabályozás lényege, hogy az ülnökök részvétele az ítélkezésben csak szűk körben marad meg, ott, ahol jelenlétük valódi garanciát jelent. Így a törvény hatálybalépését követően ülnökök már csak a fiatalkorúak elleni és a katonai büntetőeljárásban vesznek részt. Az ügyek legnagyobb részében tehát a Be. szabályai szerint hivatásos bírák járnak el.

„A fiatalkorúak elleni büntetőeljárásban ülnökként kizárólag a) pedagógus,

b) pszichológus vagy

c) a család-, gyermek- és ifjúságvédelmi szolgáltatás, gyámügyi igazgatás keretében az ellátottak gyógyítását, ápolását, foglalkoztatását, fejlesztését, ellátását, nevelését, gondozá-

3. FANTOLY Zsanett – GÁCSI Anett Erzsébet: *Eljárási büntetőjog. Statikus rész.* Szeged, Iurisperitus Bt., 2013. 54.

4. BÉRCES Viktor: Kontinentális típusú bizonyítási rendszerek Európában. *Büntetőjogi Szemle*, 2018/1. 17.

5. POLT Péter: A büntetőeljárás törvény újításának várható hatásai. *Belügyi Szemle*, 2018/9. 33–34. Hasonló álláspontot képvisel FANTOLY Zsanett, aki szerint a laikus elemek a büntető igazságszolgáltatásban szekunder szerepet töltenek be, s ez a történeti hagyományokon túl azzal magyarázható, hogy a szakbírák szakmai fölényével szemben a laikus elemek nem lépnek fel (FANTOLY Zsanett: *Habilitációs tézisek.* Szeged, SZTE, 2014. 16.).

6. Az 1998. évi XIX. törvény azt a kifejezést használta, hogy a tárgyalást előről kell kezdeni, az új megfogalmazás ehhez képest nem jelent érdemi különbséget. Az eljárás elhúzódásának potenciális veszélye még úgy is fennáll, hogy mind a korábbi kódex, mind a Be. szerint lehetőség van a tárgyalás egyszerűsített, a korábbi tárgyalás anyagának ismertetésével történő megismétlésére.

sát vagy szociális segítségét, a gyermek sorsának rendezését közvetlenül szolgáló, egyetemi vagy főiskolai végzettséghez kötött munkakörben dolgozó vagy korábban dolgozó személy vehet részt” [Be. 680. § (5) bekezdés],

amennyiben a bíróság tanácsban jár el. Erre akkor kerül sor, ha az elbírálendő bűncselekményre a törvény nyolc évig terjedő vagy ennél súlyosabb szabadságvesztés kiszabását rendeli, vagy ha az egyesbíró az ügyet a bíróság tanácsa elé utalta.

Lényeges változás a korábbi szabályokhoz képest, hogy a fiatalkorúak ügyeiben eljáró bíróság tanácsának csak olyan ülnök lehet a tagja, aki a törvényben tételesen felsorolt szakképzettséggel rendelkezik, vagy olyan munkakörben dolgozik, amelynek során tapasztalatokat szerzett a fiatalkorúakkal történő bánásmódról.

Azt, hogy valaki rendelkezik-e az ülnökké válás feltételével, a választási eljárásban, a jelölés során kell vizsgálni. A *bírák jogállásáról és javadalmazásáról szóló 2011. évi CLXII. törvény* (Bjt.) 213. §-a szerint a pedagógus ülnököket a bíróság illetékességi területén működő alapfokú és középfokú nevelési-oktatási intézmények tantestületei, a nem pedagógus ülnököket pedig – a pártok kivételével – az egyesületek, a foglalkozásuk szerinti érdekképviselői szervek, valamint az őket foglalkoztató vagy korábban foglalkoztató szervezetek jelölik.

Kiseb változtatásra sor került a katonai büntetőeljárásban közreműködő ülnökökkel kapcsolatban is, a szabályozás azonban túlnyomórészt az 1998. évi XIX. törvény rendelkezéseit követi. Gyakorlati igény volt ugyanis arra nézve, hogy tábornoki rendfokozatú vádlott elleni eljárásban az ügyben bármely tábornoki rendfokozatú katonai ülnök eljárhasson, feltéve, ha az adott bírósághoz megválasztott katonai ülnökökből a tanácsot nem lehet szabályszerűen megalakítani. A korábbi bírósági gyakorlat alapján született az a törvényi rendelkezés, hogy ha a katonai büntetőeljárásban fiatalkorú terhelt vesz részt, és a bíróság első fokon tanácsban jár el, a bíróság egyik tagja olyan katonai ülnök, aki egyben megfelel a fiatalkorú ügyekben eljáró ülnök feltételeinek is.

A TÁRSASBÍRÁSKODÁS ÉRVÉNYESÜLÉSÉNEK VISSZASZORULÁSA

Az ülnökök közreműködésével lefolytatandó eljárások számának előbbiekben részletezett csökkenése magával vonta a társasbíráskodás szerepének visszaszorulását is, annak ellenére, hogy ez az összefüggés nem szükségszerű. A jogalkotó ugyanis nem azt a lehetőséget választotta, hogy az ülnököket hivatásos bírák váltsák fel a bírósági tanácsban, igaz, erre nem is lett volna észszerű indok. Az ülnökök közreműködését immár nem igénylő ügyekben – egy esetkór kivételével – egyesbíró jár el.

Meg kell jegyezni, hogy a Be. 868. § (3) bekezdésébe foglalt átmeneti szabály értelmében 2018. július 1-jétől azok az ügyek is ülnökök közreműködése nélkül folytatódtak, amelyekben korábban a laikus bírák a törvény rendelkezése alapján a bírósági tanács tagjai voltak.⁷

Az elsőfokú eljárásban főszabály tehát az egyesbíró eljárása, és ez a kiszabható legnagyobb mértékű büntéstől függetlenül egyaránt igaz a járásbírószágon és a törvényszéken indult ügyekre. A Be. megtartotta azonban azt a lehetőséget, hogy az egyesbíró az ügyet tanács elé utalhassa, ilyenkor azonban – a korábbi szabályozástól eltérően – nem két ülnök, hanem két másik hivatásos bíró vesz részt az ítékezésben.

A bíróság összetételét is érinti egy új bűncselekmény-kategória létrehozása. A Be. – helyesen – nem tartotta meg a kiemelt jelentőségű ügyek tárgyalására vonatkozó speciális szabályokat, amelyek egyértelműen nem váltották be a hozzájuk fűzött reményeket. Ehelyett létrehozta a gazdálkodással összefüggő kiemelt bűncselekmények kategóriáját, amelyeket az értelmező rendelkezések között, a 10. § (1) bekezdés 3. pontjában sorol fel. Az új bűncselekmény-kategória eljárásjogi feltételei kimerülnek egy hatásköri és egy bíróság összetételére vonatkozó, eltérő rendelkezésben.

Ami a hatásköri előírást illeti: a gazdálkodással összefüggő kiemelt bűncselekmények esetén első fokon a törvényszék jár el. Ennek kimondása nem újdonság, hiszen az e körbe tartozó bűncselekmények elbírálása – három kivételtől eltekintve – eddig is a törvényszék hatáskörébe tartozott.

Fontosabb és sokkal inkább vitatható az a rendelkezés, hogy az elsőfokú bíróság gazdálkodással összefüggő kiemelt bűncselekmény miatt három hivatásos bíróból álló tanácsban jár el, a tanács egy tagja a törvényszék gazdasági ügyszakának, ennek hiányában a törvényszék polgári ügyszakának bíróját [Be. 13. § (3) bekezdés].

Ezekre a bűncselekményekre nem igaz tehát a fenti tétel, hogy az ülnökök közreműködésével történő ítélezést az egyesbíró eljárása váltja fel. A törvényhez fűzött indokolás igen szűkszavúan fogalmaz az új szabályról,

7. Megjegyzendő, hogy az átmeneti rendelkezés csak a törvény alapján ülnökök közreműködésével felálló bírósági tanácsokra vonatkozik. Ha a tanács megalakítása bírói döntés eredménye volt, az eredeti összetételű tanácsnak kell az ügyet befejeznie, ezekben az esetekben az ülnökök tovább folytatják a munkát.

8. POLT: *A büntetőeljárás törvény...*, i. m. 34.

9. MOLNÁR Gábor Miklós: A gazdálkodással összefüggő bűncselekmények elbírálásának új rendje. In DOMOKOS Andrea (szerk.): *A gazdálkodással összefüggő bűncselekmények büntetőjogi megítélése konferencia előadásainak szerkesztett változata*. Budapest, Károli Gáspár Református Egyetem Állam- és Jogtudományi Kar, 2018. 36.

amikor az ügy bonyolultságában, nagy terjedelmében, a vádlottak vagy a tanúk jelentős számában vagy egyéb okokban látja annak létjogosultságát, amely más ügytípusokban is előfordulhat. Ugyanakkor nem indokolja meg, hogy miért e bűncselekmények tartoznak ebbe a kategóriába, és azt sem magyarázza meg, miért van szükség a speciális összetételű tanács kötelező felállítására.

Ismert olyan nézet, amely az Európa Tanács Miniszteri Bizottságának R (87) 18. számú, a büntetőeljárás egyszerűsítéséről szóló ajánlásában [III/d/1., 2. és 5. pontok] látja a speciális összetételű, kötelező hármas tanács elvi alapját.⁸ Eszerint

„azokat az ügyeket, amelyekben a bizonyítás technikailag nagyon összetett, mint például a gazdasági bűncselekmények esetében, ad hoc gyakorlattal, ismeretekkel és képzettséggel rendelkező tisztviselőkre és bírókra kell bízni”.

Álláspontunk szerint az ajánlásból az új szabály nem vezethető le egyértelműen. A több évtizede ilyen ügyeket tárgyaló büntetőbíráknál elégséges szakmai tapasztalat halmozódott fel, hozzáátéve, hogy rendszerint rendelkeznek posztgraduális képzés keretében megszerzett speciális szaktudással is. Ugyanezen a véleményen van MOLNÁR Gábor Miklós is, aki szerint a három hivatásos bíróból álló tanács a legális konzultáció lehetőségének megteremtésével, a tapasztalatok és a szaktudás összegzésével általában alkalmas a szakszerűség fokozására, azonban a gazdasági ügyeket tárgyaló bírák az ügyek jelentős részében birtokában vannak a nagy gazdasági ügy elbírálásához szükséges szakértelemnek és tapasztalatnak, ezért nincs szükség további bírák közreműködésére. Hozzáteszi: az ilyen ügyekben a három hivatásos bíró eljárása nem segíti, hanem inkább elhúzza az eljárást.⁹

Az új törvényi előírás szerint a büntető tanács egyik tagja mindenekelőtt a törvényszék gazdasági ügyszakának bíróját, ennek hiányában polgári ügyszakos bírót. Egyet kell értenünk azokkal a kritikai megfogalmazásokkal, hogy ebben a bűncselekményi körben semmi, még a különleges szakértelem feltételezése sem indokolja a kötelezően tanácsban történő ítélezést. A büntetőügyek sajátossága ugyanis a heterogenitás: az eljáró bírósávos számos életvisztonnyal (például közlekedés, gazdálkodás, polgári jogi jogviszonyok, egyes foglalkozási – különösen orvosi – szabályok stb.) találkozók, és a megalapozott ítélet meghozatalához feltétlenül szükséges a megfelelő szintű ismeret megszerzése. Álláspontunk szerint a gazdálkodás, a polgári jogi szerződések stb. ismeretének megszerzése sem igényel elmélyültebb felkészülést, mint például egy bonyolultabb orvosi műhibaper. Indokolatlan tehát egy ügytípus kiemelése a sok közül, és arra külön szabály alkotása.

Másrészt igaz az is, hogy a nem büntető ügyszakos bíró törvényben írt szakági besorolása alapvetően téves. E bűncselekmények között ugyanis a leginkább bonyolult ügyek költségvetési csalás miatt indulnak, amelyhez valójában az adóügyekben való jártasság szükséges, ilyen-nel pedig a közigazgatási bírák rendelkeznek.

Végezetül meg kell jegyeznünk, hogy a gazdálkodással összefüggő kiemelt bűncselekmények szabályozásával összefüggésben a Be. következetlen, egymással össze nem egyeztethető rendelkezéseket tartalmaz. Nem kizárt ugyanis, hogy a bűncselekményt katonai bíróság tárgyalja, amelynek nincs olyan tagja, aki katonai bíró és gazdasági vagy polgári ügyszakos bíró is egyben. A katonai tanács összetételére vonatkozó szabályokból az vezethető le, hogy gazdálkodással összefüggő kiemelt bűncselekmény esetén a katonai büntetőeljárásban egyesbíró jár el.¹⁰

Egy új jogintézmény: az előkészítő ülés

Mindenekelőtt rövid magyarázatra szorul, miért tekintjük az előkészítő ülést új jogintézménynek annak ellenére, hogy az 1998. évi XIX. törvény is ismerte ezt az eljárási cselekményt. A korábbi törvényben az előkészítő ülés szerepe marginális volt: a tárgyalás előkészítésének részeként ülést tarthatott a bíróság, ha a vizsgált kérdésekben a határozat meghozatala előtt az ügyész, a vádlott vagy a sértett meghallgatása látszott szükségesnek. Csupán közvetítői eljárás lefolytatására vagy a tanú különösen védetté nyilvánításának megszüntetésére irányuló indítvány esetén, illetve akkor volt kötelező előkészítő ülést tartani, ha a bíróság a személyi szabadságot elvonó vagy korlátozó kényszerintézkedés elrendeléséről, illetve előzetes letartóztatás vagy házi őrizet fenntartásáról határozott, és az indítványban a korábbi határozathoz képest a fenntartás okaként új körülményre hivatkoztak.

Ehhez képest a Be.-ben az előkészítő ülésnek teljesen új funkciója és tartalma lett, a bírósági tárgyalás racionalizálása érdekében a perkoncentrációt szolgálja.¹¹ Emiatt alappal állíthatjuk, hogy elnevezését tekintve nem, de tartalmát illetően valóban új jogintézményről van szó.

Az előkészítő ülés szerepe kettős: egyfelől lehetőséget ad az eljárás gyors befejezésére, másrészt ha a befejezésre nem kerül sor, ezen az eljárási cselekményen történik a későbbi bizonyítás irányának és kereteinek meghatározása, ekkor dől el a büntetőeljárás további menete.¹²

Előkészítő ülést minden ügyben, minden vádlottal szemben kötelező tartani. A törvény az előkészítő ülés megtartására szigorú határidőt szab, hiszen a vádirat kézbesítésétől számított három hónapon belül meg kell tartani. A törvényi szabályozásból eredően előfordulhat, hogy több vádlott esetén a bíróság egyes vádlottak eseté-

ben már tárgyalást tart, míg más vádlottakkal szemben még csak az előkészítő ülésre kerül sor.

a) Az előkészítő ülésen nem folyik bizonyítás, azonban a vádlottat ki kell hallgatni. Ennek során a vádlottnak lehetősége van olyan nyilatkozatot tenni, hogy a terhére rótt bűncselekményt elismeri, és lemond a tárgyaláshoz való jogáról. A vádlott nyilatkozatának elfogadásáról a bíróság dönt, amelynek feltétele, hogy a vádlott a nyilatkozata természetét és jóváhagyásának következményeit megértse, a beszámítási képessége és beismerésének önkéntessége iránt észszerű kétely ne mutatkozzon, illetve hogy nyilatkozatát az eljárás iratai alátámasszák.

A bíróság ítéletét a beismerő vallomás végzéssel történő elfogadása után, akár az előkészítő ülésen, de ha például a büntetéskiszabási körülmények feltárása miatt tárgyalás tartása szükséges, a tárgyaláson is meghozhatja.

Fontos, hogy ezekben az esetekben nincs helye felbbezésnek a bűnösség megállapítása és a váddal egyező tényállás és minősítés miatt [580. § (2)].

10. „A Be.-nek a kiemelt gazdasági ügyekre, valamint a katonai büntetőeljárásra vonatkozó rendelkezései a bíróság összetétele tekintetében egymással nem kompatibilisek. A Be. 13. § (3) bekezdése szerint az elsőfokú bíróság gazdálkodással összefüggő kiemelt bűncselekmény miatt a Be. 10. § 3. pont három hivatásos bíróból álló tanácsban jár el, amelynek egy tagja a törvényszék gazdasági vagy polgári ügyszakának bírója. Megállapítható, hogy katonai büntetőeljárásban is elbírálásra kerülhetnek gazdálkodással összefüggő kiemelt gazdasági bűncselekmények, azonban a törvényben előírt összetételű tanács a katonai büntetőeljárásban nem alakítható, mivel nincs olyan katonai bíró, aki egyben gazdasági vagy polgári ügyszakos lenne. A gazdálkodással összefüggő kiemelt gazdasági bűncselekmények többségét nyolcévi szabadságvesztésnél súlyosabban fenyegeti a törvény, ami miatt a katonai tanácsnak mint elsőfokú bíróságnak egy hivatásos bíróból és két ülnökből álló tanácsban kellene eljárnia. E bűncselekmények között azonban enyhébb szankcióval fenyegetett bűncselekmények is találhatók. A Be. 698. § (1) bekezdés a) ab) pontja, valamint a Be. 20. § (1) bekezdés 19–22. pontjainak összevetése alapján megállapítható, hogy a gazdálkodással összefüggő kiemelt bűncselekmények, a pénzmosás, valamint a nemzetközi jog szerint el nem évülő bűncselekmények miatti eljárásokban a törvényszék katonai tanácsa elsőfokú bíróságként nem tanácsban jár el. Figyelemmel a Be. 698. § (1) bekezdés b) pontjában írtakra, e súlyos büntetési tétellel fenyegetett és különös szakértelmet igénylő ügyekben a katonai tanácsnak mint elsőfokú bíróságnak egyesbíróként kell eljárnia.” TÖRÖK Zsolt: A bíróság összetétele. In FRECH Ágnes (szerk.): 2017. évi XC. törvény a büntetőeljárásról. <https://coospace-obh.birosag.hu/Folder/Curriculum-0a2d5ccadc16e81180f8005056849a0a/View?ctx=HwAAAPwRAAABGgAA>.

11. POLT: A büntetőeljárás törvény..., i. m. 32.

12. FRECH Ágnes: Funkciómegosztás – Bizonyítás szabályai az új büntetőeljárás törvényben. In BENISNÉ GYÖRFFY Ilona (szerk.): Harminkilencedik Jogász Vándorgyűlés. Budapest, Magyar Jogász Egylet, 2017. 178.

b) Az ügy előkészítő ülésen nem fejezhető be, és tárgyalást kell tartani, ha a vádlott

- ♦ a bűnösségét nem ismerte be,
- ♦ a bűnösségét beismerte, de a tárgyaláshoz való jogáról nem mondott le,
- ♦ megtagadja a válaszadást a bűnösség beismerésének kérdésében, vagy
- ♦ a bíróság a beismerő nyilatkozatot nem fogadja el.

A vádlottnak ebben az esetben is joga van kifejtteni a váddal kapcsolatos álláspontját, védőjével előadhatja a védekezés alapjául szolgáló tényeket és ezek bizonyítékait, illetve indítványt tehet bizonyítás lefolytatására, valamint arra is, hogy valamely bizonyítékot a bíróság rekesszen ki. Lehetősége van arra, hogy megjelölje azokat a tényeket, amelyek valóságtartalmát elfogadja. A vádlott nyilatkozata és az ügyész észrevételének meghallgatása után a bíróság a tárgyalást nyomban kitűzheti, és akár meg is tarthatja, megállapíthatja a bizonyítás keretét és terjedelmét, illetve mellőzi a bizonyítást a nem vitatott tények, illetve az olyan bűncselekmény tekintetében, amelynek a felelősségre vonás szempontjából nincs jelentősége. Ha ez az új eljárási intézmény a jogalkotói szándéknak megfelelően működik, tervezhetőbb és koncentráltabb lesz a tárgyaláson történő bizonyítás.

II. AZ ÚJ BÜNTETŐELJÁRÁSI TÖRVÉNY HATÁSA A SZAKMAI-IGAZGATÁSI FELADATOKRA

Bevezetés

Az aktuális társadalmi-politikai változásokra reflektálás, a nemzetközi kötelezettségvállalások, az eljárás időszereőségének igénye, a hatékonyság növelésének célkitűzése mind az eljárási jogi reformok felé mutatnak.

Egy eljárási jogi reform pedig alapjaiban változtathatja meg az addigi „szakásjogot”: a jogalkotó új jogintézményeket vezet be, míg egyeseket módosít, akár el is hagy. Jelentős szervezeti változásokhoz vezethetnek a hatásköri, illetékességi szabályok módosításai. Ilyennek volt tekinthető például az ítéletábrák létrehozása, amely jelentős emberierőforrás-mozgást indukált a bírósági szervezetben.

Egy eljárási jogi reform az emberi erőforrások politikai és költségvetési hatásain túl szakmai szemléletváltást is magával hoz. A mai napig helytálló e körben Hack Péter azon – a 2002. évi I. törvény hatálybalépéséhez fűzött – megállapítása, miszerint a nemzetközi normáknak is eleget tevő, korszerű jogállami jogalkalmazás magasabb követelményeket állít a nyomozók, az ügyészek és a bírák elé, mint a szocialista jogalkalmazás rendőrállami gyakorlata.¹³

Éppen ez a szemléletváltás az, aminek elősegítése az alább részletezett jogszabályi rendelkezések alapján a bírósági vezetés, főként a kollégiumvezető feladata.

A büntetőeljárásról szóló 2017. évi XC. törvény célul tűzte ki a kontinentális jogrendszeren alapuló magyar eljárási jogi hagyományok megőrzését, azonban elismerve a bűnözés elleni hatékony fellépés igényeit, e hagyományoktól el nem távolodó, de a jogi evolúció vívmányait megteremtő korszerűsítést céloz. A törvény meghagyja az 1998. évi XIX. törvény azon értékeit, amelyek működőképeseek, és amelyekkel kapcsolatosan sem a joggyakorlat, sem a jogtudomány, sem az újabb külföldi tapasztalatok nem vetik fel a változtatás igényét.¹⁴

AZ IGAZGATÁS ÁLTALÁBAN

Az emberiség történelmének áttekintése azt mutatja, hogy az ember állatvilágból történt kiemelkedése óta általában közösségekben tevékenykedik különböző célok megvalósításán. Az a felismerés, hogy az emberi együttműködés a célok megvalósításában nagyobb eredménnyel járhat, mint az elkülönült tevékenységek pusztán összegződése, bizonyára az emberré válás folyamatának és a társadalom kialakulásának egyik legfontosabb összetevője volt.¹⁵

Az igazgatás az emberi együttműködés során keletkező emberi tevékenység. Biztosítja a közös cél elérését, az ehhez szükséges személyi, tárgyi feltételeket és a munka összhangját. Az igazgatás tartalmi ismérve a célkitűzés és a koordinálás. A koordináció az igazgatás fogalmának leglényegesebb eleme, ez a tevékenység kapcsolja össze a célkitűzést és az annak megvalósításáért végzett fő tevékenységi elemeket. Az együttműködésben szükségszerű az egyes résztevékenységek felosztása a résztvevők között, és ez magában hordozza az egyéni tevékenységek közös célról való eltávolodásának lehetőségét. A koordináció feladata, hogy a cél és a munkamegosztás között feszülő ellentmondást kiküszöbölje. Végül az igazgatás fogalmához tartozik a célkitűzés eléréséhez szükséges személyi és tárgyi feltételek biztosítása is.¹⁶ Az igazgatás általános tartalmi modellje szerint pedig az igazgatás tartalmát a célkitűzés, információgyűjtés és -feldolgozás, tervezés, döntés, végrehajtás, koordináció, ellenőrzés képezi.¹⁷

13. HACK Péter: A büntetőeljárás reformja. *Fundamentum*, 2002/2. 50.

14. 2017. évi XC. törvény indokolása a büntetőeljárásról. Általános indokolás, I. Bevezetés.

15. KALAS Tibor: Igazgatás. Kézirat. Miskolc, jogikar.uni-miskolc.hu/projectSetup/files/koi/kozig1/igazgatas.pdf.

16. Uo. 2.

17. Uo. 8.

A fentiekén túl, KALAS Tibor megállapítása szerint, a szervezés tágabb értelemben szinonim fogalom az igazgatással, szűkebb értelemben azonban az igazgatáson belül helyezhető el. és ebben az értelemben a végrehajtást értjük alatta.¹⁸

JOGSZABÁLYI RENDELKEZÉSEK, NORMATÍV KERETEK
A bíróságokra vonatkozó alapvető rendelkezéseket az *Alaptörvény* 25–28. cikkei tartalmazzák, a végrehajtási szabályokról a *bíróságok szervezetéről és igazgatásáról szóló 2011. évi CLXI. törvény* (a továbbiakban: Bszi.) rendelkezik.

A kollégium meghatározott ügyszakba beosztott bírák testülete, amelyet a kollégiumvezető vezet, tagjai az adott törvényszék/ítélőtábla/Kúria bírái, továbbá általuk a törvényszék/ítélőtábla területén működő járásbíróságok, törvényszékek bírái közül hat évre választott bírák.¹⁹

A kollégium feladatáról a Bszi. 155. §-a rendelkezik; eszerint a kollégium véleményt nyilvánít – a járásbírói állásra benyújtott pályázat kivételével – a bírói álláspályázatokról; részt vesz a bíró szakmai tevékenységének értékelésében; véleményezi az ügyelosztási tervet; véleményt nyilvánít a vezetői álláspályázatokról, kezdeményezheti a bírósági vezető bírósági vezetői vizsgálatának elrendelését vagy felmentését; ellátja a törvény által meghatározott egyéb feladatokat.

A kollégiumvezető a Bszi. 124. § (1) bekezdése értelmében szervezi a kollégium munkáját; évente beszámol a kollégiumnak az adott időszakra vonatkozó tervek megvalósulásáról, illetve a megelőző naptári évben a kitűzött célok és intézkedések végrehajtásáról és eredményéről; valamint ellátja a jogszabály, az Országos Bírósági Hivatal (a továbbiakban: OBH) elnökének szabályzata vagy az OBH elnökének határozata, továbbá a bíróság szervezeti és működési szabályzata szerint hatáskörébe utalt igazgatási feladatokat.

A kollégium és a kollégiumvezető Bszi.-be foglalt feladatainak konkretizálásáról az adott törvényszék/ítélőtábla/Kúria hatályos szervezeti és működési szabályzata rendelkezik.

A fentiekből jól látható, hogy a kollégiumvezető elsősorban szakmai vezető, emellett azonban igazgatási tevékenységet is el kell látnia. E két feladatkör összefügg, mivel az igazgatási jogkörben hozott döntések kihatással lehetnek az ítélkező tevékenységre (például a két éven túli ügyek számára, az egy tárgyalóbíróra jutó ügyek számára, egyes bírók referációjának elnehezülésére).

A szakmai és az igazgatási tevékenység egymásra gyakorolt kölcsönhatása – jogágtól függetlenül – jól nyomon követhető egy új eljárásjogi kódex hatálybalépésekor.

Munkaszervezési kihívások

Az elmúlt évek felgyorsult jogalkotása jelentős kihívás elé állította a bírósági szervezetet, hiszen az új Pp., Kp. és Be. elfogadásával mindhárom eljárásrend szinte egy időben újult meg, és erre fel kellett készülni.

A felkészülés szervezeti kerete mindegyik eljárásjogi kódex esetén a projektszervezeti modell volt, egyező felépítéssel. A projektszervezeteken belül három munkacsoport alakult, együttműködésüket a projektirányító bizottság, valamint a szakmai vezető és annak helyettese koordinálta.

Az E-kódex Be. projekt szervezetét 2017-ben, már az új Be. elfogadását megelőzően hozta létre az Országos Bírósági Hivatal elnöke. A projektszervezeten belül működő KÉPZÉSI MUNKACSOPORT fő feladata egy elektronikus megjelenő tananyag megírása volt, amely az új jogintézményekre koncentrálna segített a bírák és az igazságügyi alkalmazottak felkészülésében. A Be. alkalmazására való felkészülés fontos eleme volt a minden bíró számára kötelező képzés, ennek tematikáját szintén a KÉPZÉSI MUNKACSOPORT dolgozta ki. Az E-kódex Be. projekten belül működött a JOGSZABÁLY-VÉLEMÉNYEZÉSI MUNKACSOPORT, amely a kódex hatálybalépését követő jogalkotás folyamatában a készülő jogszabályok véleményezésével és a módosítási javaslatok gyűjtésével segítette az Országos Bírósági Hivatal munkáját.

A projektszervezet harmadik munkacsoportja az IGAZGATÁSI MUNKACSOPORT volt, igen széles feladatkörrel, hiszen gondoskodnia kellett annak előkészítéséről, hogy az új törvény hatálybalépésének napján valamennyi bírósági szinten zökkenőmentes legyen az ügymenet. Ez különösen azért volt fontos, mert – szemben a Pp. szabályozási modelljével – a Be. az új szabályok általános alkalmazását írja elő.

Az egyik legfontosabb igazgatási feladat a munkaszervezéssel, különösen az ülnökbíráskodás részleges megszüntetésével, a gazdálkodással összefüggő kiemelt büncselekményekben eljáró tanácsok felállításával, az előkészítő ülés újragondolásával és a soron kívüli eljárások kiszélesítésével kapcsolatban merült fel. Az IGAZGATÁSI MUNKACSOPORT feladatai körébe tartozott az egyes szabályzatok (iratkezelési, igazgatási és statisztikai szabályzat) felülvizsgálata, a bírósági ügyviteli munkában használt elektronikus szakrendszer (Bírósági Integrált Informatikai Rendszer, BIIR), a lajstromprogram fejlesztése, illetve a változásokkal járó egyéb

18. Uo. 4.

19. Bszi. 154. § (1) és (4) bekezdése.

informatikai infrastrukturális igények felmérése.²⁰ Az igazgatási feladatok között említhető még az immár kötelező elektronikus kapcsolattartás körében alkalmazott ÁNYK-nyomatványok fejlesztése, a büntetésekről és intézkedésekről kiállítandó és a végrehajtó szervezetek küldött értesítőlapok átdolgozása, a statisztikai adatgyűjtést szolgáló úgynevezett CD- és Fk-lapok felülvizsgálata, ellenőrzést és munkatehermérést segítő módszerek, nyomtatványok kialakítása. Külön említést érdemel, hogy a Be. alkalmazására való felkészülés körében megújultak az idézések és értesítések formanyomtatványai, amelyekkel szemben alapvető elvárás volt a jó áttekinthetőség és a közérthetőség.

A BÍRÓSÁG ÖSSZETÉTELE (ÜLNÖKBÍRÁSKODÁS, KÖTELEZŐ HÁRMAS TANÁCSOK)

A Be. – a korábbi szabályozással gyökeresen szakítva – első fokon járásbírói és törvényszéki szinten egyaránt főszabályként az egyesbírói eljárását írja elő. Az ülnökök részvétele az ítélezésben csak szűk körben maradt meg, a fiatakorúak elleni, valamint a katonai büntetőeljárásban. Az ülnökbíráskodás részleges megszüntetése alapvetően nem jelentett kihívást, sőt tapasztalataink szerint a bírói kar kifejezetten üdvözölte a módosítást.

Ez alól a fiatakorúak elleni büntetőeljárás volt a kivétel, mivel itt nehézséget okozott első olvasatra, hogy 2018. július 1. napját követően mindkét ülnöknek „szakülnöknek” kell lennie. A probléma azonban megfelelő ülnökök időközbeni megválasztásával megoldódott, hiszen rendkívüli ülnökválasztásra került sor azokban a megyékben, ahol nem állt rendelkezésre megfelelő számú, fiatakorúak elleni büntetőeljárás során eljáró, törvényben meghatározott szakképzettséggel rendelkező ülnök.

Új rendelkezés a Be. 13. § (3) bekezdése, amely a gazdasággal összefüggő kiemelt bűncselekmény miatt kötelező olyan hármas tanácsokról rendelkezik, amelyeknek egyik tagja a törvényszék gazdasági ügyszakának, ennek hiányában a törvényszék polgári ügyszakának bírójára. A Be. 14. §-ban meghatározott kizárási szabályokra is tekintettel ezen módosítás különösen problémát okoz(hat) a kisebb törvényszékeken.

A felkészülés során a bíróságok elnökeinek (kollégiumvezetőinek) a helyi sajátosságok figyelembevételével intézkedési tervet kellett készíteniük. Ebben került sor a büntető tanácsok munkájában részt vevő civilisztikai ügyszakos bírói létszám megállapítására, a hármas vagy ötös tanácsok kialakítása módszerének meghatározására. Emellett az intézkedési tervek kitértek arra is, hogy milyen szempontok szerint történik a bevont civilisztikai ügyszakos bírák személyének kiválasztása, valamint arra, hogy a más jogterületet érintő munkában való részvétel milyen motivációs megoldásokkal lehet ösztönözni.

Fontos kiemelni, hogy az új összetételű tanácsok felállítására a büntető- és gazdasági (polgári) kollégiumok munkaszervezésére is jelentős hatást gyakorol. A tanácsnak ugyanis két büntetőbíró tagja van, így azzal kell számolni, hogy egy ügy tárgyalása két bíró kapacitáit köti le, ami főleg a kisebb létszámú törvényszékek esetén jelenthet problémát. A civilisztikai ügyszakos bíró a büntetőügy tárgyalásának idejére korlátozottan tud részt venni a saját kollégiuma munkájában, így az intézkedési tervben ki kellett dolgozni azokat a munkaszervezési megoldásokat, amelyek biztosítják a büntető tanács tagjaiként eljáró civilisztikai bírók zökkenőmentes saját ügyszakos ítélezését, amennyiben az megmarad. Ehhez szükséges volt az ügyelosztási rendek módosítása és összehangolása. Az intézkedési tervek kitértek arra is, hogy milyen módon biztosítható a büntető tanácsok munkájában részt vevő polgári ügyszakos bírák büntető eljárásjogi és anyagi jogi képzése. Az intézkedési tervek mindenhol elkészültek, a helyi megoldási javaslatokat megfogalmazták.²¹

Az intézkedési terv kialakítása során a legnagyobb nehézséget az érintett ügyek várható számának, ekként a megfelelő tanácsszámnak a meghatározása jelentette. Ennek megbecsüléséhez elengedhetetlen volt a helyi főügyességgel folytatott konzultáció, illetve a törvényszék illetékességi területére irányadó, olyan befolyásoló tényezők feltárása, amelyek az ilyen tanácsot igénylő ügyek esetleges kiemelkedő (vagy alacsony) számát indokolhatják. A tapasztalatok szerint e vonatkozásban egyébként a legnagyobb teher a Fővárosi Törvényszékre hárul, hiszen hagyományosan itt tárgyalják a legösszetettebb gazdasági büntetőügyeket. Jól mutatják ezt a statisztikai adatok: 2019 első negyedévében 23 gazdasággal összefüggő, kiemelt bűncselekmény miatt volt folyamatban eljárás a Fővárosi Törvényszéken, amely majdnem ötször több, mint a következő legtöbb ilyen tárgyaló törvényszék hasonló ügyeinek száma (Kecskeméti Törvényszék: 5).

A tanácsok kiválasztásának több módszerét alkalmazták az egyes bíróságok: jelentkezés vagy belső pályáztatás, kirendelés vagy kijelölés. A kiválasztás során figyelemmel voltak az ügyek jellegére, a civilisztikai ügyszakos bíró tapasztalatára, illetve arra, hogy tárgyaló vagy nem tárgyaló bíró-e (például cégbírák). A kiválasztás

^{20.} Így például a Be. 455. § (3) bekezdésében írt azon új szabály, hogy a határozat rendelkező részét a jelen lévő fellebbezésre jogosultaknak kézbesíteni kell, felvetette annak szükségességét, hogy a tárgyalótermeket nyomtatóval kell felszerelni.

^{21.} CSERNI János előadása a Magyar Igazságügyi Akadémián, 2018. március 29-én.

tásnál fontos szerepe volt a várható személyi változásoknak (például szakmai előmenetel, nyugdíjazás), hiszen a civilizisztikai ügyszakos bírót adott törvényszéken belüli kollégiumi tagságának megszűnése következtében a büntető tanács összetétele is szükségképpen megváltozik, ami miatt a tárgyalást meg kell ismételni.

A kiválasztást követően szükség volt az ügyelosztási rendek megfelelő módosítására is.

A tanácsok konkrét működésével kapcsolatosan még kevés tapasztalat halmozódott fel, de a legnagyobb kihívást egyrészt a feladatmegosztás (a kurrenciális munka, a felkészülés, a határozatírás), másrészt az egyéni teljesítménymérés jelenti.

A tanácson belüli munkaszervezés azért is okoz nehézséget, mivel a kiemelt ügyben tanácsot vezető bírónak úgy kell megszerveznie a tanács munkáját, hogy – főszabályként – ténylegesen nem rendelkezik ilyen igazgatási jogkörrel (nem tanácselnök, így e tekintetben a Bszi. nem vonatkozik rá), ráadásul a feladat kiosztása kihat egy másik ügyszakra is.

Az egyéni teljesítményméréssel kapcsolatban az a kérdés merül fel, hogy hány százalékos bírónak számítjuk a tanácsot vezető bírót vagy e tanács másik büntetőbíráját? Előbbi tanácselnöki feladatokat is ellát, míg utóbbira nincsen az ügy rászignálva, mégis eljár benne. Ráadásul a tanácsot vezető bírótól függ, hogy milyen szerepet kap: előkészítő bírót lesz-e, kap-e jelentős részfeladatot stb. A jogalkotó elképzelése szerint pedig a civilizisztikai bírót szaktanácsadóként jelenik meg a tanácsban, ezt nem lehet munkateherként megjeleníteni, illetve a civilizisztikai statisztikában nem mutatható ki a büntetőügyben végzett tevékenység. Mindez magával vonja a már elkészített intézkedési tervek időszakos felülvizsgálatát és a helyi sajátosságokhoz igazítását.

Általános jogalkalmazói vélemény szerint az eddigi ítélkezési tapasztalatok alapján az is megállapítható, hogy az elsőfokú ítélkezési szinten a kötelező hármas tanácsok létrehozásának nincs valódi szakmai indoka. Az e speciális bírói összetétel alá tartozó eddigi ügyek közül – a kollégiumvezetői beszámolók szerint – egyik büntetőügy sem tekinthető olyan nehéz ténybeli és jogi megítélésű, nagy terjedelmű büntetőügynek, amely három szakbíró közreműködését igényelné, vagyis az ügy terjedelme és az ügyben felmerülő jogi kérdések valójában nem tennék indokolttá a hármas tanács felállítását.

Továbbá a kis létszámú törvényszékeken igen jelentős problémát vet fel a kötelező hármas tanács működése, hiszen az nemcsak egy további büntetőbíró, hanem egy gazdasági ügyszakos vagy polgári ügyszakos bírót kapacitását is leköti. Ekként egy kis létszámú bíróságon a kötelező hármas tanács nem feltétlenül szolgálja az ítélkezés hatékonyságát és időszűrését.

Az a lehetőség pedig az új eljárásjogi rendelkezések szerint is fennáll, hogy ha a törvényszékre egy valóban nagy terjedelmű, bonyolult, nehéz ténybeli és jogi megítélésű büntetőügy érkezik, a Be. 13. § (2) bekezdése alapján az egyesbíró – mérlegelve az ügy sajátosságait – az ügyet a bíróság tanácsa elé utalhatja.

Így felmerülhet az a javaslat, hogy az egyesbíró megítélésére kellene bízni, indokolt-e – az ügy sajátosságait figyelembe véve – az ügyet három szakbíróból álló tanácsban tárgyalni.

A TÁRGYALÁSI NAPOK KIHASZNÁLTÁSA VIZSGÁLATA – FIGYELEMMEL AZ ELŐKÉSZÍTŐ ÜLÉS ÚJ SZEREPÉRE

Az előkészítő ülés jogalkotó általi újragondolásával kapcsolatban alapvetés, hogy olyan munkamódszerek, vezetői ellenőrzési és szignálási metódusok szükségesek, amelyek továbbra is biztosítják az egyéni munkateher áttekinthetőségét és egyenlő elosztását, de a „másik oldalon” a bírónak is új munkaszervezési, kitűzési módszerekkel szükséges dolgozni.

A helyi viszonyoknak megfelelően felmerülhet a tárgyalótermi kapacitás és az új jogintézmény alkalmazásából fakadó igények összehangolása, valamint új kitűzési gyakorlat kialakításának szükségessége. Utóbbinál a kihívást az jelenti,²² hogy akár azonnal lehessen tárgyalni (itt felmerül, hogy a beismeréstől/védekezéstől függően a tanúkat lehet-e azonnal vagy az előkészítő ülést megelőzően idézni), vagy pedig fenn kell tartani időpontokat az új ügyek előkészítő üléseinek, illetve a halasztandó előkészítő ülések határidőn belüli kitűzésére (ekkor az esetlegesen érkező soron kívüli ügyeket is számításba kell venni).

Az előkészítő ülés többvádoltas ügyben tipikus példája a szakmai és az igazgatási kérdések egybemosódásának. A többvádoltas ügyben felmerülő lehetőségeket az alábbi példa szemlélteti:

- ♦ I. rendű vádlottra befejezés az előkészítő ülésen,
- ♦ II. rendű vádlott tekintetében a bíróság több hónappal későbbi időpontra tűzi ki tárgyalásra az ügyet, ahol azt befejezi, illetve
- ♦ mivel a III. rendű vádlott ismeretlen helyen tartózkodik, az eredményes felkutatását követően a bíróság a III. rendű vádlottra vonatkozó előkészítő ülést tart, és vagy ott, vagy a tárgyaláson befejezi az eljárást.

Felmerül a kérdés, hogy az eljárás az egyes vádlottak tekintetében elkülöníthető-e, el kell-e különíteni. Ez ön-

22. FÜLÖP Natasa előadása a Magyar Igazságügyi Akadémián, 2018. január 18-án.

magában szakmai kérdés,²³ azonban igazgatási vonzata is van annyiban, hogy az elkülönítést követően az új ügy számát kap, amely azonnal módosítja az egy bírói ügyek számát, ekként a végső statisztikai eredményt is torzíthatja. Emellett az elkülönítés a kezelőirodai munka mennyiségét is növeli: a releváns iratokat le kell másolni, iratborítót tölteni, az új ügyet ki is kell szignálni, és természetesen mindez az új ügy folyamatos mozgásával jár.

Továbbá, ha a bíró az elkülönítés mellett dönt, az új ügynek új súlyszáma is lesz: ez azt is jelentheti, hogy például kevesebb lesz a vádlottak száma az új ügyben, így kisebb súlyszámot kap, mint az eredeti ügy, azonban a munka ugyanannyi lesz vele. Ha pedig az új ügyet ún. minősített érkezéssel kezeljük, akkor viszi magával az eredeti ügy súlyszámát, ami azonban nyilvánvalóan nem felel meg a tényleges adatoknak.

A fenti szempontok mérlegelése, összevetése során a büntető kollégiumvezetők nagy része akként foglalt állást, hogy tartózkodni kell az ügyek elkülönítésétől, és a statisztikai torzítás elkerülése érdekében célszerűbb egy vádiratban szereplő valamennyi vádlottal szemben ugyanazon a számon befejezni az eljárást.²⁴

A fentieken túl az előkészítő ülés új szerepe új mód-szereket igényel a tárgyalási nap kihasználtságának számonkérése során, amelynek ellenőrzése előfeltétele az egyenlő munkateher biztosításának.

A bíróságok igazgatásáról rendelkező szabályzatról szóló 6/2015. (XI. 30.) OBH-utasítás 120. §-a értelmében a bíróság elnöke az általa irányított bíróságon az arányos munkateher megteremtése és fenntartása, valamint az ügyérkezési és létszám-aránytalanság kiküszöbölése érdekében folyamatos ellenőrzést végez, elősegítve a bíróságon folyamatban lévő ügyekben az eljárási határidők és az ügyvitel szabályainak megtartását, az ügyek észszerű határidőn belüli befejezését. Ezen ellenőrzés során – szükség szerint a folyamatban lévő és befejezett ügyek iratai és a tárgyalási napló összevetése alapján vagy a nyilvános tárgyalás meghallgatása útján – jogosult és köteles megvizsgálni különösen:

- ♦ a havi tárgyalási napok számát, kihasználtságát;
- ♦ a per (ügy) előkészítésének gyakorlatát, az érkezett ügyek sorrendben történő feldolgozása elvének érvényesülését;
- ♦ az elrendelt, illetve a jogszabályok által előírt soronkívüliség érvényesülését;
- ♦ az első bírói intézkedés határidejét;
- ♦ az első tárgyalás kitűzése és az eljárás során hozott bírói intézkedések időszerűségét;
- ♦ a halasztással, napolással egyidejű új határnap kitűzésének gyakorlatát;
- ♦ a határozatok írásba foglalásának időszerűségét;

- ♦ az iratok felterjesztésének időszerűségét;
- ♦ az ügyviteli szabályok, valamint az iratkezelési szabályzatban előírtak megtartását, különös tekintettel a lajstromozás szabályaira;
- ♦ a panasszal érintett ügyek vizsgálatának megállapításait;
- ♦ a kettő éven túl folyamatban lévő ügyek elhúzódásához vezető okokat.

Az ítéletábra, a törvényszék kollégiumvezetője, tanácselnöke, továbbá a bíróság csoportvezetője önállóan is köteles elvégezni a fenti, folyamatos ellenőrzést.

A törvényszékek nagy többsége a tárgyalási nap kihasználtságának ellenőrzésére olyan táblázatot rendszeresített, amely tartalmazza a tárgyalások megkezdésének és befejezésének időpontját is. A vizsgálat további módszere a lajstromadatokból ellenőrzés és a havi egyéni adat-szolgáltatás ellenőrzése lehet.

Az elvégzett ellenőrzés megállapításairól – amennyiben az késedelmet vagy mulasztást tárt fel – feljegyzést kell készíteni a szükséges intézkedések meghatározásával. A feljegyzéshez mellékelni kell az érintett bíró írásbeli jelentését a késedelem vagy az egyéb mulasztás okairól.

Ugyanakkor az előkészítő ülés és a tárgyalás célja nem azonos: az előkészítő ülés a vádemelés után a tárgyalás előkészítése érdekében tartott nyilvános ülés, amelyen a vádlott és a védő a tárgyalást megelőzően kifejtheti a váddal kapcsolatos álláspontját, és közreműködhet a büntetőeljárás további menetének alakításában. Vagyis az előkészítő ülés – a tárgyalással ellentétben – nehezen tervezhető. Ekként már a kitűzése is odafigyelést, ráhagyást igényel, amely azonban torzíthatja az egy napra kitűzött ügyek számát. Ezen statisztikai adatnak pedig különösen a bíró egyéni értékelésénél van jelentősége.²⁵

Az előkészítő ülés, illetve a tárgyalás viszonyát vizsgálva alapvetően két módszer létezik: az egyik szerint

23. Az egyik kommentár például akként foglalt állást, hogy többvádlottas ügyben az előkészítő ülés vádlottanként külön-külön is megtartható; ilyenkor az ügyek elkülönítésével a beismert vádlott vagy vádlottak ügye külön-külön is befejezhető; nem akadályozza az elkülönítésnek az, hogy a befejezéssel érintett vádlott az eljárás későbbi szakaszában már tanúként lesz csak kihallgatható. In POLT Péter (főszerk.): *Kommentár a büntetőeljárásról szóló 2017. évi XC. törvényhez*, 499. §, <https://uj.jogtar.hu/#doc/db/396/id/A17Y0090.KK/ts/20180701/lr/499>.

24. Hangsúlyozandó, hogy ezen állásfoglalás nem kötelező jellegű, ekként az igazgatási vezetőnek indokolt kiemelt figyelmet fordítania az egyes bírák tényleges tárgyalási tevékenységére.

25. Lásd bővebben: 8/2015. (XII. 12.) OBH-utasítás a bíró munkájának értékelési rendjéről és a vizsgálat részletes szempontjairól szóló szabályzatról.

a bírák előkészítő ülésre tűzik ki az ügyeket, és amennyiben az előkészítő ülésen nem hozható ügyszám, a bíró határnapot tűz ki a tárgyalásra. Ha az előkészítő ülésen befejezhető az ügy, akkor bűnösséget beismerő nyilatkozat elfogadásával ítéletet hoz a bíróság.

A másik módszer szerint az előkészítő ülés kitűzésével egyidejűleg tanúkat is idéz a bíróság, ha eleve valószínűsíthető, hogy az előkészítő ülésen nem lesz befejezhető az ügy. Ebben az esetben a bíró nyomban ki is tűzi a tárgyalást a Be. 508. § a) pontja alapján, és azt megtartva a tárgyaláson hoz ügyszám határozatot. Optimális esetben ez utóbbi módszer célravezető, ám amennyiben az előkészítő ülésen nem jelenik meg a vádlott – akinek jelenléte az előkészítő ülésen a Be. 499. § (5) bekezdése értelmében kötelező –, abban az esetben a bíróság a megidézett tanúkat sem tudja kihallgatni a tárgyaláson. Ez a tanúk megjelenésével összefüggésben többletköltséggel jár, illetve hosszú távon a tanúk megjelenési hajlandóságát is rontja, mindezen körülmények miatt az eljárás(ok) elhúzódhat(nak). Ezért azokban az ügyekben, ahol bizonytalannak tekinthető a vádlott megjelenése, célszerűbb előkészítő ülést kitűzni, és csak miután a vádlottat a bíróság az előkészítő ülésen kihallgatta, akkor indokolt a tárgyalás kitűzéséről gondoskodni.

Összefoglalva megállapítható, hogy a tárgyalási napok kihasználtságának objektív vizsgálatát az előkészítő ülések, az azokon történő érdemi befejezések, valamint az egyezséget jóváhagyó külön eljárás kiszámíthatatlansága nehezíti, e két eljárás időtartama előzetesen rendkívül nehezen prognosztizálható.

Az új törvény hatálybalépése óta eltelt csekély időre figyelemmel ugyanakkor jelenleg arra sem adható válasz, hogy az előkészítő ülések és a tárgyalások aránya a jövőben hogyan alakul. Az mindenesetre a törvényszéki vizsgálatok alapján már most megállapítható, hogy a bírák – jellegéből adódóan – több előkészítő ülést tűznek ki egy-egy tárgyalási napra, mint tárgyalást. Azt azonban nem lehet pontosan előre kiszámítani, csak legfeljebb a tárgyalótermi gyakorlat alapján megbecsülni, hogy ezen ügyek közül hányban kell utóbb tárgyalást kitűzni.

Egyebekben az elsőfokú tárgyalások, valamint a másodfokú nyilvános ülések és tárgyalások vizsgálata nemigen térhet el a korábbitól: a tárgyalási napok kihasználtságának számonkérése változatlanul az igazgatási szabályzatban meghatározottak szerint történik.

A MÁSOD- ÉS HARMADFOKÚ BÍRÓSÁG ÜGYTERHE

A másodfokú bíróság az eddigieknél szélesebb körben köteles a megalapozatlanság, illetve az eljárási szabálysértés bizonyítás felvételével történő kiküszöbölésére. Megalapozhatja a bizonyítás szükségességét az is, ha

a fellebbezésben új tényt állítottak, vagy új bizonyítékra hivatkoztak.²⁶

A másodfokú tárgyalás a vádlott távollétében akkor tartható meg, ha a terhére nem történt fellebbezés, vagy a vádlott lemond a tárgyaláson való jelenlét jogáról és – formai követelményeknek is megfelelő – kézbesítési megbízás jön létre a vádlott és egy ügyvéd, rendszerint a védője között.²⁷ Amennyiben a lemondó nyilatkozat és kézbesítési megbízás nem áll rendelkezésre, a beszerzéshez szükséges időt is kalkulálni kell a tárgyalás határnapjának meghatározásánál.

A tárgyalás kitűzését előíró új szabályok így másodfokon is szükségessé teszik a másodfokú tanácselnökök részére az új tárgyaláskitűzési stratégia (ügyirat-áttekintés, előzetes konzultáció a bírói tanácsban) kidolgozását. Ekként a munkateher-növekedés nem pusztán magának a másodfokú eljárási cselekmény időtartamának növekedését, hanem az előkészítés idejét is növelheti.

Az ítéletábrákon a fentiekén túl növelte a munkaterhet a felülbírálat új intézménye, az elsőfokú bíróság ítéletét hatályon kívül helyező és az elsőfokú bíróságot új eljárásra utasító másodfokú végzés elleni jogorvoslat lehetősége.²⁸

Ilyen esetekben – bár a felülbírálatra egy nem ügyszám határozattal szembeni fellebbezés folytán kerül sor – mégsem tekinthető a hatályon kívül helyező végzés elleni fellebbezés elintézése „egyszerű” nemperes ügyintézésnek. A felülbírálattal érintett hatályon kívül helyező végzés ugyanis ügyszám határozatot helyez hatályon kívül, és utasítja új eljárásra az elsőfokú bíróságot. A hatályon kívül helyező végzés elleni fellebbezés felülbírálat során tehát az ítéletábráknak egy törvényszéki másodfokú végzés törvényessége tekintetében kell állást foglalnia, amely érdemi határozatot helyezett hatályon kívül. Mindezekre tekintettel ez a tevékenység jóval komplexebb ítélkezési feladat, mint egy ügyszám határozatot megelőzően, járulékos kérdésben hozott, nem ügyszám végzés elleni fellebbezés elbírálása.

Az új eljárási törvény tanácsülésen rendeli elintézni a korlátozott felülbírálat körébe tartozó ügyeket is.²⁹ Ezek az ügyek a nyilvános ülésre, tárgyalásra kitűzött ügyekkel azonos felkészülési időt igényelnek, nemritkán több vádlottat és cselekményt érintenek. Vagyis mind a felkészülés, mind az írásba foglalás tekintetében munkaigényük meghaladja az „egyéb” tanácsülésen elbírálendő ügyét.

26. Be. 593. § (1) bekezdés c) pont, Be. 594. §.

27. Be. 600. § (3) bekezdés, 430. § (1) bekezdés b) pont, 136. § (2) bekezdés a) pont.

28. Be. 627. § (1) és (2) bekezdés.

29. Be. 598. § (1) bekezdés f) pont.

A másodfokú bíróság munkaszervezését nem könnyíti meg az új kódex azon rendelkezése, miszerint a bíróság elé állítás külön eljárásban hozott elsőfokú ítélet, valamint ügydöntő végzés elleni fellebbezést a másodfokú bíróság az ügy érkezésétől követő két hónapon belül bírálja el.³⁰ Ezen előírás egyébként különösen a nyári törvénykezési szünet ügyeleti rendszerének körülményeit megkönnyíti/igényelje.

Ezenkívül a másodfokú bíróság elé állításos eljárásban „megvalósíthatatlan” esetek is lehetségesek: így például, ha szakértői bizonyítást kell elrendelni. A szakértői vélemény előterjesztésére két hónapnak kell rendelkezésre állnia³¹ (a tapasztalatok szerint az igazságügyi szakértők a leterheltségük miatt ennél kevesebb időre nem is vállalják a vélemény elkészítését), így eleve nem tartható a Be. szerinti két hónap.

Az új típusú soronkívüliség láttatására jó gyakorlat eltérő színű iratborító alkalmazása.

A törvényszékeken az egyenlő munkateher-elosztás – többek között – a súlysámok figyelembevételével történik, egyre több bíróságon azonban már nemcsak első fokon, hanem kísérleti jelleggel másodfokon is: e módszer esetében az automatikus szignálás mellett a kollégiumvezető súlysámozza az ügyeket, és ennek megfelelően módosítja az egyenlő munkateher elosztása érdekében az automatikus szignálás eredményét.

Összegezve, a törvényszékek, ítéletábrák eddigi tárgyidőszaki ügyforgalmi adatai azt vetítik előre, hogy éves szinten a munkateher szerkezetének és volumenének érdemi változása, növekedése várható.

A másik oldalon azonban szinte valamennyi törvényszék beszámolt arról a tendenciáról, amely az érkezett peres másodfokú ügyek csökkentését mutatja, ami nyilvánvalóan visszavezethető az első fokon előkészítő ülésen jogerősen befejezett ügyek viszonylag nagyobb számára. A korlátozott fellebbezés pedig szintén könnyíti, így gyorsítja a másodfokú munkát.

Így egyetértünk a többek által hangoztatott megállapítással, miszerint az új eljárási törvény munkateherre gyakorolt kedvező és hátrányos hatásai egyelőre kiegyenlítik egymást.

AZ ELEKTRONIKUS KAPCSOLATTARTÁS KIHÍVÁSAI

Az elektronikus kapcsolattartásra vonatkozó szabályokat csak a 2018. január 1. napját követően indult büntetőeljárásokban kell alkalmazni, tehát azokban az ügyekben kötelezők ezek a szabályok, amelyekben a nyomozás elrendelésére ezen időpontot követően került sor, vagy magánvádas ügyekben a feljelentés megtétele 2018. január 1-je után történt.

Problémát okozott ugyanakkor a szabálysértési, illetve a büntetés-végrehajtási ügyekben az elektronikus kapcsolattartásra vonatkozó kötelező szabályok alkalmazása: mivel a büntetések, az intézkedések, egyes kényszerintézkedések és a szabálysértési eljárás végrehajtásáról szóló 2013. évi CCXL. törvény (Bv.tv.) értelmében az eljárásjogi háttér szabály a Be.,³² ezért a büntetés-végrehajtási ügyekben is alkalmazható volt az e-ügyintézési törvény³³ azon kitétele, hogy a 2018. január 1. után (a bíróságon) indult bv-ügyekben már kötelező volt az elektronikus kapcsolattartás.

A szabálysértésekről, a szabálysértési eljárásról és a szabálysértési nyilvántartási rendszerről szóló 2012. évi II. törvény (Szabs.tv.) azonban háttérjogszabályként sem utal a Be.-re, amiből következően már a 2018. január 1. előtt indult, de ekkor még folyamatban volt szabálysértési ügyekben is alkalmazni kellett az elektronikus kapcsolattartást.

Általánosságban elmondható, hogy a 2018. év során az elektronikus kapcsolattartás körében számos átmeneti probléma merült fel. Így például az ügyész csak papíralapon küldte meg az átiratot, nem elektronikus úton; a megküldött megkeresések melléklete hiányzott; a kapcsolattartásban részt vevő szerveknél nem volt telepítve a megfelelő program, ezért nem tudták megnyitni a bíróság által megküldött dokumentumokat. Jelentős problémát okoz, ha a nyomozó hatóság által megküldött nyomozati irat elnevezése, sorszámozása, sorrendje nem megfelelő, illetve nem egyezik az elektronikus és papíralapon megküldött nyomozati irat.

Önmagában az új Be. hatálybalépésével az elektronikus kapcsolattartás terén jelentős változás nem következett be, hiszen a szabályozás megegyezett az 1998. évi Be. utóbbi időkből módosított szabályaival. A 2018. év során azonban több szerv lépett be azok sorába, amelyekkel az elektronikus kapcsolattartásnak már korábban is működnie kellett volna, így többek között a büntetés-végrehajtási intézetek. Ezek belépésével a problémás helyzetek újból generálódtak, az egyes szerveknél lévő eltérő rendszerek összehangolása szükséges ahhoz, hogy az elektronikus kapcsolattartás megfelelően működhessen, erre azonban csak 2019-ben kerülhet sor.

Az új Be. csupán egyetlen ponton jelentett változást a korábbihoz képest – már ami az elektronikus kapcsolattartást illeti –, ez pedig az, hogy a védő kirendelése és kijelölése 2018. július 1-je után elvált egymástól. A védőkijelölő program elkészítése a Magyar Ügyvédi Kamara feladata volt, azzal, hogy ennek az integrálását is el kellett végezni a bírósági szakrendszerbe, amelyre azonban csak 2018 őszén került sor.

A folyamatos központi és helyi konzultációk, egyeztetések hatására a gyakorlatban előforduló problémák

jelentős részét sikerült megszüntetni, de a megoldás keresése – különösen kezdetben – a szakmai-igazgatási vezetők jelentős kapacitását kötötte le.

Lényegében a végső cél a 2020. január 1-jétől alkalmazandó e-iratra, e-aktára való felkészülés, ennek érdekében az ügyfélbetekintő rendszer kialakítása 2019. július 1-jével. Mindez azt jelenti, hogy az elektronikus kapcsolattartás terén 2019-ben és 2020-ban is további megoldandó problémás helyzetek sokaságával találkozhatnak a szakmai-igazgatási vezetők.

ÖSSZEGZÉS

Az e tanulmányban kiemelt igazgatási-munkaszervezési kérdések mellett a bírák, az igazságügyi alkalmazottak és a büntetőirodák munkatársai részére a mai napig kihívást jelent az új büntetőeljárási törvény, a kapcsolódó végrehajtási rendeletek, valamint az iratkezelési rendelkezések³⁴ változásainak gyakorlati alkalmazása. Mindez az igazgatás szintjén folyamatos képzési igényként jelentkezik, amelyre az igazgatási vezetőknek, törvény-

széki/ítélőtábla-elnököknek, kollégiumvezetőknek fokozott figyelmet kell fordítaniuk.

Ezenfelül a zökkenőmentes jogalkalmazás érdekében – különösen az elektronikus kapcsolattartás területén – szükséges a helyi ügyészséggel, nyomozó hatósággal, ügyvédi kamarával való rendszeres egyeztetés.

Mindemellett az új Be. igazgatásra gyakorolt hatásairól, különösen a másodfokú ügyszak munkaterhének esetleges emelkedéséről az új eljárásjogi törvény hatálybalépését követően hosszabb idő után lehet tényleges következtetéseket levonni, bár e tanulmány igyekezett a tendenciákat, beavatkozási pontokat felmérni, ezzel segítve az igazgatási vezetők munkáját.

30. Be. 730. §.

31. Be. 189. § (6) bekezdés.

32. Bv.tv. 26/A §.

33. 2015. évi CCXXII. törvény az elektronikus ügyintézés és a bizalmi szolgáltatások általános szabályairól.

34. A bíróságok egységes iratkezelési szabályzata (Beisz.), a bírósági ügyvitel szabályai (Büsz.).

BÓDINÉ BELIZNAI KINGA

„Akinék ítéleteiben a jog és az igazság kérdései mellett mindig ott volt a meleg emberi szív is”

Juhász Andor bírói pályafutása

Juhász Andor (1864–1941) bíró, jogtudós, hazafi, törvényhozó és nemes szívű ember volt egy személyben. Bírói pályáját szülővárosában, Kassán kezdte meg, ahol a királyi törvényszéken és a királyi járásbírószágon teljesített szolgálatot joggyakornokként, aljegyzőként, illetve aljárásbíróként. Rövid ideig Miskolcon dolgozott, majd Kassára visszatérve a királyi törvényszék, utóbb a királyi ítélőtábla bírása lett. 1906 és 1911 között a Kúria kisegítő, majd előadó bírájaként tevékenykedett. Az ezt követő években a budapesti királyi törvényszék (1911–1915), a budapesti királyi ítélőtábla (1915–1925) és a Kúria (1925–1934) elnökévé nevezték ki. A magyar közélet kiemelkedő alakja, bírói pályáján mindvégig a bírói függetlenség „legmegbízhatóbb és legfáradhatatlanabb védelmezője” volt. Értekezései, előadásai részint önállóan, részint különböző jogi szaklapokban jelentek meg.

A CSALÁD

A család első ismert őse, Juhász István 1635. április 23-án, testvéreivel és fiaival együtt nemesi címet kapott II. Ferdinándtól.

Juhász Andor 1864. szeptember 17-én született Kassán. Édesapja, Juhász Mihály (1830–1888) ügyvéd, Abaúj-Torna vármegye tisztii főügyésze, 1875-től a Kassai Ügyvédi Kamara elnöke, 1872-től 1879-ig Kassa országgyűlési képviselője. 1887 decemberében a budapesti királyi ítélőtábla bírójának nevezték ki. Édesanyja Gázsik Anna (1837–1914), Gázsik Ferenc kassai városi ügyész és szenátor és Andujar Anna egyetlen leánya volt. Házasságukból hét gyermek született.¹

Juhász Andor 1889. december 28-án, Kassán kötött házasságot Fleischer Etelkával (1867–1950), Fleischer Gusztáv szepességi származású kassai gépgyáros és Kardos Eszter leányával. Két fiuk, Zoltán (1891–1976) és István (1894–1981) az első világháborút követően Budapesten kezdett vállalkozásba. Az okleveles gépészmérnök fivérek 1921-ben vették át a 1920-ban szabadalmak értékesítésére, valamint mechanikai és elektrotechnikai tömegcikkgyártására alapított Gamma Műszaki Rt.-t.²

1923-ban a cég új nevet kapott, és a Gamma Finommechanikai Gépek és Készülékek Gyára Rt. Magyarország egyik legjelentősebb nagyvállalata lett Juhász Zoltán elnöközgető és Juhász István vezérigazgató irányításával.

A KÖZSZOLGÁLATI PÁLYA KEZDETE (KASSA–MISKOLC–KASSA)

Juhász Andor középiskolai tanulmányait a jászóvári premontrai rend kassai főgimnáziumában folytatta 1874 és 1882 között, jogot 1882-től 1886-ig a kassai királyi jogakadémián, majd 1885-től 1886-ig a budapesti királyi

1. Juhász Andor testvérei: Margit (Wagner Adolfné), Mariska (Hazai Samu honvédelmi miniszter felesége), Ilona (Kelp Albertné), Béla (ügyvéd, majd a kassai királyi ítélőtábla bírása), László (a kassai 9. honvéd gyalogezred főhadnagya, a beszercebányai 16. gyalogezred ezredese, majd tábornok, 1925-ben altábornaggyá nevezték ki) és Mihály.

2. A Gamma Műszaki Rt. alapítói Dréger Károly elektromérnök, László Arthur gépészmérnök és Braun Zsigmond kereskedő voltak.

tudományegyetemen hallgatott, jogtudományi doktorra Budapesten avatták 1887 júniusában.

A joggyakorlatot édesapja ügyvédi irodájában kezdte Kassán. 1886. szeptember 4-től a kassai királyi törvényszék joggyakornoka volt. 1888 januárjában a kassai királyi járásbíróshoz aljegyzővé, 1890 márciusában a miskolci királyi törvényszékhez jegyzővé nevezték ki, állását április 14-én foglalta el.

1891. május 12-től a miskolci királyi járásbíróshoz aljárásbíróként teljesített szolgálatot. A polgári peres ügyek előadójaként eljáró fiatal aljárásbíróról elismeréssel szóltak a kortársak:

„Az ő tárgyaló szobájában mintha más léghőmérséklet volna körül a megjelenteket; az udvarias, barátságos, bizalmat keltő modor, a jóakarát, a mindig nyugodt, derült kedély, mely tekintet nélkül rang-, osztály-, nemzetiség- és felekezetre a bírói székből minden belépő felé sugárzott, oly hangulatot teremtett, mely még a cholericus temperamentumokra is csillapítólag hatott, és ha valamelyik ügyvéd vagy fél a vita során talán mégis haragudni készült, a bírónak néha tréfás, de mindig jóindulatú megjegyzése idejekorán meggátolta a vita elmérgesedését, s mindez történt annak daczára, hogy a fiatal bíró – fakorlát és bírságolás nélkül is – oly tekintélyt tudott fenntartani, mintha kúriai bíró lett volna.”³

1892. június 5-én – saját kérelmére – visszakerült Kassára, a kassai királyi járásbíróshoz aljárásbíróként. 1893 decemberében tanácsjegyzőül rendelték be a kassai királyi ítéltáblához, ahol a polgári ügyek szakosztálya I. tanácsának (közpolgári, úrbéri, váltó-, kereskedelmi, csőd- és bányáügyek) tanácsjegyző aljárásbírója lett. 1895. szeptember 6-tól a kassai királyi törvényszék aljárásbírója lett, 1896 októberében a kassai királyi törvényszék területén eljáró vizsgálóbíró állandó helyetteséül rendelték ki. 1898 októberében elnöki titkárrá nevezték ki a kassai királyi ítéltáblához. 1901. szeptember 16-án a kassai királyi ítéltábla aljárásbírója lett. 1902-től az ítéltábla fegyelmi bíróságának póttagja, 1905-től pedig rendes tagja volt.

1906 decemberében Juhász Andort a Kúriához rendelték be, ahol kisegítő, majd előadó bíróként öt éven keresztül a IV. polgári tanácsban (váltó-, kereskedelmi és csődügyek) működött.

A BUDAPESTI KIRÁLYI TÖRVÉNYSZÉK ÉLÉN (1911–1915)

Juhász Andor „igen nehéz időkben” volt elnöke a budapesti királyi törvényszéknek, a királyi ítéltáblának, majd a Kúriának.

„[E]lnökösködéseinek idejében a judikatúrára kimondhatatlan nehéz feladatok hárultak. Akkor termelte ki a bírói joggyakorlat a gazdasági lehetetlenülés kérdését, és még mielőtt meghozatott volna az átértékelésről szóló törvényt,⁴ a valorizációnak az elméletét. [...] Lavinaszzerűen nőttek a perek, és halmozódtak felsőbb bíróságainknál a restanciák. [...] Különböző palliatív eszközöket ajánlottak a perlavinák feltartóztatására. Pl. a perlekedés nagymérvű megdrágítását. Habár ezáltal a perek száma bizonyára fogyott volna, Juhász Andor mégsem rokonszenvezett a perlekedés korlátozásának [...] illetően megvalósításával, mert nézete szerint [...] a bíróságnak könnyen hozzáférhetőnek kell lenni mindenki számára.”⁵

1911. augusztus 23-i kinevezését követően Juhász Andor szeptember 4-én foglalta el a törvényszék elnöki székét. Törvényszéki elnöki működéséhez fűződik a királyi kereskedelmi és váltótörvényszék beolvasztása a budapesti királyi polgári törvényszékbe, a budapesti központi királyi járásbíróshoz megszervezése, az új polgári perrendtartás⁶ és az új ügyviteli szabályok életbeléptetése. Ekkor épült a központi járásbíróshoz „impozáns palotája” is,⁷ ő egyesítette a Duna-parti járásbíróshoz a Budapesti Központi Királyi Jársbíróshoz (1913. évi XXX. törvénycikk).

1915. január 28-án a polgári perrendtartásról szóló 1911. évi I. törvénycikk, az új törvénycikk szerint tartott első perfelvételi tárgyalás⁸ alkalmával Juhász Andor a következőket mondta:

„A közvetlenség és a nyilvánosság a bíró iránti bizalmat fokozni s az ítélkezés népszerűségét emelni van hivatva.

3. EGY ÜGYVÉD: Juhász Andor. *Ügyvédek Lapja*, 1915/31. 2.

4. *A magánalkalmazottak nyugdíjának, özvegyeik és árváik ellátási járandóságának átértékeléséről* 1926. évi XVI. törvénycikk.

5. PAP József: A bíró beszél. *Pesti Napló*, 1935/95. 2.

6. 1914. március 7-én Juhász Andor az Országos Bírói és Ügyészi Egyesületben tartott előadást „A perrendtartás küszöbén” címmel. Az előadás szövege megjelent az *Országos Bírói és Ügyészi Egyesület Hivatalos Értesítőjében* (1914/34. és 1914/35. 291–297.) és a *Jogtudományi Közlönyben* (1914/11. 101–104. és 1914/12. 115–118.).

7. Az épület Jablonszky Ferenc tervei alapján épült. Juhász Andor az építkezés egész folyamatát figyelemmel kísérte, neki köszönhető, hogy az eredetileg háromemeletesre tervezett bírósági épület végül négyemeletes lett.

8. Az első ügy a Magyar Építő Rt. pere volt a Magyar Agrár- és Járadekbank Rt., a Magyar Bank és Kereskedelmi Rt. és a Marostordai Helyiérdekű Vasút Rt. ellen jogviszony megállapítása 1095,413 korona 73 fillér és 713,560 korona névértékű értékpapír, továbbá biztosítéki váltók kiadása iránt. (Az első szóbeli pörfelvételi tárgyalás. *Pesti Hírlap*, 1915/29. 18.)

A polgárság közvetlen közelről fog meggyőződhetni arról, hogy a bíró független, igazságos és pártatlan.”⁹

Hozzátette azt is, hogy

„A bírói és ügyvédi karnak egymást megbecsülve és támogatva [...] a közös nagy cél szeretetében kell egyesülnie ezekben a történelmi időkben. [...] Jó bíró és jó ügyvéd egyaránt csak művelt, jellemes, sokat tapasztalt, mélyen érző jó ember lehet. A magyar jogszolgáltatás ügye csak az esetben arathat végleges győzelmet, ha annak lobogóját bíró és ügyvéd becsületos, erős kezekkel együttesen emelik magasra.”¹⁰

A BUDAPESTI KIRÁLYI ÍTÉLŐTÁBLA ÉLÉN (1915–1925)

1915. július 18-án a budapesti királyi ítélőtábla elnökévé nevezték ki Juhász Andort. A *Jogállam* hasábjain „a királyi Curiának egy tagja” arra kereste a választ, hogy „miben is leli magyarázatát az ő, az eddigi hagyományokat teljesen felborító kinevezése”.¹¹ A gyakorlat ugyanis az volt, hogy a megüresedő ítélőtáblai elnöki székbe valamely kúriai tanácselnököt hívták meg. Juhász kinevezése a régi hagyományokkal való szakítás első jele és „egy újabb, egészségesebb rendszer” inaugurálása volt,

„a melyben a különböző állások a bírói hierarchiában nem mesterkéltnél módon, hanem a dolog természetes rendje szerint sorakoznak, és a melyben nem a melléktekintetek, hanem a hatáskör minéműsége adja meg az állás méltóságának kritériumát”.¹²

Juhász Andor egy évtizeden keresztül irányította az ítélőtábla munkáját.

„[M]űködése nem szorítkozott a kerület adminisztrálására, döntő faktor volt már ekkor igazságügyi kérdésekben. A jogszolgáltatás minden tere érdekelt, s a bírói kinevezéseknél az egyén alkalmasságát mindig szem előtt tartotta. Közszeretben állott bírák, ügyvédek s a nagyközönség előtt.”¹³

Juhász Andor beiktatására 1915. augusztus 7-én, a királyi ítélőtábla teljes ülésén került sor. A következő szavakkal fordult bírótársaihoz:

„[A] feladat nagysága nem csüggeszti, hanem lelkesíti, erőnek végső megfeszítésére készíti azt, aki hivatásának él. Nekem is erőt fog adni bírói pályám lelkes szeretete és a magyar igazságszolgáltatás fejlődésébe vetett meg-

ingathatatlan hitem és bizalmam. Felbátorít annak tudata is, hogy a budapesti kir. ítélőtábla mindenkoron [...] a magyar igazságszolgáltatás kipróbált harcosait egyesíti, akik a tudás, a tapasztalat és a lelkesedés hármasságával felvértezve mindenkoron bátran szembe néztek azokkal a fokozódó kötelességekkel, amelyek erre az exponált bíróságra nehezdedtek. [...]

Vezetői működésemenben [...] amellet, hogy lelkes szószólója leszek a bírói kar és a bírósági-személyzet testületi és jogos magánérdekeinek, [...] arra fogok törekedni, hogy a felügyeletre és vezetésemre bízott bíróságok önzetlen, buzgó és szakavatott munkásságuk révén állandóan részesei maradjanak a jogkereső közönség osztatlan bizalmának és tiszteletének; [...] és [...] hogy bírótársaimnál mindig ébren maradjon a hivatásszeretet és a benső kartársi szellem, hogy azután annak csodatevő erejével vihessük előre a magyar igazságszolgáltatást a fejlődés merészen emelkedő lejtőjén.”¹⁴

Az „ideiglenes alkotmánynak” is tekintett,¹⁵ a Nemzeti Tanács által 1918. november 16-án kiadott Néphatározat I. cikke szerint „Magyarország minden más országtól független és önálló népköztársaság”. A bírósági szervezet nem változott meg gyökeresen, egyes intézkedések azonban előmozdították az ítélkezési gyakorlat demokratizálódását.

Az 1918. november 10-én kibocsátott 5.354/1918. M. E. számú rendelet kimondta:

„A bírói hatalmat a jelenleg működő bíróságok a magyar népköztársaság nevében gyakorolják. A bíróságok ítéleteiket és egyéb ügydöntő határozataikat a magyar népköztársaság nevében hozzák. [...] Az igazságügyi szolgálatban ennek folytán szükséges újabb hivatali eskü szövegét, letételének módját s a további intézkedéseket az igazságügy-miniszter állapítja meg.”

9. Dr. Juhász Andor megnyitó beszéde az 1915. január 28-i per-felvételi tárgyaláson. *Jogtudományi Közöny*, 1915/6. 78.

10. Uo. 78.

11. A KIRÁLYI CURIÁNAK EGY TAGJA: Csathó, Juhász, Félix. *Jogállam*, 1915. 470.

12. Uo. 470–471. o.

13. Juhász Andor. In SZEMARJAI DEÁK Imre (szerk.): *Magyar Országgyűlési Almanach 1927–1931*. Budapest, Springer Gusztáv, 1927. 37.

14. JUHÁSZ Andor: A budapesti kir. ítélőtábla elnöki állásának elfoglalása alkalmával a kir. ítélőtáblának 1915. évi augusztus hó 7. napján tartott teljesülésében elmondott beszéd. In JUHÁSZ Andor: *Beszédek: elmondotta a vezetésére bízott királyi bíróságok, a Budapesti Királyi Törvényszék, a Budapesti Királyi Ítélőtábla és a Magyar Királyi Kúria teljesüléseiben s más ünnepélyes alkalmakkor*. Budapest, Országos Bírói és Ügyészi Egyesület, 1935. 47–48.

15. BENÁRD Emil: A Magyar Népköztársaság alkotmánya. *Jogállam*, 1919/1–2. 73–74.

Az állam átalakulásával kapcsolatos igazságügyi szervezeti és ügyviteli intézkedések tárgyában kiadott 54.725/1918. I. M. számú rendelet értelmében az igazságügyi hatóságok elnevezéséből és a hivatali állások megjelöléséből a „királyi” szó elmaradt, és az igazságügyi hatóságok címerei, bélyegzői és nyomtatványainak szövege is ennek megfelelően változott.

A bíróságok 1918. november 18-tól a megváltozott elnevezéssel folytatták működésüket, és az igazságügyi személyzet országszerte felelködött a népköztársaságra. A budapesti ítélőtábla bírái és tisztviselő kara 1918. november 19-én ünnepi teljes ülésen tették le az új esküt. Az eskütételre egybehívott ülést Juhász Andor a következő szavakkal nyitotta meg:

„Mindössze két nap választ el bennünket attól a történelmi pillanattól, amidőn a nemzetgyűlés a nép akaratából azt a döntést hozta és hirdette ki [...], hogy Magyarország minden más országtól független és önálló népköztársaság. [...] Bennünket, függetlenséghez szokott magyar bírakat megértő örömmel tölt el hazánk függetlenségének büszke gondolata.”¹⁶

A Tanácsköztársaság idején, 1919. március 26-án Somogyi Ödön pestvidéki törvényszéki joggyakornok – mint az igazságügyi népbiztosság politikai megbízottja – egy ügyvédjelöltből, egy vasmunkásból és egy asztalosból álló bizottsággal megjelent az ítélőtábla elnökénél, akit arra kényszerítettek, hogy hagyja el a bíróságot, és annak vezetését engedje át nekik. Az ítélőtábla elnöke Balázs Emil törvényszéki bíró lett.¹⁷

Juhász Andort letartóztatták, és három héten át a Gyűjtőfogházban túszként tartották fogva. Ítéltáblai elnöki székét 1919 októberében foglalhatta el ismét.¹⁸

A KÚRIA ELNÖKE (1925–1934)

A Minisztertanács 1925. július 10-i ülésén Pesthy Pál igazságügy-miniszter tett előterjesztést a Tóry Gusztáv nyugalomba vonulása miatt megüresedett kúriai elnöki szék betöltésére. Juhász Andor mellett Ráth Zsigmond, a Kúria másodelnöke és Bartha Richárd, a kabinetiroda főnöke voltak „kombinációba vehetők”. Az igazságügy-miniszter Juhász Andort támogatta, mondván:

„[E]ddigi bírói működése komoly bizonyítéka annak, hogy [...] messze kimagaslóan rendelkezik mindazokkal az értékes tulajdonságokkal, amelyek a legmagasabb bírói tiszt viselőjétől méltán megkívánhatók. Széles körű elméleti és gyakorlati jogismerete, éles ítélőtehetsége és fáradhatatlan szorgalma, amelyekhez kitűnő adminisztratív

tív képesség és megnyerő modor járul, egyaránt legalkalmasabbá teszik őt arra, hogy a kir. Kuria elnöki székébe emeltessék.”¹⁹

Utalt arra is, hogy Juhász

„[b]írói múltja, törhetetlen jelleme, emelkedett hazafias gondolkodása és reprezentatív alkalmassága kétségtelenül tesz ki, hogy a kir. Kúria elnöki tiszte az ő személyében nemcsak a bírói kar, hanem az egész jogász társadalom legméltóbb reprezentánsával fog betöltést nyerni s bizonyos, hogy kinevezése osztatlan örömet és megnyugvást fog kelteni.”²⁰

Juhász Andort 1925. augusztus 11-én nevezték ki a Kúria elnökévé, hivatalát szeptember 12-én foglalta el. A beiktatási ceremónia alkalmával tanúbizonyságot tett bírói hitvallásáról:

„Én [...] a mi tövises, de gyönyörű bírói pályánkat mindenekfölött szeretem. Szerettem már akkor is, amikor közel négy évtized előtt, mint joggyakornok a kassai kir. törvényszék érdemes elnöke kezébe az első hivatali esküt lettem s a fiatal bírójelöltnek ez a mély vonzalma a jogszolgáltatás iránt az azóta eltelt évek és évtizedek alatt nem csökkent.”²¹

Kúriai elnökként egyik legfontosabb feladatának a jogegység biztosítását és a legfőbb ítélkező fórum túlterheltségének megszüntetését tekintette. Beszélt arról, hogy a kúriai bírónak

„sem titkárjuk, sem segédjük, sem gyorsírójuk, sem gépírójuk, sőt még hivatali szobájuk sincs, hanem szerény otthonukban, a magánlakás minden kényelmetlenségével küzdve s kizáróan saját szellemi és fizikai erejükre utalva dolgozzák fel a legapróbb részletekig a harmadfokú elbírálás alá kerülő, tehát a legsúlyosabb polgári és büntetőpererek anyagát.”²²

16. A magyar népköztársaság nevében. *Jogtudományi Közlöny*, 1918/47. 358.

17. Az ítélőtábla munkában. *Az Est*, 1919/71. (Reggeli kiadás) 5.

18. Somogyi Ödön ellen 1919 októberében lázadás büntette miatt emeltek vádat. Utóbb, 1949 és 1950 között a Legfelsőbb Bíróság elnöke volt.

19. *Minisztertanácsi jegyzőkönyvek 1867–1944*. 1925. július 10. HU-MNL-OL-K27 77. cs. 3.

20. Uo. 5.

21. JUHÁSZ: *A budapesti kir. ítélőtábla...*, i. m. 52–53.

22. Uo. 52–53.

Kiemelte azt is, hogy a jogszolgáltatás nem egyedül a bírói, hanem az ügyészi kar vállain is nyugszik. Ennek kapcsán szólt arról is, hogy kúriai elnökként minden rendelkezésére álló eszközzel törekszik majd *az ítélőbírák és az ügyészek külön státusáról szóló 1920. évi XX. törvény-cikkben* foglaltaknak „a lehetőség és a méltányosság határain belül” ismét érvényt szerezni. Hangsúlyozta azt is: munkája során ragaszkodni fog a Kúria ősi tradícióihoz, és ahhoz, hogy

„a magyar bíró hazafiasan érző, föl- és lefelé független, sokat tanult és tapasztalt, lelkiismeretes őre és gondozója hazánk jogrendjének, aki tiszteli a törvényt, de azért nem hódol bálványimádó módjára megkövesedett törvényszakaszoknak, hanem a törvényt magyarázat segítségével életet lehel a haldokló vagy elhalt normákba [...]”.²³

Kúriai elnökként az I. polgári (örökösödési) és a IV. polgári (hiteljogi) tanácsban fejtett ki ítélező tevékenységet. 1926 novemberében *a magánalkalmazottak nyugdíjának, özvegyeik és árváik ellátási járandóságának átértékeléséről szóló 1926. évi XVI. törvény* cikk 8. §-a alapján külön bíróságot állítottak fel a Kúrián a nyugdíj-valorizációs ügyek elbírálására, ennek elnöke Juhász Andor lett. 1932 januárjától Juhász lett *a gazdasági versenyt szabályozó megállapodásokról szóló 1931. évi XX. törvény* cikk 8. §-a értelmében a Kúrián szervezett kartellbíróság elnöke.²⁴

Juhász Andor kúriai elnöki működéséhez köthető negyvenegy polgári jogegységi döntvény, amelyek célja a jogszolgáltatás egyöntetűségének biztosítása volt.

Hetvenedik életévének betöltésével, 1934 szeptemberében nyugalomba vonult, bírótársaitól szeptember 29-én a Kúria teljes ülésén vett búcsút.

„Mihelyt híre ment, hogy [...] válni készül a Kúria elnöki állásából, az egész ország jogászai közvéleménye megmozdult, hogy ezt megakadályozza. Történtek is lépések oly irányban, hogy [...] maradjon meg továbbra is állásában. Sajnos, eredménytelenül. Juhász Andor vaskövetkezetességgel vitte keresztül magával szemben is azt az elvet, hogy a korhatár eléréseivel az állástól, ha az oly díszes is, válni kell.”²⁵

Ruhmann Emil budapesti királyi törvényszéki, majd kúriai bíró, aki 1930-tól a Kúria elnöki tanácsosaként Juhász közvetlen munkatársa volt, próbálta őt meggyőzni, hogy nemcsak a Kúriának, hanem az országnak is „szolgálatot” tenne, ha maradna. A Kúria elnöke azt válaszolta, hogy „csak addig vagyok független bíró, míg a törvény jogán szolgálok s nem a kormány kegyelméből”.²⁶

JUHÁSZ ANDOR KÖZÉLETI TEVÉKENYSÉGE

Juhász Andor bírói méltóságánál fogva 1915. december 7-én a főrendiház tagja lett. A főrendiház (felsőház) számos bizottságában közreműködött tagként, illetve elnökként. „Mint a Felsőház tagja, súlyos szavával hathatósan juttatta érvényre az igazságszolgáltatás érdekeit” – írta róla Szladits Károly 1934-ben.

„Kimagasló tekintélye predesztinálta a 33-as országos bizottság egyik elnökévé. Ebben az állásban a jog hullámtörő erejének biztos alapján állott a politika áramlatai között. Felemelő látvány nekünk, jogászoknak, miként vált az ő személyében a bíró, a jogeszmé reprezentánsa, a törvényhozás munkájának nélkülözhetetlen tényezőjévé.”²⁷

1915. augusztus 20-tól a Vaisz József-féle alapítvány gondnoki teendőit látta el Juhász Andor. A Jogvédő Egyesület Vagyontalanok Részére 1916. március 5-én őt választotta elnökéül. Elnöke volt továbbá a Kassai és Abaúj-Torna vármegyei Egyesületnek, egyik alapítója és tiszteletbeli elnöke a Felvidéki Egyesületek Szövetségének, valamint alapítója és titkára az 1898 októberében megalakult kassai Kazinczy-körnek.²⁸

Tagja volt az Országos Bírói és Ügyészi Egyesület igazgatóságának, e tisztségéről 1917-ben, ítéletáblai elnökké való kinevezését követően lemondott. A pestvidéki és szolnoki ügyvédi kamarák dísztagjukká választották. Tagja volt az 1920-ban alapított Magyar Külügyi Társaságnak és az Országos Kaszinónak. 1925 decemberében a Budapesti Ügyvédi Kör választotta tiszteletbeli tagjává. 1926 decemberétől – Tóry Gusztávot váltva – a Hágai Állandó Választott Bíróság egyik magyar tagjaként tevékenykedett.²⁹ Kuratóriumi elnöke volt a Magyar Jogász Egylet Sichermann Bernát Alapjának.

1925. november 25-én a Magyar Egyetemi és Főiskolai Hallgatók Országos Területi Szövetsége – a délvidéki, felvidéki és székely egyetemi, illetve főiskolai hallgatók egyesületei és a dunántúli Széchenyi Szövetség kooperatív tömörülése – választotta tiszteletbeli tagjává.³⁰

23. Uo. 52–53.

24. *Köztelek*, 1932/5–6. 55.

25. Juhász Andor. *Jogállam*, 1934/9–10. 313.

26. ZALAI FODOR Gyula: Juhász Andor (1864–1941). *A Gamma-Élet évkönyve az 1941. évről*. Budapest, Gamma 1941. 7.

27. SZLADITS Károly: Juhász Andor. *Jogtudományi Közlöny*, 1934/35. 217.

28. *Országos Hírlap*, 1898/279. 6.

29. *Tolnai Világlapja*, 1927/1. 25.

30. *Napi hírek/Napi tudósítások 1920–1944*. 1925. november 26. HU–MNL–OL–K428. a) sorozat. 21.

1927 és 1940 között a Magyar Királyi Pázmány Péter Tudományegyetem jogtudományi államvizsgálati bizottságának kültagjaként működött.

1929-től 1941-ig a Dunamelléki Református Egyházkerület világi tanácsbírája volt.

1939. február 1-jén a honvédelem és a közgazdaság fejlesztéséről, egyes népjóléti beruházásokról és ezek költségeinek fedezéséről szóló 1938. évi XX. törvénycikk 11. §-a szerint a beruházási hozzájárulás mértéke felett harmadfokon Országos Döntőbizottságoknak kellett döntenük. A természetes személyek és ezekkel egy tekintet alá eső jogi személyek fellebbezéseit az I. számú Döntőbizottság, a társulatok beruházási hozzájárulásának megállapítása ellen beadott másodfokú fellebbezéseket pedig a II. számú Országos Döntőbizottság bírálta el. Az I. számú Döntőbizottság elnökévé a pénzügyminiszter Juhász Andort nevezte ki.³¹

„JOGIRODALMI MŰKÖDÉSE” ÉS BESZÉDEI

Juhász Andor írásai a polgári igazságszolgáltatás, különösen a bírói szervezet és eljárás, valamint a hiteljog kérdését érintették. Értekezései, előadásai, évnvítő és ünnepi beszédei részint önállóan, részint különböző jogi szaklapokban és a *Magyar jogi lexikonban* (szerk.: Márkus Dezső) jelentek meg.

A *Magyar Jogi Szemle* szerkesztőbizottsági tagja volt, 1922-ben pedig a *Polgári Törvénykezési Jog Tára*, a *Magyar Jogi Szemle* „melléklapjának” szerkesztője lett. A *Polgári Határozatok Tára* két kötetében a jogesetek kiválasztása szintén Juhász Andor „rendkívüli körülménytől gondossággát” dicsérte.

Összegyűjtött beszédeit az Országos Bírói és Ügyészi Egyesület 1935-ben könyv alakban is kiadta.³² Pap József ügyvédi kamarai elnök méltatása szerint

„Ebből az anyagból formálódik ki Juhász Andor egyénisége, lelkivilága, gondolatköre, ezekből a beszédekből megállapíthatja mindenki, az is, aki nem ismerte személyesen [...] és nem kísérelte figyelemmel ide s tova egy fél évszázadra terjedő bírói és jogászai tevékenységét, hogy milyen kiváló jogászai képességekkel, államférfiúi bölcsességgel és nemes emberi tulajdonságokkal rendelkezik”.³³

Juhász Andor beszédeinek, felsőházi felszólalásainak, értekezéseinek szerves részét képezte a bírói függetlenség intézményének hangsúlyozása. Előadásaiiban gyakran kitért a bíróval szemben a jogszabályok, illetve a jogkereső közönség által támasztott követelményekre, a bírói hivatásra, az igazságszolgáltatás és az igazságügyi szervezet elengedhetetlen korszerűsítésére, a bírói eljárás gyorsí-

tására, a törvényhozás aktuális kérdéseire, a bíróság és a sajtó viszonyára, valamint az ügyvédség problémájára. Az ő gondolatai következnek.

A bírói függetlenségről

Bíróársai szerint Juhász Andort „a bírói függetlenség sérthetlenségéért folytatott küzdelmeiben a hitvallókéhoz hasonló fanatizmus hevítette”, egész pályája során a bírói függetlenség „legmegbízhatóbb és legfáradhatatlanabb védelmezője” volt. A bírói függetlenséget a legjelentősebb alkotmánybiztosítóknak tekintette.

1927. június 21-én a felsőházban adott rövid tájékoztatót a magyar igazságszolgáltatás helyzetéről, amelyben a bírói függetlenséget is érintette:

„[T]udjuk, hogy amilyen a bíró, olyan az igazság, amelyet szolgáltat, és hogy a bíró független egyénisége nagyobb garanciája a jogeszmé uralmának, mint a megkövesedett törvénycikk. Igazi jogbiztonság csak a bíró lelki és anyagi függetlenségétől, magas tudományos és jogi műveltségétől, kiegyensúlyozott életbölcességétől várható. Ezeknek a bírói jellemvonásoknak állandóságára pedig csak ott számíthatunk, ahol maga az intézmény, a külső tekintély és anyagi függetlenség minden kellékével felruházott testület kezébe van letéve.”³⁴

1928. május 25-én a polgári ügyekben a törvényszéki egyesbíráskodás hatályának meghosszabbításáról szóló törvényjavaslat kapcsán arra a kérdésre kereste a választ, hogy a bírói ítéletek parlamenti megvitatása hogyan egyeztethető össze a bírói függetlenséggel.

Nem zárkózott el attól, hogy a parlament „bírálólag” foglalkozzon valamely bírói ítélettel, hiszen „jogi szaklapjaink és azok hasábjain maguk az ítélőbírák is egyebet sem tesznek, mint ítéleteinket bírálják”. Véleménye szerint tehát a törvényhozás tagjai sem zárhatók el az elől, hogy az ítélezést „akár fennálló törvény hatályon kívül helyezése, akár új törvény alkotása szempontjából, akár köz- és társadalmi állapotaink megvitatása közben objektív bírálat tárgyává tegyék”.

Nem tartotta helyénvalónak ugyanakkor egy már jogerősen lezárt ügy esetében a parlament tagjainak vizsgálódását abból a szempontból, hogy a bíróság a feltárt bizonyítékok alapján helyesen döntött-e. Aki

31. *Napi hírek/Napi tudósítások 1920–1944.* 1939. február 1. 40.

32. JUHÁSZ: *Beszédek...*, i. m.

33. PAP: *A bíró beszél...*, i. m. 1.

34. *Felsőházi napló*, 1927. I. kötet, 1927. január 28.–július 5. Ülésnapok 1927–12. 189.

„a bizonyítás eredményét meg akarja bírálni, közvetlenül hallania kell a felek vitáját, a tanúk, a szakértők vallomásait. Ha már most ezek az új perrendtartások még a bírót is, aki a pártatlanság iskolájában növekedett fel, csak abban az esetben ismerik el illetékesnek a bizonyítás anyagának a mérlegelésére, ha a közvetlenség és a szóbeliség összes követelményei érvényesültek, hogyan érezhetné magát egy parlamenti tag, pláne ha az ítékezés nehéz mesterségében nem is járatos, és talán nem is mindig elfogulatlan, illetékesnek arra, hogy a bírói meggyőződés eredményét felülbírálja. Ez az eljárás a törvényhozás szuverenitásával sem egyeztethető össze [...]”³⁵

1931-ben a Kúria évnyitó teljes ülésén tartott megnyitó beszédében az 1931. január 1-jén hatályba lépő, a *törvénykezés egyszerűsítéséről szóló 1930. évi XXXIV. törvény-cikk* kapcsán beszélt a bíró „belső” függetlenségének, elfogulatlanságának követelményéről. Elengedhetetlennek tartotta, hogy

„a bíróban a jogi képesítés mellett hiánytalanul meglegyenek a bírói tisztt gyakorlásához megkívánt emberi tulajdonságok is. Jó bíró csak sokat tapasztalt, bölcs észjárású, embertársai sorsát szíven viselő, derült kedélyű, becsületes, erkölcsös, jó ember lehet. A jogi tudás magasabb mértéke nem pótolja a bíróban nélkülözhetetlen emberi jellemvonások egyikének vagy másikának a hiányát”³⁶

1934. január 8-án kúriai elnökként *„kilencedszer s egyszerűs mind utoljára”* tartott évnyitó beszédének közepontjába is a bírói függetlenséget állította:

„A bírói függetlenséget [...] semmi esetre sem szabad a bíró egyéni érdekeit szolgáló privilégiumnak, afféle erkölcsi mellékilletménynek tekinteni, mert arra nem a bírónak mint tágabb értelemben vett állami tisztviselőnek van szüksége és igénye, hanem a népnek, mert enélkül nem tudna hova fordulni, ha igazát keresi.

Az állam voltaképpen igen terhes ajándékot juttat az ítélőbíráknak a bírói függetlenségben, mert amint egyik kiváló osztrák bírótársunk³⁷ a közelmúltban a Magyar Jogász Egyletben tartott előadásában szellemesen megjegyezte, a bírói függetlenség tulajdonképpen a legkínosabb függést jelenti, nevezetesen a bírónak saját lelkiismeretétől való függését. Sokkal nehezebb ugyanis saját lelkiismeretünk kétségeit leküzdeni, mint a főnök utasításait híven teljesíteni.”³⁸

A bíró törvényhez kötöttségéről így vélekedett:

„Ha az ország joga megváltozik, a bírónak alkalmazkodnia kell az alkotmányos úton keletkezett új joghoz. A törvényhez kötöttség éppen azt jelenti, hogy a bíró nem mellőzheti

a törvényt azért, mert az az ő világnézetének, erkölcsi felfogásának vagy ízlésének meg nem felel, hanem az állami akarat egyöntetű végrehajtása s a jogbiztonság érdekében akkor is alkalmaznia kell a törvényt, ha azt tartalmilag nem helyesli.

Hogy meddig terjed azután a gyakorlatban a bírónak ez a törvényhez kötöttsége, és hol kezdődik a mérlegelési szabadsága, arra örökérvényű szabatos választ adni alig lehet, annyi azonban kétségtelen, hogy a mérlegelési szabadság csak a törvénytisztelet korlátain belül érvényesülhet.”³⁹

A bíróról

1924. december 20-án a királyi ítélőtábla jubiláris teljes ülésén Juhász Andor arról beszélt, hogy

„a jogszolgáltatás legfőbb támasza a hazai jogtudomány, különösen a jog- és államtudomány. Lelkiismeretén kívül a bíró csak hozzá fordulhat teljes bizalommal tanácsért, tőle várhat útbaigazítást a jogélet nehéz problémáinak megoldásánál. Végtelen megnyugtató minden bíróra az arról való megbizonyosodás, hogy a lelkiismeretnek megkérdése után megejtett döntése jogi részében a tudományos kutatás próbáját is kiállja.”⁴⁰

Juhász Andor e felfogása *„bátor állásfoglalás”* volt, hiszen a XX. század fordulóját megelőző évtizedekben és még az azt követő években is az volt az irányadó nézet, hogy a jog gyakorlati művelése és a jogtudomány egymástól függetlenül is megállhatnak.⁴¹

1930. július 2-án, amikor a felsőház a törvénykezés egyszerűsítéséről szóló törvényjavaslatot tárgyalta, Juhász Andor felszólalásában azt mondta, hogy

„[a]z igazságszolgáltatás igazi nagy garanciáját a bíró egyéniségében kell keresni. A bírónak a bölcsessége, élettapasztalata, kristálytisztta jelleme, [...] becsületes és jó érző

35. *Felsőházi napló* 1927. II. kötet 1927. november 25.–1928. június 28. Ülésnapok 1927–33. 248.

36. A felsőbíróságok évnyitó ülése. *Pesti Hírlap*, 1931/5. 19.

37. Az osztrák Közigazgatási Bíróság tanácselnöke, Egbert Mannlicher szolt erről a Magyar Jogász Egyletben 1933. december 2-án. In A m. királyi Kuria elnöke a bírói függetlenségről. *Magyar Közigazgatás*, 1934/3. 1.

38. A m. királyi Kúria 1934. évi január hó 8-i évnyitó teljes ülésén elmondott beszéd. In JUHÁSZ: *Beszédek...*, i. m. 115–116.

39. Uo.

40. VLADÁR Gábor: Juhász Andor. In *Magyar Jogászegyleti Értekezések és egyéb tanulmányok 1943. évi 1–2. számából*. Különnyomat, Budapest, Attila Nyomda Rt. 1944. 13.

41. Uo.

szíve azok az igazi értékek és garanciák, amelyek jobban és eredményesebben biztosítják az igazságszolgáltatást, mint a perrendtartások holt szakaszai.”⁴²

„A bírói foglalkozás megedzi az embert a népszerűtlenségnek közérdekből való elviselésében és a felelősségvállalásban”⁴³ – mondta 1933. június 28-án, a gazdasági és hitelélet rendjének, továbbá az államháztartás egyensúlyának biztosításáról alkotott 1931. évi XXVI. törvénycikkben a minisztériumnak adott felhatalmazás további meghosszabbításáról szóló törvényjavaslat tárgyalása során.

A bírói eljárás gyorsításáról

A bírói eljárás gyorsaságának kérdésével a Kúria 1929. január 8-i évnyitó teljes ülésén foglalkozott Juhász Andor. Cikkeiben, jogászegyleti előadásában szintén kifejtette nézetét az igazságszolgáltatás legaktuálisabb problémájával kapcsolatban, és sokszor gyakorolt döntő befolyást ezt illetően az igazságügyi kormányzatra. A Kúria elnöke szerint a jognak „mint élő organizmusnak mozgásra van szüksége, különben elszakad az élettől, elhal”.

„[m]indig az volt a felfogásom, hogy a lassú, vontatott, elposványosodott, szóval korszerűtlen ütemű igazságszolgáltatás a bírói ítéletek tartalmi kifogástalansága mellett sem szülhet megnyugvást és megelégedést a nagyközönség körében. [...]

Az elkésett ítélet, ha az ténymegállapító részében a valóságot fedi, jogi részében pedig a tökély legmagasabb fokán áll is, igen gyakran mégsem fog az igazságnak mindent lebíró erejével hatni a felekre és a közvéleményre. A faluközösség pl. sohasem fogja okosnak és igazságosnak elismerni azt a büntetőbírói ítéletet, amellyel a kocsmai verekedésben részt vett duhaj falusi legényt akkor ítéljük börtönbüntetésre, mikor már régen kiforrtta magát, családot alapított, és dolgos, gondos családapává változott át. Ezek szerint az elvontan kifogástalan bírói döntés is az igazságtalanság érzékét keltheti a közvéleményben, ha az a teljesen megváltozott viszonyok idejében hangzik el, szóval, ha a döntés egy ítélet formájába öltöztetett merő anakronizmus. Az ilyen ítéletek nem hogy kielégítenék a nép egészséges jogérzését, hanem inkább újra megzavarják azt. [...]

A bírói eljárás elhúzódásának legviszataszítóbb jelenségei az ún. szenzációs bűnügyek főtárgyalásai, amelyeken valóságos orgiákat ül a bíróság munkaerejének és idejének heteken, hónapokon át való céltalan pocskolása, miközben nem egyszer színházi, sőt kabaré előadás jellegét ölti magára a legfenségesebb bírósági aktus, a nyilvános szóbeli tárgyalás.

A polgári törvénykezés terén pedig az írásbeliség korszakának periratszörnyetegeit is megszegyenítő monstrozus előkészítő iratok és jogorvoslati beadványok azok, amelyek a szóbeliséggel szöges ellentétben minden komoly cél és szükség nélkül kötik le és vonják el más ügyek elől a bíróság munkaidejét.”⁴⁴

A törvényszerkesztésről

Juhász Andor ellensége volt

„annak a hipertrófiának, amellyel törvénytárunkban és kiváltképpen a rendeletek tárában találkozunk. Szerinte a magyar Corpus Jurisban az 1867-es kiegyezés óta napjainkig mintegy 2700 törvénycikket iktattak be, a rendeleteknek pedig se szeri, se száma. Mi ennek az oka? Kétségtelen, hogy életviszonyaink napról napra változnak és bonyolódnak, ez idézte elő túlságos nagy mértékben az ügynevezett szakjogászkodást, amelynek nagy hátránya, hogy a jogász elveszíti általános tájékozódását [...], a jog egysége, szervesen összefüggő anyagáról pedig a fogalmait mind inkább elhalványulnak.”⁴⁵

A Kúria elnöke szerint

„A szakadatlan törvénygyártás az oka annak, hogy ma már senki sem ismeri ki magát a tételes jogszabályok óriási tömegében. A sok törvény egyébként sem fokozza, hanem csökkenti a törvénytisztéletet. A törvényhozásnak a racionalizálást bölcs önmérsékléssel önmagán kell kezdenie. Csak komoly szükség esetén, annak keretén belül kellene régi törvényeinken mesteri kézzel változtatni, és nem volna szabad ezeket s az ismeretlenség homályából többé-kevésbé kiemelkedett és főbb részeiben bevált jogszabálykomplexumokat pusztá újtási lázból egészen halomba dönteni. Mivel a tételes jogszabályok áttekinthetlensége miatt minden új törvény egyelőre a jogi élet biztonságának és folytonosságának a megzavarását jelenti, csupán a rövid, tömör, világos és népszerű szerkezetét járhat elismerés.”⁴⁶

42. Felsőházi napló, 1927. V. kötet 1929. december 10.–1930. július 10. Ülésnapok 1927–87. 387–388.

43. Felsőházi napló, 1931. II. kötet 1932. október 13.–1933. július 13. Ülésnapok 1931–45. 440.

44. JUHÁSZ Andor: A magyar királyi Kúria 1934. évi január hó 8-i évnyitó teljes ülésében elmondott beszéd. *Jogállam*, 1929/1–2. 45–50.

45. PAP: *A bíró beszél...*, i. m. 2.

46. ÖSTÖR József: A törvényszerkesztés művészete. *Magyar Szemle*, 1930/5–8. 128.

A bíróság a sajtóban

A jogismeretek népszerűsítését és a bírói hivatás sokoldalúságának és felelősségteljes voltának a nagyközönséggel való megismertetését az Országos Bírói és Ügyészi Egyesület tűzte ki feladatául.

Juhász Andor szerint

„A jognak a napisajtó és esetleg a rádió útján való népszerűsítése természetesen nem történhetik a bírói ítéletek száraz közlésével. Ez, valamint a szakbírálat a jogi sajtó feladata. Viszont a legérdekfeszítőbb jogeset bírói eldöntése sem számíthat a nagyközönség érdeklődésére a maga szerartartásos körülményességében, kínos pontosságában és különleges stílusában, amely a »tekintvék« és a »minthogyok« szerencsés megritkulása dacára sem élvezetes olvasmány a tudományos megfontolástól távolálló tömegek számára. A humornak, az ötletességnek s általában az írói készségnek kell megteremtenie az összeköttetést a napisajtó és a bírói tárgyalótermek között. [...]

Érdemes volna foglalkoznia azzal a kérdéssel, hogy a törvénykezési életben felmerülő aktuálisok számára nem lehetne-e a napilapokban egy élvezetes s a mellett tanulságos magas színvonalú állandó rovatot létesíteni, amely mintegy területen kívüliséget élvezne, vagyis az illető napilap lemondana arról, hogy ezt a rovatot saját világnézeti, felekezeti vagy politikai céljai számára harci eszközül használja s ezzel, valamint általában a bírói szempontok tiszteletben tartásával lehetővé tenné, hogy ezt a rovatot esetleg ítéldbíró is vezethesse, olyan ítéldbírót értve, akiben a jogászai és az írói képességek szerencsés harmóniában vannak.”⁴⁷

JUHÁSZ ANDOR KITÜNTETÉSEI

1917. augusztus 16-án „a háború alatt teljesített buzgó szolgálatai elismeréséül” az I. osztályú polgári hadi érdemkereszttel tüntették ki Juhász Andort. 1930. február 12-én a piros-fehér-zöld szalagon viselendő kard és sisak nélküli háborús emlékéremmel, április 12-én pedig az I. osztályú Magyar Érdemrend nagykeresztjével ékesítették fel. 1934. október 5-én Horthy Miklós a felsőház tagjává nevezte ki élethossziglan. 1936-ban elnyerte a magyar királyi titkos tanácsosi méltóságot.

ÖSSZEZGÉS

Juhász Andor úgymond „lefelé is megmaradt embernek”, és bírósági elnökként szinte atyai érzésekről beszélt bírótársainak. E kifejezések meglehetősen szokatlanul

csengenek „egy hivatalfőnök szájából”, de tőle hallani egészen természetes volt. 1915-ben, a törvényszéki elnöki szék elfoglalásakor a következőket mondta:

„Jövök pedig nem a főnöki tekintély Gessler kalapjával, hanem a kartársi szeretetnek és a bírói hivatás megbecsülésének meleg érzéseivel.”

1925. szeptember 3-án a királyi ítélőtáblától így búcsúzott:

„[g]ondos, szerető atyja kívántam lenni a királyi ítélőtábla bírói karának. [...] örömmel tapasztaltam, hogy elhatározásom, [...] amely bírótársaimhoz való lelki kapcsolatomat illeti, nem volt meddő.”

1934-ben, amikor a Kúria elnöki székéből nyugalomba vonult, a következőket mondta:

„Nyugalomba lépésem nem a személyemet egyébként érintő változások miatt fájdalmas, hiszen az önzés és a hatalomvágy sohasem tudott erőt venni rajtam, hanem kizárólag azért, mert tőletek – akik ezek alatt a hosszú évek alatt olyan közel voltatok hozzám, mint gyermek az apjához, mint testvér a testvéréhez – el kell távolodnom.”

Ruhmann Emil visszaemlékezése szerint Juhász Andor

„[a] bíró életét folytonos szolgálatnak tekintette, és megkívánta, hogy mindenestől hivatalának szentelje magát. De mint általában, ebben a követelményében is mértéktartó volt: a munka alatt roskadozó bíró nem volt ideálja, és az a bíró sem, akit csak hivatali munkája érdekel, az élet egyéb megnyilvánulásai pedig hidegen hagyják. Fontosnak tartotta, hogy a bíró óvja magát az egyoldalúságtól, és ne süppedjen közömbösségbe.”⁴⁸

Juhász Andor 1941. szeptember 25-én hunyt el Budapesten.⁴⁹

47. JUHÁSZ Andor: Az Országos Bírói és Ügyészi Egyesület létjogosultsága. *Jogtudományi Közöny*, 1932/38. 214. VÁNDOR Kálmán: A kiegyensúlyozott bírói lélek. Beszélgetés Juhász Andor dr.-ral, a Curia nyugalomba vonult elnökével. *Ujság*, 1934/226. 6.

48. RUHMANN Emil: Juhász Andor. *Magyar Jogi Szemle*, 1941/19.

49. Juhász Andor életéről és bírói pályájáról részletesebben lásd BÓDINÉ BELIZNAI Kinga: 150 éve született Juhász Andor. In BÓDINÉ BELIZNAI Kinga (szerk.): *A Kúria és elnökei II. Bibliotheca Curiae*. Budapest, HVG-ORAC, 2015. 9–56.

Ifj. Mailáth György országbíró életpályája (1818–1883)

Ifj. Mailáth György munkásságát – különösen országbírói tevékenységét – számos tanulmányban feldolgozták. Élete szorosan összefonódott a XIX. század politikai eseményeivel, nevével nemcsak a dualizmus idején, de azt megelőzően, a reformkori országgyűléseken és a neoabszolutizmus időszakában is találkozhatunk a korabeli forrásokban. A XIX. századi magyar történelemnek nem volt olyan fontos pillanata, amelyben a Mailáth család tagjainak, köztük ifj. Mailáth Györgynek a neve ne merült volna fel. E tanulmány arra tesz kísérletet, hogy a publicisztikából ismert szakirodalmon túl, a szakma által eddig még fel nem tárt források alapján rajzolja meg ifj. Mailáth György élettörténetét és pályafutását, új adalékokkal szolgálva az országbíró személyének és munkásságának megismeréséhez.

SZÁRMAZÁSA

Székhelyi ifj. Mailáth (III.) György¹ 1818. december 7-én, Pozsony vármegyében látta meg a napvilágot id. Mailáth (II.) György országbíró és petőfalvi Uzovics Karolina házasságából.² Egy olyan család sarjaként nevelkedett, amely több szépművelő jogászt is adott a koronának, s tagjai az uralkodóház iránti hűségükkel a XVII. század óta kitűntek társaik közül, magas udvari és országos méltóságokat viseltek.

Bár akad olyan, írói vénával rendelkező rokon, aki a család történetét a XVI. századig vezeti vissza, valószínűbbnek látszik, hogy a család felemelkedése ténylegesen a XVII. században kezdődött Mailáth Miklóssal,

aki előbb a korszak meghatározó magyar politikusainak, Csáky László országbírónak és Lippay György esztergomi érseknek volt a titoknok, majd 1662–1673 között a királyi jogügyek igazgatójává és a Szent Korona ügyészévé nevezte ki az uralkodó.³ Mailáth Miklós kapott elsőként III. Ferdinándtól nemesi címet és címert a maga és leszármazói számára 1643. április 22-én.⁴ Az ő dédunokája volt az a székhelyi Mailáth (I.) György királyi személynök, akinek ágáról mindkét későbbi Mailáth György országbíró leszármazott.⁵

Ifj. Mailáth Györgyöt a családi tradíciók is arra predesztinálták, hogy jogász legyen, csakúgy, mint a kortárs nemesifjak többsége. Iskoláit a pesti piaristáknál kezdte, ezt követően Bécsben bölcsészetet, a pozsonyi jogaka-

1. A továbbiakban Mailáth (III.) György neve mellől, ahol az utalás egyértelmű, elhagyjuk a megkülönböztető III. sorszámot. Említése a szakirodalomban nemcsak Mailáth, hanem Majláth névalakban is előfordul. A szerző tanulmányában a levéltári forrásokban is előforduló névalakot használja.

2. BÓDINÉ BELIZNAI Kinga: Római fő Justitia székében. Székhelyi ifjabb Mailáth György pályája (1818–1883). In BÓDINÉ BELIZNAI Kinga (szerk.): *A Kúria és elnökei I.* Budapest, HVG–Orac, 2014. 33. Édesanyját, petőfalvi Uzovics Karolinát 1838. május 3-án Wittelsbach Karolina Auguszta királyné, I. Ferenc király felesége csillagkereszt érdemrenddel jutalmazta. Österreichisches Staatsarchiv, Haus-, Hof- und Staatsarchiv, Oberkammeramt, Finanzamt (a továbbiakban: ÖStA, HHStA, FA) AhnenProben, Mailáth, M12.

3. A Mailáth család gyökereit, a Mailáth József ágáról származó Mailáth Kálmán Antal – aki a starnbergi tóban tragikus halált halt történettudós, Mailáth János fia volt – egészen a mohácsi vérszt megelőző időszakig, 1500-ig vezette vissza, ám az okiratok

ennek semmilyen bizonyítékát nem adják (MAILÁTH Kálmán Antal: A Mailáth-család tragédiája. Budapest, Károlyi, Morvay és Mérei, 1883. 3–4., lásd még: REISZIG Ede: Bars vármegye nemes családjai. In BOROVSZKY Samu: *Magyarország vármegyéi és városai. Bars vármegye.* Budapest, Apollo, 1903. 541., *Magyar Életrajzi Lexikon* [szerk.: KENYERES Ágnes], 2. kötet. Budapest, Akadémiai Kiadó, 1967. 124–125., A Pallas Nagy Lexikona [http://mek.oszk.hu/00000/00060/html/067/pc006737.html#5], TÓTH Lőrincz: Mailáth Györgyről. In *Kisfaludy Társaság Évtalpjai. 1883–1884.* 18. kötet. Budapest, Franklin, 1885. 233.).

4. „...tibi Nicolao Maylád tuisque heredibus, liberis et posteris, ex lumbis tuis aeterna serite legitime descententibus, tam masculis quam feminis, haec Arma seu verae nobilitatis insignia, gestanda, habenda et deferenda, una cum usu rubrae caerae, specialiter concedimus, gratioseque largimur et indulgemus.” (Slovenský Národný Archív [a továbbiakban SNA] FA. Majláth Zavar, Rózne: Majetkovo-Právne Zavar, Armálesy, Testamenty, Pís r. Bukovinsky. Lad. 5. Fol. 32–39.)

5. A családfát lásd a tanulmány Függelékében.

démián jogot tanult, majd a kor szokása szerint tudását külföldi tanulmányúttal is gazdagította.⁶ 1852. április 15-én feleségül vette a horvát-szlavónországi nagybirtokos báró Prandau-Hillebrand Gusztáv leányát, Prandau-Hillebrand Stefániát, akitől hét gyermeke született.⁷

PÁLYAFUTÁSA

Ifj. Mailáth György Baranya vármegyében kezdte szakmai pályafutását. A család konzervatív értékrendjét képviselő, a politikában is inkább konzervatív nézeteket valló, mindössze 21 esztendő jogászt Baranya vármegyei választotta követévé az 1839/40. évi országgyűlésre.⁸ Követtársa ez alkalommal Pákozdi Zsigmond volt, akivel együtt több követjelentést is írt a Baranya vármegyei közgyűlés számára. A követjelentések alapján megállapítható, hogy a fiatal követek megyéjük utasítását követve olykor a saját véleményüknek is hangot adtak, különösen a magyar nyelv, a szólás- és a sajtószabadság tárgyában. Mindhárom kérdés égetően orvosolandó ügy volt a reformkori országgyűléseken. Az 1839. június 24-i követjelentésben azt írták Baranya vármegyének, hogy még a személynöknek is ellentmondtak az alsó táblán az országgyűlési tudósítások ügyében, amikor a személynök az uralkodó előzetes cenzúra gyakorlására vonatkozó jogának elismerését kívánta.

„[...] bátorkodunk megjegyezni, hogy az utolsó országos ülésben, midőn az országgyűlési hírlapok mikénti létesülésök iránt folya a tanácskozás, Méltóságos Királyi Személynök azon nyilatkozásának hogy az előző vizsgálat Eö Felségének törvényes jussa, mi megyénk részéről ünnepélyesen ellentmondottunk, tudván, hogy a Tekintetes Karok és Rendek Eö Felségének jussait mélyen tisztelik ugyan, és azokat sérthetetlenül kívánják fenntartani, azt azonban, hogy az előző vizsgálat Eö Felségének törvényadta, törvényben gyökerezett joga, soha el nem esmérték.”⁹

Követi önállóságukra jó példa, hogy bár a szólásszabadság tárgyában benyújtott törvényjavaslat szavazására nézve nem kaptak utasítást a megyétől, mégis önállóan megnyilatkoztak, követelve a törvény megalkotását.

„A mi végre a szólás szabadság tárgyát illeti, ez iránt utasítással ellátva nem lévén, addig is méglen ezt megnyerhetni szerencsételtetünk, következőkép szavaztunk, hogy a szólás törvényes szabadságát mi is, minden szabad alkotmány egyik lényeges, sőt nélkülözhetetlen feltételének tartjuk, azomban ezt különböztetjük a Szóllás szabadságtól, ezt viszont a hűség telenség vétkeiktől, s az ezek közti határvonalat törvényeink által biztosan megállapítva nem

látjuk; törvényeink ezen heányát pótolni és honosink javendő biztosításukra új világos törvényt alkotni kívántunk tehát mi is [...]”¹⁰

Ugyanakkor az is nyilvánvaló a követjelentésekből, hogy felelősséggel viseltettek a közügyek vitele iránt, és nem avatkoztak bele olyan ügyekbe, amelyekkel sem vármegyéjük, sem ők maguk nem értettek egyet. Megnyilatkoztak a bírói függetlenség kapcsán is, amely a korszakban még nem számított törvénnyel alátámasztott követelménynek, a politikai bűncselekményért elítélt foglyok szabadon bocsátása tárgyában a két követ jelentésében mégis a következő állítás olvasható:

„a mi az eddig hozott ítéleteket illeti, azoknak taglalásába annál kevésbé véltünk bocsájtkozhatni, minthogy a bírói rendszer függetlenségét őseinktől örökölt alkotmányunk egyik fő biztosítékának tekintettük mindenkoron, s tekintjük mostan is [...]”¹¹

6. TÓTH: *Mailáth Györgyről...*, i. m. 239–241., illetve *Vasárnapi Ujság*, Pest, 1860. december 9. 50. szám. A XIX. században a főúri és nemesi utazásoknak immár nagy hagyománya volt Magyarországon is. A tanulmányai befejeztével minden tehető nemesi család sarja európai tanulmányutat tett, sőt némelyek még Amerikába is eljutottak. Erről bővebben lásd: SCHWEITZER Gábor: A nyugati világ magyar szemmel. Politikai-társadalmi útirajzok a 19. század első feléből. In KIS Norbert – PERES Zsuzsanna (szerk.): Ünnepi tanulmányok Máthé Gábor oktatói pályafutásának 50. évfordulójára. Budapest, Dialóg Campus, 2017. 541–562.

7. Gyermekei: Székelyi Mailáth György (1854. december 23.), József (1858. április 11.), Etelka (1853. február 2.) (Pallavicini Edéné), Sarolta (1856. október 16.), István Géza (1860. január 16.), László (1862. február 11.) és Gusztáv (1864. szeptember 27.) – Budapest Főváros Levéltára (a továbbiakban: BFL), IV. 1411.b. 748/1883. Majláth – székelyi Majláth György végrendelete, hagyatéki ügy. Végzés. A Budapesten 1883. évi március 29-én végrendelet hátrahagyása nélkül elhunyt Székelyi Mailáth György hagyatéka áll, a Rupp Zsigmond budapesti kir. közjegyző előtt 1884. évi február 1. felvett, a Budapest főváros árvaszékének 11657/1884 sz. alatt kelt határozatával jóváhagyott hagyatéki főleltár szerint. *Magyar Nemzeti Zsebkönyv. I. rész: Főrangú családok*. Budapest, Magyar Heraldikai és Genealógiai Társaság, 1888. 161. LINCAB Adolf: Gróf Mailáth Gusztáv. *Pécsi Közlöny*, 1897. január 17. 2. Mailáth György házasságáról lásd: RÓNÁKY Kálmán: Régi idők – régi emberek: Mailáth György országbíró szereplése Pécsen és Baranyában. *Dunántúl*, 1934. július 22. 8.

8. Uo.

9. Magyar Nemzeti Levéltár Baranya Megyei Levéltára (a továbbiakban: MNL BaML), IV. 1. e. 15/3. Baranya vármegye közgyűléseinek országgyűlési iratai. Követek jelentései, 1839. június 24-ei követjelentés.

10. MNL BaML, IV. 1. e. 15/3. i. m. 1839. július 6-ai követjelentés.

11. Uo.

Mailáth György konzervatív gondolkodása és az uralkodóházhoz való hűsége az országgyűléseken is megmutatkozott. Helytelenítette az alsótábla azon javaslatát – és a vármegye nevében ellene is szavazott –, hogy az újonclétszám tárgyában csak akkor döntsenek, ha az uralkodó orvosolja a rendek sérelmeit a szólás és választás szabadsága tárgyában. A leendő országbíró a követjelentésben is kinyilvánította, hogy nem ért egyet az országgyűlési taktikákkal, mert szerinte a rendek és a király között a kérdésből

„[...] formalis szerződést alkotni sem a Fejedelem maga állásával, sem a Nemzet méltóságával meg nem egyeztethető”.¹²

Az újonclétszám kérdése a későbbiek során is előkerült az országgyűlésen, Mailáthék ott is fenntartották véleményüket, miszerint az országgyűlés hibát követ el, ha nem tárgyal az uralkodóval.

„Ezen lépéshez szavazatunkal nem járulánk főleg azon okból, mert ezt gyengédtelemnek, előbbi határozatainkal ellenkezőnek és czéltalannak is véltük, minthogy nem valánk képesek egy Testületről, mellyben öntudat, mellyben ön díszének érzete van, feltenni, hogy egy tárgyban ismételve kijelentett meggyőződésétől azon pillanatban áthatna el, midőn az egy harmadik véle össze nem függő tárgyal köttetik egybe.”¹³

Végül nekik lett igazuk, a helyzet rendeződött, és a 38 ezer újonc megajánlására is sor került.

Egyéb fontos országos ügyekben is megismerhetjük Mailáth álláspontját a követjelentésekből. Így például ő is síkra szállt a magyar nyelv hivatalos nyelvvé nyilvánítása tárgyában és pártolta egy Tudós Társaság megalapítását.

„[...] a Magyar Tudós Társaság gyarapulására intézett privát ajánlásokról szóló törvény cikkek mint mindannyi tanui a nemzet a felőli meggyőződésének, hogy nemzeti önállásunk léte nyelvünk sorsával elválhatlan kapcsolatban áll, s hogy alkotmányt óra vehet, óra vissza is állíthat, az elvesztett nemzetiséget nem pótolja semmi.”¹⁴

Az országgyűlés napirendjén szereplő ügyekben mélyen egyetértett Széchenyi nézeteivel, így különösen a hitel tárgyában vallott véleményével.

„Hazánk bőkezűleg van ellátva a természet minden nemű áldásával, roppant erő rejtezik keblében várva kifejlését, várva használtatását és a helyett, hogy ezen erő a nemzeti ipar s kereskedés emelésére nagyszerű vállalatok által szabályoztatnék, kifejeletlen hever, sőt gyakran bilincseit törve, ön keblében dul s azt rombolja el vak dühében, min százas szorgalom működött. Mert heányzik a még olly bő

hasznot ígérő vállalatok kivitelére szükséges ideg: a pénz, – heányzott ennek helyettese a Hitel, – ezt viszont részint kereskedésünk s iparunk külviszonyok által feltételezett meddőségének, részint törvényeink hitel iránti rendelkezései hiányának lehetne tulajdonítani.”¹⁵

A két országgyűlési követtel a Baranya megyei közgyűlés rendkívül elégedett volt, hazatérésük után a végjelentést elfogadták és jegyzőkönyvbe iktatták:

„[...] nevezett Követt urak ezen egész Ország Gyűlésének lefolyta alatt utasításaik híven követve, tökéletes megelégedésünkre azokat dicséretes szorgalommal s jártassággal kivívni legszentebb kötelességünknek (sic!) tartották, erre nézve ezen eljárásuknak telyes meg elégedésüket nyilvánosságosan kijelentvén e megye részéről tett fáradozásaik kellő köszönetétül ezen kijelentésüket a Jegyző könyvbe iktattatni rendelték.”¹⁶

Az 1843/44. évi országgyűlésen már Gaál Ferdinánd volt Mailáth követtársa. Ezen az országgyűlésen megfigyelhető, hogy Mailáth – a vármegye utasításainak képviselője mellett – egyre bátrabban adott hangot magánvéleményének is.¹⁷ Ez arra enged utalni, hogy a vármegye megbízott a követe józan ítélőképességében és képességeiben, elismerte Mailáth György korábbi érdemeit.

Az 1843/44. évi országgyűlés több okból is jelentős volt. Itt tárgyalta az országgyűlés az 1843. évi büntetőjavaslatot, itt döntöttek a magyar nyelv ügyében, de tárgyaltak már a nemesi magánjogot behálózó, évszázadok óta fennálló ősiségi rendszer eltörléséről is, amelynek reformját Széche-

12. MNL BaML, IV. 1. e. 15/3. i. m. 1839. augusztus 13-ai követjelentés.

13. MNL BaML, IV. 1. e. 15/3. i. m. 1839. december 16-ai követjelentés.

14. MNL BaML, IV. 1. e. 15/3. i. m. 1840. július 4-ei követi végjelentés.

15. MNL BaML, IV. 1. e. 15/3. i. m. 1840. július 4-ei követi végjelentés.

16. MNL BaML, IV. 1. e. i. m. 1840. július 4. Baranya megye közgyűlésének válasza a követi végjelentésre.

17. Ez megfigyelhető, amikor a horvát követek – utasításuk alapján – latinul szólaltak fel az országgyűlés ülésén. Mivel az utasítás arról szólt, hogy latinul kell felszólalniuk, a ház pedig arra hivatkozva, hogy az országgyűlés nyelve a magyar, megvonta tőlük a szót, Mailáth, miközben erről beszámolt a közgyűlésnek, saját véleményét is megfogalmazott: „...de egyébként is igénytelen véleményünk az, miként bárkit is, de főleg társország küldöttjét azon jogától, mellyt az eddigi törvény megengedett, és gyakorlat szentesített elűtni csak új pozitív törvény hozatal által lehet és szabad.” MNL BaML, IV. 1. e. 16/6. i. m. 1843. június 30-ai követjelentés.

nyi István vetette fel az 1830-ban kiadott *Hitel* című művében. Mailáth hozzászólásaiban egyértelműen megfigyelhető, hogy még mindig Széchenyi nézeteinek talaján áll.

„[...] az ősiség, melynek szelleme polgári törvénykönyvünk egész rendszerét lengi keresztül jelen állapotában hitelünkre nyomasztónak eredeti céljával a nemzetségek fenntartásával többé meg nem férhetőnek kijelentetvén [...] elhatározott miként e rendszer, úgy a mint jelenleg áll többé fenn nem állhat, azon változást tenni elkerülhetetlenül szükséges. [...] az ősiség polgári törvényeink egyes konkrét rendeletein keresztül vonuló abstract eszméjét kor és czélszerűbb vezér eszmékkel felváltva, [...] javaslatot készítsen [...]”¹⁸

Összes felszólalása arra irányult, amint ez a követi végjelentésben is elhangzott, hogy egy olyan modernizációban működjön közre, amelynek célja

„[...] Magyarhonnak hivatása e félig meddig alkotmányos, félig meddig feudális szövevényből emberhez illő képvisleti rendszerre átalakulni [...]”¹⁹

A követi felszólalásban teljes mértékben átérezhető, hogy Széchenyivel összhangban harcol a közteherviselés, az iparosítás érdekében, és kárhóztatja az országgyűlési ifjakat, akik rombolják az országgyűlés tekintélyét. Ez utóbbi érdekében sürgeti a házszabályok megalkotását és a házelnöknek valódi hatalom adását.

„Vannak azomban kérdések mellyek megoldását lehet késleltetni, lehet egy ideig hátrálatni, de végkép gátolni nem, kivivják magokat azok elébb utóbb minden akadályok ellenére, mert igazság és közérdek küzdenek mellettük, ott pedig hol igazság és közérdek kezdet fogva harcolnak, a végeredmény sokáig nem lehet kétes. E kérdések közé soroljuk a közös teherviselés ügyét is, és bizton reménylünk miként az a jövő törvényhozás alkalmával phoenixként ujjászülötten fog hamvaiból emelkedni.”²⁰

Az országgyűlésről visszatérő Mailáthot előbb alispánná, majd főispánná nevezték ki, 1848-ban pedig, a főispáni tisztség átszervezését követően, rövid ideig a megye adminisztrátoraként is szolgált. Mailáth György további, Baranya vármegyében eltöltött éveiről források hiányában vajmi kevés tudomásunk van. A Baranya Megyei Levéltár anyagai között a Mailáthra vonatkozó legbeszédebb források az országgyűlési követjelentések voltak. Ezenfelül, főispáni működésének korszakából néhány olyan kérvény maradt még fenn, amelyet hozzá nyújtottak be panaszosok sérelmeik orvoslására.²¹ Az országgyűlés 1848. évi feloszlását és a Képviselőház Debrecenbe költözését követően ideiglenesen visszavonult a politiká-

tól, ám 1851-ben ő is aláírta a huszonnégyek emlékiratát, 1857-ben pedig az uralkodónak benyújtott kérvényt.²²

A neoabszolutizmus időszakában visszavonultan élt birtokain, időnként Pestre és Bécsbe is ellátogatott, sőt amikor magyar udvari főkancellárrá nevezték ki – a zavarai családi levéltárban fennmaradt számlák tanúsága szerint –, Bécsbe költözött.²³ A politikai életbe Alexander Bach bukását követően, az I. Ferenc József által 1860. október 20-án kiadott császári-királyi rendelet, az októberi diploma kiadásakor tért vissza, amelynek létrejöttében neki magának is szerepe volt. Tagja lett a Birodalmi Tanácsnak, ahol többször felszólalt a magyarok érdekében.²⁴ 1860. október 30-án az uralkodó valóságos és titkos belső tanácsossá és az októberi diploma következtében visszaállított dikaszterialis rendszerben főtárnokmesterré nevezte ki.²⁵ Amikor 1861-ben összeült a magyar országgyűlés, Mailáth, mint főtárnokmester, a főrendiház másodelnökéként tevékenykedett. Az országgyűlés feloszlását követően ismét visszavonult a politikai életből, és csak 1865-ben lépett újra a politikai csatározások porondjára, amikor az uralkodó 1865. június 28-án magyar udvari főkancellárrá nevezte ki a Deák által fémjelzett „húsvéti cikk” és az annak nyomán meginduló kiegyezési tárgyalások lefolytatására. Pályájának csúcsát az országbírói kinevezés jelentette, 1867. február 12-én kapta meg kinevezését az uralko-

18. MNL BaML, IV. 1. e. 16/6. i. m. 1843. július 15-ei követjelentés.

19. Ifj. Mailáth György tettes Baranya Vármegye első al-ispányának 1844-ik esztendei télelő hó 16-kán közgyűlés alkalmával a követi végjelentés felolvasása után tartott követ elszámolási beszédje. Pécs, Lyceum, 1845. 5.

20. Ifj. Mailáth György tettes..., i. m. 7.

21. MNL BaML, IV. 19. a. – 2. Baranya vármegye tisztviselői után maradt iratok. – Felterjesztések Mailáth Györgyhez köpönyeg- és szalonnalopás ügyekben.

22. NAGY Iván: *Magyarország családai czímerekkel és nemzedékrendi táblákkal*. Pest, Ráth Mór, 1861. VII. kötet, http://mek.oszk.hu/09300/09379/pdf/mo_csaladai_07.pdf, Majlath-csalad-szekhelyi-grof-es-nemes-602C/.

23. Ezt bizonyítja az is, hogy páholybérlete volt a Hofburgtheaterbe 1865–1866 között, illetve rendszeresen készítettett magának Bécsben ruhát, amelyet megmaradt számlák is igazolnak. 1866-ban Pesten tagja lett a Pesti Nemzeti Casinónak (SNA F.A. Majlath Zavar, Rózne: Majetkovo-Právne Zavar, Armálesy, Testamenty, Pis r. Bukovinsky. Lad. 5. Fol. 64., 67. Lad. 6. Fol. 18., 83.).

24. SOMOGYI Éva: *Abszolutizmus és kiegyezés 1849–1867*. Budapest, Gondolat, 1981. 122–123.

25. ÖStA, HHStA, Kabinetsarchiv, Kabinettskanzeli Vorträge, 1860. Nr. 3509. Vortrag des Ung. Hofkanzler Nikolaus freih. von Vay. 28. October 1860. wegen besetzung der Stellen des Tavernicorum Regalium Magister, und des Landes Provinzialkomissari als Oberdirektors in Ungarn.

dótól, és országbíróként részt vett az 1867. június 8-ai koronázási ünnepségen.²⁶ Rendkívüli érdemei között sorolhatjuk fel az 1869. évi 4. törvénycikk megalkotásában játszott szerepét, ahol síkra szállt a bírói függetlenség megteremtéséért, amely mellett a Magyar Jogászegylet ülésén 1879-ben elmondott beszédében is kiállt:

„Ott, hol a parlamenti rendszer teljesen ki van fejlődve, és hol a párturalom a dolog természete szerint érdekuralommá fejlődik, okvetlenül szükséges, hogy a nép érezze, miszerint van egy intézmény, amely a pártok hullámzásain felül jogot és igazságot szolgáltatni képes. [...] Mi tehát az ügyszereteten kívül, ami a fiatal embert arra buzdítja, hogy e hálátlan pályát válassza? Azon remény, hogy ha becsülettel megfelelt terhes feladatának, a köztisztviselést sikerül kivívnia, azon érzés, hogy a törvény által biztosított állásából administratív önkény által ki nem mozdítható.”²⁷

1869-től ő lett a Kúria Semmítőszékének elnöke, majd 1882-től az újjászervezett Kúria elnöki pozícióját is megkapta, egészen 1883-ban bekövetkezett haláláig.²⁸ Országbíróként részt vett valamennyi, az igazságszolgáltatási szervezetet érintő törvényjavaslat vitájában. Az 1875-ös főrendiházi felszólalásában elhangzottak jól jellemzik Mailáth lelkületét. Az alsóbb fokú bíróságok átszervezéséről szóló törvényjavaslat kapcsán a következőket mondta:

„A bíró állása amugy sem irigylendő. Ha lelkiismeretes, barátokat aligha fog szerezni, míg ellenben ellenségre igen könnyen tehet szert, mert minden befejezett per után rendszeren egy félig elégtűlt és egy érdekeiben mélyen sértett féllel áll szemben.”²⁹

Úgy is élt, ahogyan szerinte egy bírótól elvárható volt, soha nem törekedett népszerűsége, kortársai inkább félték szavait, mintsem fraternizáltak volna vele. Szigorú, hajthatatlan, olykor mogorva embernek tartották.

Mindig is pártolta a tudományt, ez a jótékonykodó tevékenység amolyan családi örökség volt számára. Több tudományos testületnek is tagja volt. Atyja, Mailáth (II.) György 1855-ben kelt végrendeletében hátrahagyta számára, hogy az Akadémiának kétezer forintot fizessen, és meghagyta azt is, hogy fia és leszármazói mindaddig, míg az Akadémia fennáll, évente további százhusz forintot tartozzanak az Akadémia pénztárába befizetni.

„A magyar Académiának, melynek felállításától kezdve igazgató tagja voltam, de melynek tanácskozásiba előbb ugyan hivatalos foglalatosságaim, később pedig egészségi állapotom miatt ritkán vehettem részt, hagyok két ezer forintot olyképp, hogy mindaddig míg ezen académia fenn fog állani, György fiam és utánna annak maradéki

évenként száz husz forintokat kamat gyanánt az Académia pénztárába fizetni tartozzanak, ezen kötelesség azonban az académiának akármi okból történendő megszüntével azonnal megszűnjék.”³⁰

Mailáth György maga is támogatta az Akadémia működését, ezért 1863-tól az Akadémia igazgatósági tagja lett, majd 1880-tól tiszteletbeli taggá is választották.³¹

Az Akadémia mellett az 1862. április 30-án kelt alapítólevél tanúsága szerint a Kisfaludy Társaság alapítására is adakozott száz forintot.³²

HALÁLA

Mailáth György országbíró 1883. március 28-án éjjel rablógyilkosság áldozata lett. Halálának körülményeit részletesen dokumentálta a korabeli sajtó, és a Mailáthról szóló, azóta keletkezett szakirodalom is többnyire a meggyilkolásának körülményeit dolgozza fel. Új tények a halálával kapcsolatban már nem valószínű, hogy előkerülnének, hiszen az esetet dokumentáló levéltári források javarészt megsemmisültek, mindössze a gyilkosai letartóztatását igazoló fogolytörzskönyvek maradtak meg Budapest Főváros Levéltárában. Ily módon az eset ismertetésekor is csak szekunder forrásokra támaszkodhatunk, amelyek hol tényyszerűen, hol kevésbé tényyszerűen írják le a történeteket.³³

26. SNA FA. Majláth Zavar, Publico Politica, Juraj Mailáth 19 stor. Lad. 1. Névsora a nagyméltóságú Főrendiház azon tagjainak kik a Koronázási ünnepélyen Pesten megjelentek.

27. SIEGMUND Vilmos (szerk.): *A magyar jogászegylet évkönyve 1879. évre*. Budapest, Légrády, 1880. 259–260.

28. BÓDINÉ: „Római fő Justitia székében”..., i. m. 58–59. Sajnos a Kúria 1861 utáni működéséről keveset tudunk, mert a fennmaradt anyagok nagy részét a budapesti királyi ítélőtábla 1915-ben kiselejtezte, a többi anyag jó része pedig az 1956-os levéltártűz során elpusztult. MÁTHÉ Gábor: *A magyar burzsoá igazságszolgáltatási szervezet kialakulása 1867–1875*. Budapest, Akadémiai Kiadó, 1982. 93.

29. Idézi BÓDINÉ: „Római fő Justitia székében”..., i. m. 52.

30. BFL, IV. 1411.b. 748/1883. Majláth – székhelyi Majláth György végrendelete, hagyatéki ügy. Mailáth György végrendelete. 1855. október 16.

31. CAP György: *Élet a kastélyban*. A székhelyi gróf Mailáth család és a perbenyiki kastély története. Perbenyik, Kárpát-haza, 2008. 36.

32. SNA FA. Majláth Zavar, Rózne: Majetkovo-Právne Zavar, Armálesy, Testamenty, Pís r. Bukovinsky. Lad. 6. Fol. 61.

33. Mivel a nyomozásról minden korabeli napilap részletesen beszámolt, sok esetben valótlanságokat is közölve, a belügyminiszter elrendelte, hogy a rendőrség semmilyen hírt nem adhat a folyamatban lévő nyomozásról, és ha valamely rendőr együttműködik az újságírókkal, akkor el kell bocsátani az állásából. A bűnyomozás. *Fővárosi Lapok*, 1883/4. 489., 497–498.

Az egyes sajtóorgánumok által közismerten kellemetlen, mondhatni karcos stílusának mondott országbíró kirablását inasa, Berecz János tervelte ki, aki köztudomásúlag rossz viszonyban állt munkaadójával.³⁴

Mivel tettét egymagában képtelen volt végrehajtani, társakat keresett és talált is Spitéli Oláh Mihály és Spanga Pál személyében.³⁵ Az eredeti terv az volt, hogy míg Mailáth György családja távollétében házon kívül tartózkodik, Berecz János elrejtí társait az országbíró lakosztályában, és amikor gazdája hazatér, társai lefogják őt, majd erőszakkal ráveszik arra, hogy a vagyonát rejtő Wertheim-szekrény kulcsát adja át. Az elkövetőknek azonban el kellett térniük az eredeti tervüktől, amikor Mailáth György ellenállt. Ezért kötelek tekertek a nyaka köré, lenyomtak egy rongyot a torkán, és az országbíró megfulladt. Az orvosszakértői vélemény szerint a kötél és a rongy együttesen okozták a halálát. Mivel a tettesek a Wertheim-szekrényt kinyitni nem tudták, ellopták Mailáth kabátját, pénztárcáját, aranyóráját és óraláncát, rajta egy gyűrűvel, valamint néhány Szent György-talért, és elmenekültek a helyszínről.³⁶ Berecz János, az inas a helyszínen maradt, és ő hívta ki másnap reggel a rendőrséget, azt állítván, hogy reggel, immár holtan talált rá gazdájára, és nem hallott semmilyen dulakodást az éjszaka folyamán. A helyszíni szemle és az inas egymásnak ellentmondó állításai alapján egyértelművé vált, hogy ő is részese volt a gyilkosságnak. Letartóztatták, majd hamarosan kézre kerítették tettestársait is.³⁷ A bíróság mindhármukat halálra ítélte, Berecz János felbujtásért, Spitéli Oláh Mihályt és Spanga Pált a társtettesi minőségben elkövetett rablógyilkosságért.

A tettesek feletti elsőfokú ítéletet az illetékes Budapesti Királyi Törvényszék mondta ki. A vád gyilkosság volt, halmazatban rablással a Csemegi-kódex 278. §-a és 344. §-a alapján. A cselekményt társtettesi minőségben elkövető Spanga Pált és Spitéli Oláh Mihályt előre kitervelt és szándékos emberölés miatt halálra ítélték első fokon, Berecz János pedig a Btk. 69. § (1) bekezdés alapján felbujtóként a tettesekkel azonos büntetést kapott. Az ölési szándék meglétét a bíróság megalapozottnak látta, mivel tanúk állításai igazolták, hogy a tettesek számítottak Mailáth ellenállására, és Spanga Pál állítólag azt is kijelentette: ha megfogja az országbíró, akkor meg is öli.³⁸ Ráadásul élet kioltására alkalmas eszközökkel felszerelve érkeztek meg a gyilkosság éjszakáján az országbíró lakására.³⁹

Mivel a korszak perjogi szabályainak megfelelően a vádlottak javára is kötelező volt a vádnak fellebbeznie, az ügy másodfokon a Budapesti Királyi Ítéletábla elé került. Az ítéletábla átvizsgálta az iratokat, Spanga és Spitéli esetében az elsőfokú ítéletet helyben hagyta, ám Berecz János esetében az iratok alapján arra a megállá-

pításra jutott, hogy nem felbujtóként, hanem bűnsegédi minőségben vett részt a bűncselekmény elkövetésében. Bűnsegédek esetében a kiszabható büntetés fegyház volt a Btk. 72. §-a és 66. § (3) bekezdése alapján, amelynek maximális időtartama nem haladhatta meg a tizenöt évet.⁴⁰ A végső szót a Kúria mondta ki, amely az elsőfokú bíróság ítéletével értett egyet, és azon az állásponton volt, hogy mindhárom személy bűnös gyilkosságra irányuló összeesküvésben, Berecz János felbujtóként, Spanga Pál és Spitéli Oláh Mihály pedig társtettesként. A Kúria döntését nagy várakozás övezte, nemcsak azért, mert a volt elnöke gyilkosait ítélete el, hanem azért is, mert az ügyben ítéletet hirdető kúriai bíró az a Csemegi Károly volt, aki az 1878. évi V. törvénycikket, a hatályban lévő büntető törvénykönyvet megalkotta.⁴¹ Az ügy senki számára nem volt közömbös, az országbíró halála megrázta a korabeli magyar társadalmat. Szokatlan és mondhatni példátlan volt, hogy egy nagyméltóságú, köztisztviselőben álló sze-

34. „Hivatalos érintkezéseiben ridegnek és szigorúnak, magánérintkezésben merevnek és kevélynek tartották. Önerzetes volt s nem közeledő. De föl tudott melegedni s ilyenkor szelleme fényoldalait verőfényben mutatta. Ritka ember volt, ki erkölcsi szigorúnak s igazságszeretetének és nem közönséges mértékű kötelességérzetének köszönhetette páratlan tekintélyét s a köztisztviselőt.” *Vasárnapi Ujság*, 1883/14. 219., lásd továbbá: MIKLÓSSY János: *Meggyilkolták az országbíró!* Budapest, 1983/1. 39–41.

35. Mailáth György országbíró meggyilkolása budavári palotájában. 8 *Órai Ujság*, 1929. november 8. 5–6., illetve Mailáth gyilkosai. *Budapesti Hírlap*, 1883/7. 126–128., 157., Mailáth országbíró meggyilkolása. *Esti Kurír*, 1931. március 29. 7., Mailáth György. Az utolsó országbíró meggyilkolása. *A Pesti Hírlap* 1928. évi nagy nap-tára. 456–458., A nyomozások. *Politikai Ujdonságok*, 1883/14. 189.

36. Mailáth gyilkosai. *Budapesti Hírlap*, 1883/7. 126–128., 157., illetve Mailáth országbíró meggyilkolása. *Esti Kurír*, 1931. március 29. 7.

37. Mailáth György meggyilkolása. *Vasárnapi Ujság*, 1883/13. 210.

38. „Vádlottak tudták, hogy Mailáth izmos, erős ember. [...] önérzetessége, büszkesége, ingerültségre hajló természete köztudomású volt.” *Büntető Jog Tára*, 1884/20. 329. Lásd továbbá: Mailáth gyilkosai. *Budapesti Hírlap*, 1883/7. 126–128., 157.

39. *Büntető Jog Tára*, i. m. 315.

40. *Büntető Jog Tára*, i. m. 314–336. és *Büntető Jog Tára*, 1883/25. 406–408.

41. „A rémeset törvényszéki tárgyalása országszerte a legnagyobb figyelmet keltette, a mennyiben a büntető-törvénykönyv és az ahhoz ragaszkodó bírói gyakorlat álhumanizmusát és ellentétét az uralkodó erkölcsi és jogérettel a legfrappánsabb világításba helyezte. Mindenki kíváncsian lesi a kir. Curia majdani ítéletét, mely testület épen amaz irányban lesz elfogulva, hogy mindenáron az áldozat személyiségének a bíró előtt közömbösségét kijelenteni akarja és talán túlságosan tart attól, hogy szigorú ítélet esetében az ellenkező feltevésből gyanúsíthatnák.” *Ügyvédek Lapja*, 1894. 428–430., lásd továbbá: A büntetőjog története. Magyarország. *Jogtudományi Közlöny*, 1894/34. 266–268.

mélyt így fosszanak meg az életétől Magyarországon, egy olyan korban, mint a kiegyezést követő békeévek. A hír hallatán az egész főváros gyászba borult, és a táviratban értesített királyi pár is részvétet nyilvánított az országbíró családjának.⁴² Mailáth Györgyöt Zavaron, a családi kriptában helyezték örök nyugalomra.

A MAILÁTH-HAGYATÉK

Mailáth György nem készült a halálra, ezt bizonyítja az is, hogy végrendelet hátrahagyása nélkül hunyt el, hét gyermeket és hatalmas vagyont hagyva maga után. A hagyatéki leltár és jegyzőkönyv alapján az összes hagyatéki vagyona 704 057 forint volt, ebből az ingók 75 453 forintot tettek ki. Abban a Wertheim-szekrényben, amelyet gyilkosai ki akartak fosztani, 21 ezer forint készpénz volt a hagyatéki leltár szerint. Mivel gyermekei közül kettő, László és Gusztáv az országbíró halálának időpontjában még kiskorúak voltak, az ő érdekeiket a hagyatéki ügyben a budapesti árvaszék védte egészen 1887-ben bekövetkezett nagykorúsításukig. Végrendelet hiányában minden hagyatéki ingatlanra, a korábbi oklevelekre is kiterjedő vizsgálatot kellett lefolytatni, tekintetbe véve azt is, hogy a neoabszolutizmus idején bekövetkezett magánjogi változások a család tulajdonában lévő vagyona is hatást gyakoroltak.

A család birtokai kezdetben Bars, Hont és Pozsony vármegyére korlátozódtak, a család központi rezidenciája a XIX. század második feléig Zavaron volt.⁴³ A meglévő birtokok mellé két jelentősebb birtokot sikerült még megszerezni, amely később családi hitbizomány alapjává is vált. Az egyik a Baranya vármegyei Bakócza nevű uradalom volt, a másik a Zemplén vármegyei Perbenyik.

Bakóczát Mailáth György nagyapja szerezte még királyi adományként. A birtok Melczer Ignác magvaszakadtával háramlott vissza a koronára, s az adománylevél kiadása idején Melczer Ignác özvegye birtokolta. Mailáth (I.) Györgyöt az özvegy haszonélvezete és más ellentmondók miatt nem tudták azonnal birtokba iktatni. Ráadásul az ellentmondókkal szemben a Királyi Tábla előtt pereskednie is kellett. Mindazonáltal Mailáth (I.) György biztos volt abban, hogy előbb vagy utóbb a birtok a kezéhez kerül, ezért úgy döntött, hogy elsőszülöttségi hitbizományt alapít rá. Első feleségétől, Hrabovszky Klárától három fia és egy leánya született, második, Szláv Máriaival kötött házassága azonban gyermektelen maradt.⁴⁴

A három fiú közül Antal 1819. július 8-án meghalt, így Mailáth (II.) György mint *major natus* lett idősebb szülöttségi örökös öccsével, Imrével szemben, ezért ő a bakóczai uradalom ura és hitbizományi birtokosa. Mint

Mailáth (II.) György későbbi végrendeletéből kiderült, Bakóczán kívül rá és – a vele osztatlan közös tulajdonban lévő – öccsére, Imrére háramlott a többi családi, ősi vagyon. Az 1852. évi ösiségi nyílt parancs, amely az osztrák polgári törvénykönyv bevezetésével új alapokra helyezte a magyar magánjogot, a Mailáth-vagyon sorsát is alapjaiban változtatta meg.

„Boldogult atyám által alsó Nyitra vármegyében Kajszán, Elecskén, és a Recsényi határban bírt ősi jószág fiú ágra szabályozott atyai ősi örökségül szállott reám és Imre testvéremre, s mint ilyen máig általunk osztatlan állapotban bíratik. Ámbár pedig az előadottak szerint köztem és Imre testvérem között mind eddig az egész atyai és anyai örökségünkre nézve rendes osztály még nem történt, meg kell még jegyezni, hogy ’852-ik évben kölcsönös kényelmünk tekintetéből lakóházainkra nézve oly részletes osztályos intézkedésre léptünk, mely szerint nékem Zavaron boldogult atyánk által generális Filó özvegyétől szerzett azon ház és telek, melyen én most lakom – Imre öcsémnek pedig Kajszán azon ház és telek, melyet atyánk Lipovniczky örökösöktől vett, teljes majorsággal szabad rendelkezésünkre jutott.”⁴⁵

Mailáth (I.) György 1821. január 29-én kelt végrendeletének tanúsága szerint Bakócza még 1821-ben sem volt a kezén, ezért idősebb fiát, Györgyöt arra kérte, hogy vigye véghez azt, amire neki még nem volt érkezése, szerezze meg a királyi jóváhagyást a bakóczai hitbizomány alapításához.

„Tizennyolcadszor. Minthogy Eő Felségének most szerentséssen Uralkodó Királyunknak kegyelmes adomány levele által a múlt Esztendőben, Nemes Baranya vármegyében helyheztetett és néhai Melczer Ignác magvaszakadtával a M. Koronára vissza-szállott Bakócza nevezetű helységet több más az adomány levélben bővebben kitett appertinentiáival együtt megszereztem volna, sőt a contradictorok ellen a mennyiben szükséges volt a pert a T. Királyi Tábla előtt már el is kezdettem, tekintvén azt,

42. Mailáth György országbíró meggyilkolása..., i. m. 5–6.

43. Itt is temették el Mailáth Györgyöt, a családi sírboltban.

44. Téves Sereg Péternek és Koncz Ibolya Katalinnak az a megállapítása, hogy Mailáth (II.) György Szláv Máriaától származott volna. Lásd SBREG Péter – KONCZ Ibolya Katalin: Gróf Székelyi Mailáthok a haza szolgálatában. In *Publicationes Universitatis Miskolcensis. Sectio Jurídica et Política*. 2016. 57–64., jelen esetben: 59.

45. BFL, IV. 1411.b. 748/1883. Majláth – székelyi Majláth György végrendelete, hagyatéki ügy. Mailáth György végrendelete, 1855. október 16.

hogy ezen jószágok helyheztelesekre nézve is haszonnal fel nem darabolthatnának, familiám díszének is öregbítésére rendeltem: hogy az Adomány levélben foglalt jószágok együtt maradgyanak Fiamnak Györgynek és fiú maradékinak majorátusképpen ezeknek pedig defectusával szállyanak fiam Imre fiú maradékira szinte Majorátusképpen. Fiam György az elkezdett pernek végével és a deficiens özvegynek halála után a Jóság birtokába lépven az adománnyal öszve kötött Terheknek le fizetése után folyamodjon Őfelségéhez és szerezzen a törvény értelme szerint királyi consensust az Általam rendelt Majorátusra.”⁴⁶

A fiú eleget kívánt tenni atyja akaratának, 1853. szeptember 17-én és 1855. október 16-án tett végrendeleteiből mégis az derül ki, hogy a királyi jóváhagyás megszerzésére még nem tudott sort keríteni. Bár Bakócza már a család kezén volt, az uradalomhoz tartozó birtokokat – Szágyot, Horváthertelendet, Korpádót, Okorvölgyet, Káánt, Karácodfát és Bisztricit – a hozzájuk időközben megvett szabási és szágyi pusztákkal együtt 1848-ban haszonbérbe adta fiának, Mailáth (III.) Györgynek a pécsi, Mária utcában lévő házával együtt.⁴⁷ Így lett Mailáth (III.) Györgyből, az egykori pozsonyi család sarjából pécsi, illetve baranyai illetőségű lakos. Mivel idősebb szülöttként amúgy is ő lett volna a birtok örököse, apja kötelességévé tette, hogy a hitbizományhoz szerezze meg a királyi jóváhagyást, ha erre atyjának nem lenne alkalma.

„Baranya vármegyében helyezett mindezen jószágaimat, mellyeket még 1848-dik évben György fiamnak haszonbérbe adtam, s mellyekben az utóbbinak némely tulajdon beruházásai is vannak, boldogult atyám végintézetének, mennyire tőlem kitelhet tellyesítésül hagyom György fiamnak és ő utána az ő fiú maradékainak oly kötelességgel, hogy ha én még éltemben a Majorátusra nézve boldogult atyám szándékának sikeresítését magam nem eszközölhetném, Ő annak idejében folyamodjon felséges fejedelmünkhöz az ezen jószágokban – ide értvén az általam, hozzá szerzett Szabási és Szágyi pusztákat is – az atyám végintézte értelmében szabályozandó, Majorátusnak törvényes megállapításáért.”⁴⁸

Közben a birtok jogi helyzete is változott, hiszen az 1848. évi 15. törvénycikk felszámolta az ősiséget és az adományrendszert, a korábban adományos vagyonnak számító Bakóczán megszűnt a király fenntartott dologi joga, így annak kizárólagos tulajdonosa Mailáth (II.) György lett, egészen 1861-ben bekövetkezett haláláig. Mivel mindkét végrendelete az ősiségi nyílt parancs után kelt, vagyonáról ő már minden korlátozás nélkül, szabadon rendelkezhetett.

Mailáth (III.) Györgynek nem volt fiútestvére, csak három testvérhúga, Buganovits Mailáth Karolina, Szegedy Mailáth Mária és Mailáth Julianna. A négy testvér, apjuk halála után, 1861. szeptember 17-én megosztott a hagyatékon, és az osztálylevélből az derül ki, hogy György a testvérei igényét pénzben megváltotta, így egyedül ő maradt az uradalom tulajdonosa.⁴⁹

A másik értékes birtok a perbenyiki uradalom volt, amelynek Mailáth Antal révén jutott birtokába Mailáth (III.) György. Mailáth Antal ugyanis Perbenyiket, Lácztát, Dámóczot, Lányvárat és a Sárkány nevezetű prédiomot, együtt a Szabolcs megyében fekvő Gylaj és a Hont megyei Kiskér birtokokkal az 1871. december 26-án kelt végrendeletében, Mailáth (III.) György másodszülött József nevű fiára hagyta, akinek a keresztpapja is volt. A végrendeleti kikötés úgy szólt, hogy József és leszármazói hitbizományképpen bírhatják ezeket a birtokokat.⁵⁰ Ezt a rendelkezést támadta meg Mailáth Kálmán József, Mailáth György unokatestvére, ám keresetét a bíróság elutasította.⁵¹

Hogy gyermekei örökségét biztosítsa, az országbíró a perbenyiki uradalom hitbizománnyá alakítását még halálát megelőzően, 1882. október 12-én véghez tudta vinni, és Ferencz Józseftől 1882. december 17-én megkapta a királyi jóváhagyást is.⁵² Bár tervbe vette a bakóczai hit-

46. BFL, IV. 1411.b. 748/1883. Majláth – székhelyi Majláth György végrendelete, hagyatéki ügy. Mailáth György végrendelete, 1821. január 29., illetve SNA FA. Majláth Zavar, Rózne: Majetkovo-Právne Zavar, Armálesy, Testamenty, Pís r. Bukovinsky. Lad. 5. Fol 1–7.

47. BFL, IV. 1411.b. 748/1883. Majláth – székhelyi Majláth György végrendelete, 1853. szeptember 17. és 1855. október 16., illetve Hauptgrundbuchsprotokoll des Adeligen Gutes Bakócza. 1883. június 8.

48. BFL, IV. 1411.b. 748/1883. Majláth – székhelyi Majláth György végrendelete, 1853. szeptember 17.

49. BFL, IV. 1411.b. 748/1883. Majláth – Osztálylevél Mailáth György és testvérei Karolina, Mária és Julianna között. 1861. szeptember 17.

50. „*Possessoria in territorio possessionum Perbenyék, Lácza, Dámocz, Leányvár, et praedium Sárkány lego nepoti meo Josephi Mailáth Georgii Mailáth Judicis curiae ex matre Baronissa Prandau filio, quem e fonte baptismi levaveram ea tamen conditione, ut his fideicommissum superinducere teneatur, atque adeo, nec aeres alieno gravari, nec venundari possint. I casum quo Legatarium hunc intermedio tempore fatis cedere contigeret, substituto in eius vices fratrem eius Georgium Mailáth ex praedictis parentibus prognatum.*” BFL, IV. 1411.b. 748/1883. Majláth – Mailáth Antal 1871. december 26-án kelt végrendelete.

51. MAILÁTH: *A Mailáth-család tragédiája...*, i. m. 748., A Mailáth-család pöre. *Politikai Ujdonságok*, 1883/14. 189–190.

52. BFL, IV. 1411.b. 748/1883. Majláth – Hitbizományi Alapítólevél megerősítése Ferencz József által 1882. december 17. Az alapítólevelet közli ÖSTÖR József – PETROVAY Zoltán: *Hitbizományi jog*. II. kötet, Budapest, Grill, 1937. 187–188.

53. Uo.

bizományra vonatkozó királyi jóváhagyás megszerzését is, hirtelen bekövetkezett halála miatt ennek véghezvitele fiára, Mailáth (IV.) Györgyre maradt, aki 1886. március 27-én végül kieszközölte az immár fél évszázada óhajtott királyi konszenzust.⁵³ Mindkét hitbizomány elsősültségi rend szerint szállt át, és arra különösen odafigyelt a család, hogy lehetőség szerint a két uradalom ne egyesüljön ugyanannak a családtagnak a kezében.

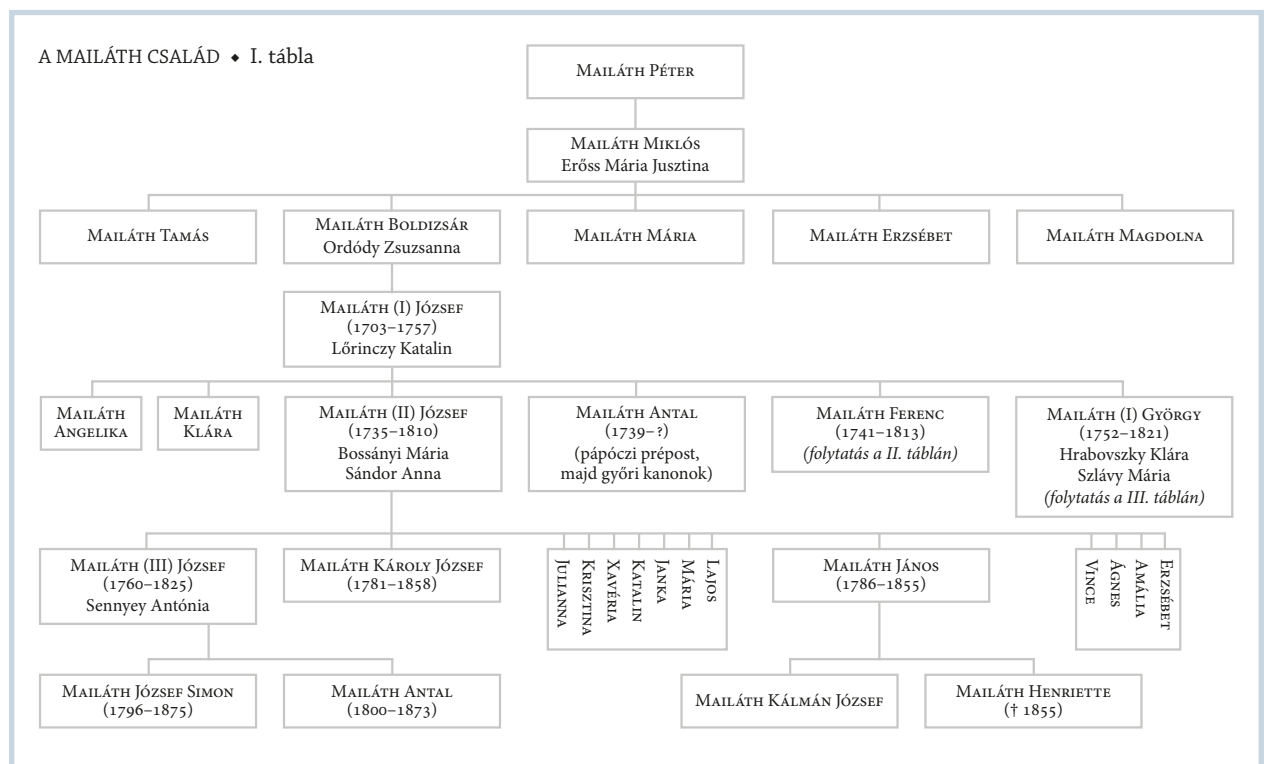
Végül mindezekre is figyelemmel a hagyatéki eljárás eredményeképpen a két hitbizományi uradalom kivételével a hagyaték fennmaradó részét egyenlő arányban osztották fel a hét gyermek között, az özvegy Prandau Stefániának pedig holtig tartó haszonélvezete volt férje vagyonán.

ÖSSZEZÉS

Végigtekintve Mailáth György életútján, megállapíthatjuk, hogy nem mindennapi életpálya jutott osztályrészeül. Olyan évszázadban élt és dolgozott, amelyben Magyarország számára több sorsdöntő pillanat is ada-

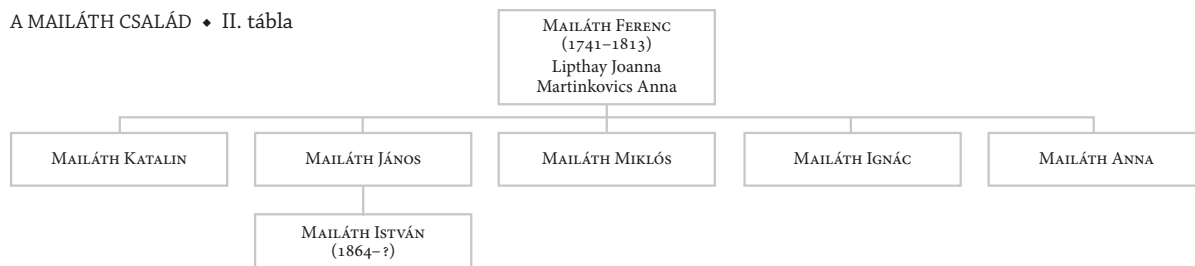
tott. Részt vehetett a reformkori országgyűlések csatározásaiban, harcolhatott a modernizációért Széchenyi István és Deák Ferenc oldalán, szolgálhatta főispánként megyéjét, majd végig kellett néznie, hogy a szabadságharc bukását követően az ország elveszítette önállóságát. A neoabszolútizmus idején visszavonultan figyelte a politikai fejleményeket, hogy 1860-ban, az októberi diploma kiadásakor újra színre lépjen, és előbb tárnokmester, majd kancellár és országbíró, végül a kiegyezést követően a Kúria elnöke legyen. Személyes sikereit és pozícióit annak köszönhetta, hogy pályafutása alatt végig az arany középuton tudott maradni, hiszen igazságérzete és objektivitása, amellyel a bírói hivatás vértette fel, nem engedte, hogy letérjen választott útjáról. Ezt mi sem bizonyítja jobban, mint az, hogy erejéit és képességeit a magyar történelem viharos évtizedei alatt mind az uralkodó, mind a magyar nép elismerte. Mindvégig úgy szolgált, hogy politikusként és államférfiként az ország ügyeit mozdította elő, miközben hű tudott maradni a koronához is. Ahogyan az élete is rendkívüli volt, sajnos, a halála is az lett – egy értelmetlen és kegyetlen vég.

FÜGGELÉK 3 A Mailáth család családfája*

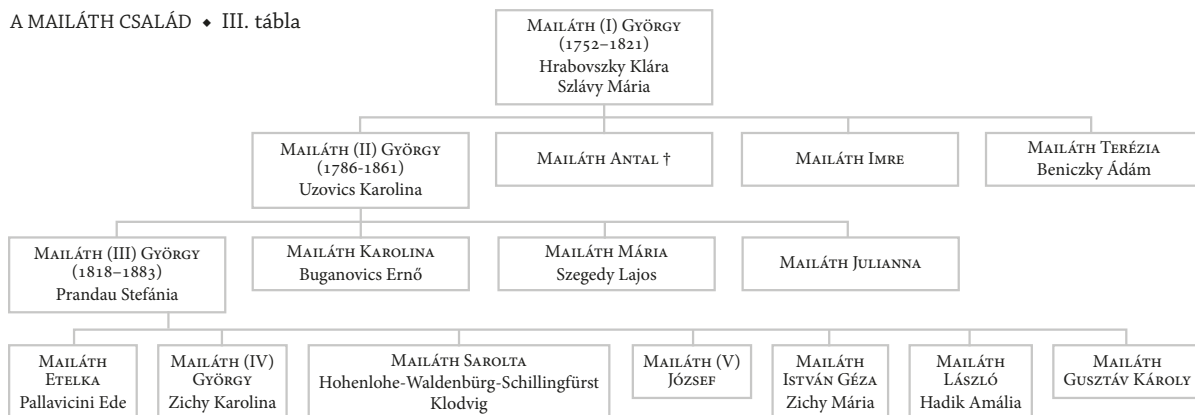

* A családfát a rendelkezésre álló levéltári források és szakirodalmi adatok alapján a szerző állította össze.

A MAILÁTH CSALÁD ♦ II. tábla

A MAILÁTH CSALÁD ♦ III. tábla

MEZEY BARNA

Adalékok a bírói szerepfelfogáshoz

A KÚRIA ÉS ELNÖKEI

I–III. kötet, Budapest, HVG-Orac, 2014–2015

Talán túlzás volt Mendelényi László állítása, hogy tudniillik hazánkban „a Kúriában olyan legfelsőbb bírósága van, amely, ha nem is zavartalanul, megszakítás nélkül, de állandó jogi folytonosság mellett immár közel egy évezrede működik”,¹ de Darák Péter döntése, hogy mégis citálja Mendelényit, fontos üzenetet hordoz. A történelemre mutat, annak jelentőségére az identitás meghatározásában. A bírói hivatás (legyen az pusztá felhatalmazottság, hatalomgyakorlási módszer vagy szakma) a történelem kezdeteitől kíséri az emberi társadalmat. Hagyományait, szimbólumait, processzusait évezredek formálták, öntudatát tradíciók alapozzák. Ahogyan az eredetileg is sorozatnak tervezett életrajzgyűjtemény első kötetének bevezetőjében fogalmazott a Kúria jelenlegi elnöke: „rengeteg erőt ad a napi munkánkhoz annak tudata, hogy a törvények általánossága és az esetek konkrétsága között feszülő ellentmondásra, a jogértelmezés és a jogalkalmazás elhatárolása vagy éppen a helyes bírói szerepfelfogás kérdéseire elődeink is keresték a megnyugtató válaszokat”.²

A sorozat szerkesztője Mendelényinél konkrétabb koncepciót fogalmazott meg. A jogtörténet-tudomány által általánosan elfogadott kezdetet, III. Károly 1723. évi bírósági reformját jelölte meg kiindulópontnak. Az 1723. évi törvények, amelyek először adják a felsőbb bíróságok átfogó szabályozását, első ízben definiálták a Hétszemélyes Táblát és a Királyi Táblát egységes felsőbb bíróságként, rögzítették hatásköreit, s állandósították működését.³ A királyi *curiával* kezdetektől kapcsolatban álló központi ítélezés XVIII. századi fordulata a két tábla együttesére épített törvénykezési fórumnak juttatta a *Curia* nevet. Ezért – függetlenül a különféle vonalakon különböző időkg visszavezethető előzmé-

nyek változatos történetétől – megalapozott az 1723-hoz kötött kezdés.

A kötetek egybeállításának fő szempontja a meghatározó szerepet betöltő elnökök pályáivének ábrázolása. A cím is utal azonban arra (*A Kúria és elnökei*), hogy alkalmanként külön tanulmányokban, olykor a bírák életrajzának mellékvonalaként a felsőbb bíróság helyzetének változásait is figyelemmel kísérhesse az olvasó. A Magyar Nemzeti levéltár és a Kúria között 2012-től fennálló együttműködés keretében meginduló felsőbb bírósági iratanyag feltárásának jelentős szerepe volt a kötetek tanulmányainak megalapozásában. Levéltárosok (GAÁLNÉ BARCS Eszter, KATONA Klára, KULCSÁR Krisztina, MIKÓ Zsuzsanna, TUZA Csilla), történészek (GARADNAI Zoltán, ZINNER Tibor), jogtörténészek (BÓDINÉ BELIZNAI Kinga, KAHLER Frigyes) jegyzik az életrajzokat, illetve az elemző esszéket. Vannak tanulmányok, amelyek kifejezetten a sorozat számára készültek, s vannak, amelyek konferenciákon elhangzott előadások szerkesztett változatai. Az életutakat taglaló írások között arányosságot vagy egyensúlyt keresni hiábavaló. Akad, akinek harmadkönyvnyi terjedelem jutott, másnak egy lábjegyzetnyi információ. De jól van ez így: részben a jelentőség, az egyéniségek közötti különbségek, a személyiségből eredő üzenetek más-más súlya, a szerkesztő értékítélete, a működés hátterében zajló események kitapinthatósága indokolja a mennyiségbeli hullámzást.

1. MENDELÉNYI László: A magyar Királyi Curia. *Jogállam*, 1929. november/december, 18.

2. DARÁK Péter: Tisztelt Olvasó! In BÓDINÉ BELIZNAI Kinga (szerk.): *A Kúria és elnökei I. Bibliotheca Curiae*. Budapest, HVG-Orac, 2014. 7.

3. BÓNIS György: *A bírósági szervezet megújítása III. Károly korában. Systematica Commissio*. Értekezések Eckhart Ferenc Jogtörténeti Szemináriumából, 5. Budapest, 1935.

Izgalmas és tanulságos olvasmány a Hétszemélyes Tábla, a Kúria, illetve a Legfelsőbb Bíróság elnökeivé válók életpályájának értékelése. Mikor, milyen érdemekért, hogyan juthatott valaki a legfelsőbb bírói fórum elnöki székének birtokába? Mit kellett adott korszakban ezért teljesíteni, milyen elvárásoknak kellett eleget tenni, s mekkora szerepe volt ebben a szakmaiságnak, az elismertségnek, és mekkora a politikai szolgálatteltenek? Mennyiben volt jelentősége a társadalmi állásnak, a rangnak, a politikai elköteleződésnek (alkalmasint személyi kapcsolatoknak), s milyen súlya volt a jogi pályafutás bizonyítékainak, a szakmai előéletnek? Néha kiszámítható, tervezett utakról olvashatunk, máskor fantasztikus karrierokról.

A politikai karrierekben nélkülözhetetlen szerepe volt a családi kapcsolatoknak. Fekete György édesapja, a Rákóczi-szabadságharcban aktív szerepet vállaló Veszprém vármegyei főszolgabíró a Bessenyei, az Esterházy és Pálffy családokkal ápolt jó kapcsolatainak köszönhetette kegyelemben részesítését, birtokai visszanyerését és helytartótanácsi tanácsosi pozícióját, mely kinyitotta a lehetőséget fia előtt. De a később jelentős politikai sikerekkel büszkélkedő ifjabb Fekete György is sokat köszönhetett pozsonyi kapcsolatainak, barátságának Esterházy Ferencsel és Pálffy Miklóssal. Miként Niczky György királyi jogügyigazgató leányával, Annával kötött házasságának. Ezek a kapcsolatok lehetővé tették vármegyei karrierjét, országgyűlési követévé választását, kancelláriai szerepvállalását. Személynöknek is a kancellária jelölte, s ezen az úton nyerte el az uralkodónó bizalmát is. Igaztalanok lennénk persze, ha nem szólnánk rendkívüli műveltségéről, öt beszélt nyelvről, tudományokban jártasságáról, ahogyan a korabeli történetíró látta: „hihetetlen szellemi képességeiről” és „átfogó ismereteiről”. Ezután viszont bizonyítani kellett. És a trón szolgálatában az 1751. évi országgyűlésen nyújtott teljesítményével az adómegajánlás elfogadtatása körül elévülhetetlen érdemeket szerzett. Nem véletlenül jutott neki a valódi titkos tanácsosi cím, s miután az 1764–1765. évi országgyűlésen is az udvar számára kedvező döntéseket sikerült kieszközölnie a rendeknél, aligha csodálható országbírói kinevezése. Vármegyei nemesből így lett Mária Terézia bizalmi tanácsadója, az ország második legjelentősebb méltósága, a nádor helyettese, vagyis másodelnök a Hétszemélyes Tábla élén.⁴

Albert Kázmér szász herceg Mária Krisztina főhercegnőt, az uralkodónó kedvenc leányát vette feleségül, s így nyerte el 1765-ben az elhalálozott Batthyány Lajos nádor pozícióját kinevezett királyi helytartóként, amelylyel együtt járt a Hétszemélyes Tábla elnöki tiszte is. Ezt addig viselhette, amíg nem döntött úgy, hogy továbblép:

1780-ban megnyílt előtte a németalföldi kormányzói és helytartói tisztség, így benyújtotta lemondását az uralkodónak magyar pozícióira vonatkozóan. Helyismeretének hiányát a segítségére rendelt szakértők támogatása pótolta: eligazodását Niczky Kristóf kancelláriai tisztviselő, utóbb udvari kancellár, Batthyány József kalocsai érsek, Majthényi Károly alhelytartó, Vörös Antal helytartói ítélmester segítette. Nem megalapozatlan tehát a megállapítás, hogy számára a „szerep elsősorban reprezentatív volt”.⁵

Ifjabb Mailáth György is jó pozícióból indult: apja országbíró, a család tekintélye folytán alig múlt 19 éves, amikor Baranya vármegye tiszteletbeli főjegyzőjének nevezte ki a főispán. Egy évre rá országgyűlési követ és másodalispán, 1842-ben a vármegye első alispánja. A hagyományosan konzervatív famíliában szocializálódott nemes kormánypártisága bizonyítékokat nyert a liberálisokkal folytatott politikai küzdelmekben, 1845-ben nem véletlenül nevezte ki az uralkodó főispáni helytartónak, 1847-től főispánnak. A kormánynak tett szolgálatai megalapozták az uralkodó és a császári adminisztráció bizalmát. (A szabadságharcban császári biztos a vármegyében, a megszállás alatt az ókonzervatív tábor vezéralakja, az októberi diploma egyik kidolgozója, a Reichsrat tagja; a császári elismerés jegyeként 1860-ban tárnokmester és belső titkos tanácsos, az 1861. évi országgyűlés főrendi házában másodelnöke.) A kormányzati megbízások egyre szaporodtak: magyar királyi udvari főkancellár, a főrendiház elnöke, 1867-ben már országbíró, s mint ilyen, a Kúria elnöke. A legfelsőbb bíróság átszervezését követően a Kúria Semmitőszéki Osztályának elnöke, 1881-ig. Utóbb még az újraegyesített Kúria elnöke. Mailáth útja a kúriai elnöki székhelyig egy töretlen kormánypárti hűségen és következetes uralkodói szolgálaton nyugodó pályáiv csúcspontja lett.⁶

Perczel Bélának „nem volt élethivatása, hogy kezdettől fogva élete végéig a jog gyakorlatával foglalkozott volna”. Jellemző bizonyossága ennek, hogy amikor az 1869. évi 4. törvénycikk deklarálta a bírói hivatás és a képviselői stallum összeférhetetlenségét, Perczel inkább a bírói székről mondott le. A „dinasztikus érzelmű és arisztokratikus hajlamú”, konzervatív, de hazafias neveltetés biz-

4. TUZA Csilla: Galánthai Fekete György pályafutása (1711–1788). In BÓDINÉ (szerk.): *A Kúria és elnökei I.*, i. m. 9.

5. KULCSÁR Krisztina: Idegenként a Hétszemélyes Tábla élén: Albert szász-tescheni herceg elnöksége (1766–1781). In BÓDINÉ (szerk.): *A Kúria és elnökei I.*, i. m. 17.

6. BÓDINÉ BELIZNAI Kinga: Római fő Justitia székében. Székhegyi (ifj.) Majláth György pályája (1818–1888). In BÓDINÉ (szerk.): *A Kúria és elnökei I.*, i. m. 33.

tosította számára a helyet előbb Tolna vármegye tisztikarában, majd az országgyűlési képviselőségben, utóbb a kormányzatban. 29 évesen vármegyei másodalispán, 1849-től első alispán. 1860-ban helytartótanácsi tanácsos, 1865 és 1878 között országgyűlési képviselő, a Deák-párt elnöke és képviselőházi elnök (időközben rövid ideig királyi táblai bíró). 1875-től 1878-ig több kormány igazságügy-minisztere. A miniszteri bársonyszékből egyenes út vezetett a Kúria Semmítőszékének alelnökségéhez, majd a kúriai másodelnöki posztra, hogy Mailáth meggyilkolása után négy esztendeig a legfelső fórum elnökeként tevékenykedjen.⁷

A Vas vármegyei nemesi családból indult, „*Deák Ferencz és Horváth Boldizsár iskolájához*” csatlakozott, hagyományos jogi pályát befutott Szabó Miklós ügyvédként kezdett 1842-ben, 1845-ben kancelláriai fogalmazó gyakornok, 1848-ban Esterházy Pál, a király személye körüli miniszter magántitkára. A szabadságharc után több jelentős főúri család jogtanácsosa (ügyésze) lett. 1867-től országgyűlési képviselő és igazságügyi államtitkár. Perczellel ellentétes ambícióit jelzi, hogy ő a többször felkínált miniszteri pozíciót utasította vissza, képviselőségéről mondott le, szemben a bírói stallumokkal (a Hétszemélyes Tábla bírója, a Kúria tanácselnöke), melyeket addig nem kellett elfoglalnia, míg közigazgatási feladatát teljesítette. 1870-ben iktatták be pesti ítélőtáblai elnöknek, 1884-től kúriai másodelnök, 1888-tól a Kúria elnöke lett.⁸

Rövid elnökség jutott Oberschall Adolfnak, aki másodelnökből 1906-ban lépett előre, és kapta meg az elnöki kinevezését, azonban 1908-ban elhunyt.⁹ A Liptó megyei hivatalnoksaládban született Oberschall Selmebányán és a pozsonyi jogakadémián végezte tanulmányait, ügyvédi vizsgát Budapesten tett. 1870-ig ügyvédkedett, 1872-ig a pesti királyi ítélőtábla pótbírója, 1879-ig rendes bírója. Majd a Kúriára rendelték, 1885-től kúriai bíró. Egy évre rá a marosvásárhelyi tábla elnöke. 1890-ben a kolozsvári ítélőtábla felállításának miniszteri biztosa, következő évtől elnöke, egészen 1894-ig. Hat évig kúriai tanácselnök, majd 1901 és 1904 között a budapesti királyi ítélőtábla elnöke. 1904-ben nyerte el a Kúria másodelnöki tisztségét, s mint ilyen, a büntető igazságszolgáltatás gondozásának feladatát. Beiktatása alkalmával jelezte is, hogy „szegény tőkét hozok magammal” a büntetőzónába. Feladatát kiválóan látta el, mert – mint méltatója írta róla – személyisége „sajátságosan egyesíti magában Mailáth imponáló egyéniségét Csemegi nagy tudásával”. Végül is sikerült feloldania a büntetőbíráskodás formalizmusának és a bírói fegyelmi jog következetes alkalmazásának problémáját. Élete a magyar jogszolgáltatás szolgálatában telt. Ha kellett, messze vidéken ítélkezett, ha kellett, bíróságot szervezett, ha úgy

hozta a sors, a Kúrián ítélkezett, máskor ítélőtáblák elnökeként teljesítette feladatát.

Günther Antal 1909. szeptember 23-án lemondott igazságügyi miniszteri pozíciójáról. Az uralkodó néhány napra rá kinevezte a Kúria elnökévé.¹⁰ Feladatát 1920-ig látta el. Életútja nem mindennapi. Még joghallgató korában lett gyorsíró, így az országgyűlés szolgálattevője, s ezt a tevékenységét 1875-ben szerzett jogi oklevele birtokában is folytatta, egészen 1894-ig. Ezzel párhuzamosan hírlapíróként is tevékenykedett: 1875-től két évtizedig a *Pesti Napló* munkatársa, ahol kérlelhetetlen szigorral kritizálta a bírósági rendszert, a bírói függetlenség buktatóit, a bírói hivatást félreértelmezőket. Az 1879. évi jogászgyűlésen terjedelmes szakvéleményt adott a bírói kinevezésekről és az előléptetésekről. A kormánypárt képviseletében érdemeket szerzett a választási kampányokban, 1901-ben képviselőházi mandátumhoz jutott, a képviselőház igazságügyi bizottságának tagja volt. Az 1906-os Wekerle-kabinet államtitkára, majd minisztere lett. Emlékezetes jogi fordulatok életének inkább ehhez a szakaszához kötődnek, így az 1907. évi sajtóankéthoz, az 1907. évi Jogászgyűléshez, a polgári perrendtartásról szóló törvényjavaslathoz, a büntetőnovellához, az első nemzetközi párbajellenes kongresszushoz, a végrehajtásról szóló törvény novellájához, a Nemzetközi Büntetőjogi Egyesület budapesti tanácskozásához, a márianosztrai fegyház jubileumához, az országos patronázskongresszushoz. Elnöki kinevezését „nem fogadta osztatlan öröm és lelkesedés”. Kritikusai kifogásként fogalmazták meg, hogy politikai-kormányzati karrierje alapozta meg a stallumot, nem tartozott a bírói rendhez. Szolgálati idejét kisebb-nagyobb bírálatok, híresztelések, olykor botrányok kísérték (miként az 1908. évi vesztegetési ügy).

A *Kúria és elnökei* második kötetének tengelyében két terjedelmes életrajz, két életpálya áll. A világháborúk közötti Magyarország legfelsőbb ítélkezését meghatározó két jogász egyéniségéé: Juhász Andoré¹¹ és Töreky Gézáé. Juhász a magyar középosztály hagyományait ápoló kassai jogászcsalád gyermekeként látta meg a napvilágot.

7. BÓDINÉ BELIZNAI Kinga: Perczel Béla (1819–1888). In BÓDINÉ (szerk.): *A Kúria és elnökei I.*, i. m. 65.

8. BÓDINÉ BELIZNAI Kinga: Szabó Miklós életútja (1821–1907). In BÓDINÉ (szerk.): *A Kúria és elnökei I.*, i. m. 83.

9. BÓDINÉ BELIZNAI Kinga: „Modern fej és hihetetlenül nagy, korszerű tudás” – Oberschall Adolf életútja (1839–1908). In BÓDINÉ BELIZNAI Kinga (szerk.): *A Kúria és elnökei III. Bibliotheca Curiae*. Budapest, HVG-Orac, 2015. 11.

10. BÓDINÉ BELIZNAI Kinga: Günther Antal, a „szürke ember”? (1874–1920). In BÓDINÉ (szerk.): *A Kúria és elnökei III.*, i. m. 46.

A kassai jogakadémián és a budapesti tudományegyetemen végezte tanulmányait, majd szerzett jogi doktorátust. Ügyvédi irodában kezdte meg pályáját, 1886-ban a kassai törvényszék joggyakornoka, 1888-ban járásbírósi aljegyző, 1890-ben már jegyző a miskolci királyi törvényszéken, 1901-től a kassai királyi ítélőtábla bírása lett. 1911 és 1915 között a budapesti királyi törvényszék elnöke, majd tíz esztendő telt el a budapesti királyi ítélőtábla élén. 1925-ben nevezték ki a Kúria elnökévé, ahol megint csak egy évtizedet töltött el. Juhász Andor bírói hitvallása, tudományos működése, jogalkotásban tanúsított különleges aktivitása a legjelentősebb elnökök egyikévé avatta.

Juhász Andor és Töreky Géza¹² életét és gondolkodását egyaránt befolyásolta az a történelmi sorsfordulat, mely az Osztrák–Magyar Monarchiát a világháború kataklizmájába vezette, a magyar alkotmányosságot a forradalmak vérzivatarain át a trianoni trauma és a megcsönkített állami keretek közé terelte. Töreky filozófiájának központi eleme lett a jogfolytonosság szolgálata, a tradicionális magyar politikai elit védelme. 1896-ban nevezték ki törvényszéki joggyakornokká, 1900-ban alügyész lett, 1903-tól berendelt ügyészként (1907-től törvényszéki bíróként) az igazságügyi minisztérium munkatársa. 1915-ben kapta meg kinevezését a Budapesti Királyi Ítélőtáblához, majd 1921-ben a Kúriához. 1926 novemberében lett a büntető törvényszék elnöke. Itt szerezte meg a radikális mozgalmak szemében rettegett hírnevét, miután „osztályharcot” hirdetett a szélsőségek ellen. Nevéhez számos legendás bal- és jobboldali büntetőper fűződik. Könyörtelen harcát 1934-től a Kúria másodelnökéként, 1937-től elnökeként folytathatta. 1944-ben vonult nyugalomba, ám a nyilas hatóságok hamarosan letartóztatták, a kommunisták háborús bűnösöként üldözték. Emigrációban hunyt el, 1961-ben.

A Máramaros vármegyei Szemák Jenő elnöksége is már a XX. század történelméhez tartozik.¹³ Ő maga Kolozsvárott szerzett jogtudori oklevelet. Ügyvédi vizsgát 1913-ban tett, Máramarosszigeten ügyvédi gyakorlatot folytatott, tanított a jogakadémián, rövid ideig városi rendőrkapitányi feladatot is ellátott. 1920-ban a román hatóságok kiutasították, így Budapesten folytatta a bírói gyakorlatot, majd a Budapesti Büntető Törvényszék bírása lett, 1925-től tanácselnök. 1937-től másodelnök, 1938-tól másodelnökként, 1939-től kinevezett elnökként vezette a bíróságot. 1944-ig élt kinevezése, akkor a nemzetvezető az igazságügyi tárca javaslatára kinevezte a Kúria elnökévé. Elnöksége 1944. november 11-től december 5-ig tartott, amikor (legalábbis utóda, Kerekess István szerint) a Kúria megszüntette működését. November 13-án a kormány Szemákot arra utasította, hogy Sopronban folytassák az ítélőtevékenységet. A soproni

tevékenységnek halvány nyomai vannak, február 28-án már a Németországba történő áttelepítéséről szólnak az iratok. 1948. május 29-én a Budapesti Népbíróság dr. Pálosi Béla vezette tanácsa háborús büntett elkövetése miatt Szemák Jenőt 15 év fegyházbüntetésre és vagyonelkobzásra ítélte. Szemák élete végéig emigrációban élt.

Igazi karrier volt Kerekess Istváné.¹⁴ Nyíregyházi cipészcsaládból jutott a legfelsőbb bírói székbe. Életpályája a bírói hivatás mentén haladt: az egri érseki jogliceumban tanult jogot 1896 és 1899 között, 1902-től törvényszéki joggyakornok, majd aljegyző a nyíregyházi törvényszéken, 1902-ban szerzett doktorátust, 1906-ban tett bírói szakvizsgát. 1908-tól Kisvárdán járásbírói albíró, majd a debreceni ítélőtáblán ítélkezett. 1917-től az ítélőtábla elnöki titkára, 1921-től királyi ítélőtáblai bíró, 1928-tól kúriai bíró, 1941-től tanácselnök, 1945-től a Kúria elnöke. 1949-ben vonult nyugalomba, 1954-ben letartóztatták, 1958-ban szabadult, 1996-ban érte a halál. Embert próbáló időkben volt elnök, de elismert teljesítménye ellenére sem kerülhette el a kor politikai megtorlást hullámát.

Az 1949 januárjában nyugdíjba vonuló Kerekess Istvánt Somogyi Ödön váltotta, aki másodelnökként irányította a Kúriát. Ez utóbbi Kúriára kerülését (1945) és másodelnöki kinevezését (1947) egyaránt szociáldemokrata múltja és Ries István igazságügy-miniszterhez fűződő fegyverbarátsága alapozta meg. Az 1930 óta munkaügyi perekben és politikai büntetőeljárásokban védőügyvédként szereplő Somogyi mindenféle bírói tapasztalatot nélkülözött, de ezen átsegítette a szociáldemokrata párt támogatása. Amely támogatás 1949-re teherré érett, s aminek következtében elnöki kinevezése is elmaradt. A politikai légkör megváltozására pedig kitűnő illusztráció Ries István hangsúlyváltása. Ries 1945-ben még úgy vélekedett, hogy „Nem tartom kívánatosnak, hogy a bíró politizáljon”. 1949 november 18-án, a Legfelsőbb Bíróság alakuló ülésén pedig leszögezte, hogy „A bíróság működése igenis politikai működés és mindig is az volt”.¹⁵

11. BÓDINÉ BELIZNAI Kinga: 150 éve született Juhász Andor (1864–1941). In BÓDINÉ BELIZNAI Kinga (szerk.): *A Kúria és elnökei II. Bibliotheca Curiae*. Budapest, HVG-Orac, 2015. 9.

12. ZINNER Tibor: Dr. Töreky Géza, a mindenkori hatalom őre? In BÓDINÉ (szerk.): *A Kúria és elnökei II.*, i. m. 57.

13. ZINNER Tibor: A nyilaskeresztesek kúriai elnöke, dr. Szemák Jenő (1887–1971). In BÓDINÉ (szerk.): *A Kúria és elnökei I.*, i. m. 99.

14. ZINNER Tibor: Debreceni bíróból kúriai elnök. Adalékok dr. Kerekess István életútjához (1878–1958). In BÓDINÉ (szerk.): *A Kúria és elnökei I.*, i. m. 155.

15. KATONA Klára: A Kúria működése a második világháború után, a Legfelsőbb Bíróság létrejöttéig (1945–1949). In BÓDINÉ (szerk.): *A Kúria és elnökei I.*, i. m. 144.

A Magyar Népköztársaság Legfelsőbb Bíróságának első vezetője másodelnökként az a Jankó Péter lett, aki a népbírói perekben szerzett bizalmat magának a politikai hatalomtól. A budapesti Pázmány Péter Tudományegyetemen szerzett jogi diplomát, ezt követően járásbíróként dolgozott, 1940-tól a kispesti járásbíró-ságon, 1941 és 1945 között a Pestvidéki Királyi Törvényszéken. 1945 után bíró, tanácsvezető, majd elnök a Budapesti Népbíróságon, tanácsvezető a Szálasi, Endre László, Baky László, Jaross Andor elleni perekben. 1946-tól szociáldemokrata, majd 1948-tól a kommunista párt tagja. Karrierje csúcspontját politikai úton érte el, s az ő esetében is a vele szembe forduló politika lett a végzete.¹⁶

Jankó öngyilkossága után Molnár Erik rövid (1953–1954) és Domokos József hosszabb, kemény feladatokkal megterhelt elnöksége következett (1954–1958 a politikai megtorlások, a statáriális eljárás intézményesült alkalmazásának kora).¹⁷ Szakács Ödön már a konszolidáció embereként kerülhetett a Legfelsőbb Bíróság elnökhelyettesi székébe 1962-ben, hogy 1968-tól 1980-ig elnökként szolgálja a politikát.¹⁸

Az nem kérdéses, hogy a Kúria elnökeivé kinevezettek túlnyomó többsége nagy formátumú egyéniség volt. Galánthai Fekete György kortársa szerint „*hihetetlen szellemi képességekkel megáldott*” ember, Mailáth György olyan tekintéllyel bírt, mely „*egyéni ritka tulajdonainál fogva is környezte, s mely előtt önként meghajolt mindenki*”. Perczel Bélát „*újabb kori törvényalkotásaink legkiválóbbjaként*” tisztelték. A Szabó Miklóst méltató pályatárs így fogalmazott: „*típusa volt az igaz magyar bírónak, a ki teljesen hivatásának él, de sohasem válik rideg bürokratává, mindig megtartja a gyakorlati élet iránti élénk érzékét s bölcs belátását*.” Illusztrációként idézi fel életrajzírója azt a jellegzetes eseményt, amikor 83 évesen benyújtotta nyugdíjazási kérelmét, s kollégái egyhangúan arra próbálták rábírní, hogy vonja vissza. A XX. század változásokat érlelt. Ahogyan a politikai meggyőződés és elköteleződés vált a választás alapjává, egyre érdektelenebb lett a valódi szakmai rátermettség, különösen a kiemelkedő jellem.

Az elnökök szakmai felkészültsége többségében nehezen kifogásolható. Galánthai Fekete György „*szokatlanul képzett, átfogó ismeretekkel rendelkezik*”, tanulmányait Győrben, Pozsonyban és a bécsi egyetem jogi karán folytatta. Albert herceg számára Niczky Kristóf készített részletes államismereti útmutatót, beleillesztve a magyar bíróságok leírását.

Mailáth Bécsben bölcsészeti tanult, Pozsonyban jogot. Perczel és Szabó Pesten tettek ügyvédi vizsgát. Szemák a kolozsvári egyetemen szerzett jogi diplomát,

Marosvásárhelyen tette le az ügyvédi szakvizsgát, megfelelő gyakorlattal rendelkezett az ügyvédi, bírói hivatás terén, de belekóstolt a rendészeti praxisba is.

Kerekess István végigjárta a bírói hivatás valamennyi grádicsát. A második világháborút követően, de különösen a proletárdiktatúra rendszerében elenyésztek a gyakorlati igények, a jogászvezettség mellett a politikai érdem szerepe vált döntővé.

Galánthai Fekete tudományos munkássága igazolja a bírói szerepfelfogásának átgondolását. Szakmai munkái a peres processzusokról, a szokásjog értelmezéséről és alkalmazásáról a tudós bíró képét vetíti elénk, tankönyvei az utánpótlást, a jogászképzést támogatták. Elnöki ciklusa rendkívüli szervezőkészséget követelt tőle, erre az időre esett a Kúria szervezeti megerősítése és a Helytartótanács átszervezése is.

Mailáth a bírói testület működését a pontosság, a lelkiismeretesség, a részrehajlatlanság jelzőivel illette. A bírói tiszt függetlenséggel jár együtt: a bíró független a kormányzattól, a közvéleménytől, a rokonsági, baráti, vallási, faji elköteleződésektől is.

Perczel kevés gyakorlati tapasztalattal rendelkezett a bírói pályát illetően, de igazságügy-minisztersége idején szerzett benyomásai és „*engesztelékeny, békés természetű*” kedvező irányba vitték a kúriát. A „*nyugalmas munkálkodás embere*” volt, aki kerülve a nagy konfliktusokat, elnyerte kollégái szeretetét és bizalmát. S így, egy szenvedélyektől korbácsolt politikai környezetben, biztos kézzel vezette a Kúriát.

„*Nincs egyéb célom, mint az, hogy a jogszolgáltatás alaposságára, gyorsaságára, egyöntetűségére minden tehetőségemet, minden gondomat, minden időmet szenteljem*” – mondta beiktatása alkalmával Szabó Miklós. Hite szerint ezzel lehet elnyerni a jogkereső közvélemény bizalmát, amely alapvető jelentőségű a jó bírászkodás megvalósulása szempontjából.

Kerekess István *ars poeticája* egy fölöttébb veszélyes időszakban fogalmazódott meg. 1974-ben hangzott el a beszéd, mely szerint „*jogállamban a személyes szabadságnak a független bírói hatalom oltalmával való biztosítása [...] az állampolgári szabadságnak elsődleges követelménye [...]. A társadalmi béke egyik legfontosabb biztosítója a bíróságok alkotmányos működése.*”

16. GAÁLNÉ BARCS Eszter: A Legfelsőbb Bíróság 1950 után. In BÓDINÉ (szerk.): *A Kúria és elnökei I.*, i. m. 222.

17. MIKÓ Zsuzsa: A Legfelsőbb Bíróság politikai átalakítása (1953–1958). In BÓDINÉ (szerk.): *A Kúria és elnökei II.*, i. m. 183.

18. GARADNAI Zoltán: A konszolidáció embere, avagy az opportunizmus dicsérete? Szakács (Sziebig) Ödön életútja (1912–1983.) In BÓDINÉ (szerk.): *A Kúria és elnökei III.*, i. m. 144.

És néhány esztendővel később egyik utóda, Jankó Péter azt mondhatta az MDP legfelsőbb bírósági tagszer-
vezetének gyűlésén, hogy „*Minden emberi nyomorúsággal
szemben is a kommunista bíró a legteljesebb szenvtelenséggel áll*”. Ez a bírói életelv a kor átpolitizált ítélkezésének
világos tükré. Aligha véletlen, hogy a korabeli személy-
zeti anyagokban úgy írnak Jankóról, mint aki „*feltétlenül
törekszik a párt irányvonalának érvényesítésére*”.

◆
Albert Kázmér elnökségének idejére esett a Hétszemé-
lyes és a Királyi Tábla szervezetének stabilizálása, az ál-
landó székhely megtalálása és rögzítése. Meglehetősen
kényelmetlennek tűnt az elnök szálláshelyén tanácskozó
kúriai gyakorlat. Így került tartós helyére a mai Ferenciek
terén a Szeleczy Márton-féle házban, ahonnan II. József
rendeletére költözött a budai várba, a klarisszák egykori
kolostorába, majd a pálos rend pesti rendházába, hogy
végül a XIX. század elején ismét elfoglalja korábbi helyét
a pesti belvárosban.¹⁹ A Kúria strukturális fejlődéséről is
szólnak a tanulmányok. Mailáth György például kétszer
is szerepet vállalt a Kúria szervezeti átalakításában: az
1868. évi 54. törvénycikk által létrehozott két osztályban
működő Kúria megszervezésében és az 1881. évi 59. tör-
vénycikkben foglalt egységes magyar királyi Kúria kiala-
kításában. Közreműködött a kúriai könyvtár megalapí-
tásában. Szabó Miklós nevéhez fűződött az Igazságügyi
Palota átadása 1896. október 20-án.

A Kúria megszüntetéséhez, a Legfelsőbb Bíróság fel-
állításáig vezető évek törvénykezési szervezeti alakulá-
sának közérthető leírását adja a kötetben KATONA Klára
tanulmánya. A népbírósági jog karrierje és felszámolása,
az 1949. évi alkotmány szovjet bírói modelljének intéz-
ményesítése, az ülnöki rendszer kialakítása, a bírói nyug-
díjaztatási rendszer átalakítása, a bírói káderállomány
lecserélése és fiatalítása, a Legfelsőbb Bíróság éltre hívása
tömören körvonalazza az alapozást a proletárdiktatúra
éveire. ZINNER Tibor Kerekessről szóló tanulmánya
részletes adalékokkal szolgál a Kúria belső humánpoli-
tikai változásairól az érintett időszakban. Ezt a fonalat
viszi tovább GAÁL NÉ BARCS Eszter, aki az 1950 utáni
néhány év szervezeti változásaival, személyzeti problé-
maival, a politika és a bírászkodás viszonyával foglalkozik.
MIKÓ Zsuzsa pedig befejezi a körképet, 1958-ig vezetve
a szervezeti fejlődést.

19. KULCSÁR Krisztina: Idegenként a Hétszemélyes Tábla élén: Albert szász-tescheni herceg elnöksége (1766–1781). In BÓDINÉ (szerk.): *A Kúria és elnökei I.*, i. m. 17.

20. Uo.

◆
KULCSÁR Krisztina tanulmánya kisebb részben ismerteti
Albert Kázmér személyes életútját. Inkább foglalkoztatja
a szerzőt a Hétszemélyes Tábla működése, aminek kö-
vetkeztében izgalmas leírást kapunk a törvényszakok
lebonyolításáról a *veni sanctétó* a tárgyalások meghirde-
tésének módjáig, a tanácskozási szokásoktól a jurátus-
nyilvánosságig. A tárgyalások tükrében a Királyi Tábla
és a Hétszemélyes Tábla viszonyáról, a fellebbezési eljá-
rás sajátosságairól, az ügyek előadásáról, a tárgyalások
időtartamáról, az ügghátralékról kapunk információkat.
Akárcsak az egyik legfontosabb fejleményről, a *Planum
Tabulare*, a kúriai döntvénytár összeállításáról és publiká-
lásáról, valamint a *Constitutio Criminalis Theresiana* ma-
gyarországi életbeléptetési kísérletének előkészítéséről.²⁰

Perczel Béla országgyűlési képviselőse idején is,
de leginkább igazságügy-minisztersége alatt tett tanú-
bizonyosságot kodifikációs érzékéről. A kiegyezést követő
évtizedek egyik legjelentősebb kormányzati feladata lett
a polgári átalakulás törvényi rendezése, a rendezetlen és
megöröklött rendi jog felváltása kodifikált joggal. Minisz-
terségéhez köthető a közjegyzői törvény, a kereskedelmi
törvény, a bagatell eljárásról szóló törvény, a büntető
törvénykönyv, a kihágási büntető törvénykönyv meg-
alkotása, a gazda-cseléd viszonyokról, a gyámságról és
gondokságról szóló, a végrendeletekről szóló törvények.
Nevéhez fűződnek a polgári perrendtartás és a végre-
hajtás törvényjavaslatai, a szerzői jog kodifikációjának
kezdeté. Kúriai elnökként ezek gyakorlatba átültetését
vezényelhette, miközben részt vett a bűnvádi perrend-
tartás kodifikációs előkészületeiben is.

1891-ben az országgyűlésben zajlott, nagy visszhan-
got keltő polémiában a bírói és az ügyészi szervezet át-
alakítása kapcsán foglalt állást Szabó Miklós a bírói és az
ügyvédi kar egyenlősége mellett. Helytelenítette a jogi
professziók közötti különbségtételt, s kiállt a bírói szak-
képesítés ügyvédi szintre emelése és a szakképesítések
egyenlősége mellett. (Igaz, e mögött a bírói karba kívül-
ről behozott jogtudorok és ügyvédek magasabb besoro-
lásának veszélye állott.) A XIX. század hetvenes éveiben,
amikor napirendre került a törvénykezési szervezet és
eljárás reformja, olyan alapelveket kellett megszilárdí-
tani, mint a szóbeliség és a közvetlenség princípiuma.
S küzdelmekkel is megismerkedhet a Szabó Miklós élete
iránt érdeklődő olvasó, hiszen Szabó az írásbeli és szóbeli
per rendíthetetlen híveként harcolt a modern polgári
eljárás megteremtéséért.

Szemák Jenő életpályáját és a nyilas állam működé-
sében vállalt szerepét bemutató tanulmányában ZINNER
Tibor meglehetősen adatgazdag, történelmi kitekinté-
sekben is bővelkedő vázlatát adja a politikai pereknek.
Szemák kommunista ügyekben folytatott bírászkodása

a szerzőnek jó ürügy a Rákosi-ellenes vagy a Sallai Imre és Fürst Sándor ügyében lefolytatott büntetőeljárások bekapcsolására és ismertetésére. Néhány kapcsolódó eljárást megismervén az olvasó hű képét kapja a világháború után kibontakozó népbíráskodásnak és népbírói eljárásoknak, amelyek mögött ott dolgozott már a politikai rendőrség, formálódott a koncepció per magyar modellje. (ZINNER a második kötetben élesíti ezt a képet – KAHLER Frigyessel közösen publikált – elemzésében, Sallai és Fürst büntetőügyétől indítva a leírást, amely emléket állít a meghurcolt jogászoknak, gyanúsított, elítélt és eltávolított bírónak és ügyészeknek. A történet fonalát György Kálmán legfőbb ügyész törvényességi óvásáig, a rendszerváltást követő felülvizsgálati eljárásokig vezetik.) KATONA Klára egészíti ki kissé szikárabb tollvonásokkal a történetet, amikor a Kúria néhány éves történetét a népbíróságok történetébe ágyazva igazolja, hogy (kissé paradox) módon a Kúrián csökkent a politikai nyomás. A népbíróságok és a Népbíróságok Országos Tanácsa elfordította a figyelmet a rendes bíróságokról, s a kiépülő diktatórikus gépezet évekig a háborús bűnöket kezelő népbírói jogba és gyakorlatba mosta bele politikai koncepcióit. 1949-ben eljött a cselekvés ideje: a népbíróságok felszámolása után a rendes bírói gépezet-re várt a diktatórikus, majd a statáriális ítélkezés.

Az életrajzokat olvasva meglehetősen egyértelműséggel megállapítható, hogy az uralkodói, illetve a pártpolitika vissza-visszatérően meghatározó szerepet játszott az elnökök kinevezésében. Az uralkodónak, az udvarnak, a kormánynak tett szolgálatok erősen befolyásolták a

döntést. Ez addig nem is tűnik problematikusnak, amíg a kiválasztott a jogászság színe-javából kerül ki. Még ha akadna is nála megfelelőbb, de mindenképpen szakmailag elismert és érdemdús szakember foglalhatja el a fontos elnöki széket. A politikai értelemben szélcsendes időkben a szakmaiság szempontja megerősödött, viharban olykor teljesen el is tűnt. ZINNER Tibor egyik esszéje, amely a nyilaskeresztesek elnökéről, Szemákról szól, dokumentarista erővel rajzolja meg a harmincasnegyvenes évek politikai hangulatát a korabeli kommunista- és nyilasperek felidézésével, a nemzeti munkálamban a kinevezés kiérdekléséhez szükséges feltételek összefoglalásával és a népbíróságok működésén áttetsző bolsevista politikai nyomásgyakorlás vázlatával. Ezt a kismonográfia-számba menő írást tematikailag és módszertanilag kiegészíti a Kerekess Istvánról szóló, életét és elnökségének eseményeit, a Kúria belső viszonyainak alakulását nyomozati anyagokon, ügynöki jelentéseken, igazoló eljárási iratokon, vallomásokon keresztül bemutatató tanulmány. S ahogyan befejezi a korszakot: „*Ami a Magyar Népköztársaság Legfelsőbb Bíróságán bekövetkezett, az maga volt a pokol.*” Ennek részleteit bontja ki a második kötetben közölt, KAHLER Frigyessel együtt jegyzett dolgozata a koncepciói ítélkezéstről, a harmadik kötetben pedig az 1956-ot követő évek eljárásairól.

A három kötet, így egyben, izgalmas olvasmány. Jóllehet külön-külön hullámozó mélységben foglalkoznak korszakokkal, bíróságokkal, bírói életpályákkal, olvasásuk befejezése után hiteles összképpel gyarapodik az olvasó. Az egyik legfontosabb közjogi pozíció volt birtokosairól, a bíráskodás függetlenségéről, tudományosságról és a törvénykezési praxis nehézségeiről. Érdemes elolvasni.

A bírósági igazgatási modellek alkalmazásának gyakorlati aspektusai

David Kosař: PERILS OF JUDICIAL SELF-GOVERNMENT IN TRANSITIONAL SOCIETIES. HOLDING THE LEAST ACCOUNTABLE BRANCH TO ACCOUNT

Cambridge, Cambridge University Press, 2016, 488 p.

A mű már címében jelzi a szerző alapvetően kritikai perspektíváját a bírói öngazgatás kapcsán, s célját, hogy olyan értelmezési keretet teremtsen, amelynek felhasználásával az 1989-et követően kialakult, a szovjet közjogi és társadalmi örökségüket feldolgozó európai demokráciák, valamint a könyvben részletezett szempontok szerint ezekhez hasonlítható további államok esetében a bírói öngazgatás tanácsi modellje eddigiekben rendszerbe nem foglalt, sajátos szempontok szerint vizsgálható. Kiindulópontjaként a szerző a bírák felelősségre vonása és az ezzel kapcsolatos vezetői jogkörök gyakorlásának mechanizmusait választotta. Ebből a szempontból könyvének címe sokáig túlzottan ambiciózusnak mutatkozik, figyelemmel arra, hogy KOSAŘ rendkívül részletesen, mégis számos (saját maga által nevesített) fenntartás mellett – így releváns körülményeket figyelmen kívül hagyva, vagy éppen egy meghatározott értékén adottnak véve – elemzi a bírói felelősségre vonás területén az európai posztoszocialista államokra jellemző sajátosságokat. A szerző először több fejezeten át széles körű – a kutatás empirikus részének alapjaként szolgáló – elméleti alapvetéseit vázolja, majd ehhez kapcsolódóan szűkíti le vizsgálódása tárgyát érdemi következtetések megfogalmazására alkalmas mértékre. A könyv lényegi része az esetközpontú kutatási eredmények feldolgozása, amelyet követően a címben vállalt feladathoz igazodó, kritikai szempontú elemzését adja az Európai Unió és az Európa Tanács által javasolt, a bírói tanácsra mint a bírósági központi igazgatás legfőbb szervére épülő konstrukció felől közelítve, melynek során számtalan, a bírói felelősséghez és a bírói öngazgatás keretében történő hatalomgyakorláshoz kapcsolódó témakört fejt ki.

A szerző a brnói Masaryk Egyetem Alkotmányjogi és Politikatudományi Tanszékének vezetője, korábban titkárként dolgozott bíró és a cseh legfelsőbb közigaz-

gatási bíróság akkori elnökhelyettese, valamint egy cseh alkotmánybíró mellett, művébe e munkáinak tapasztalatait is beépítette.

A 2016-ban a Cambridge University Pressnél megjelent monográfia 2010-ig bezárólag elemzi a fent vázolt kérdéseket, igen széles körű nemzetközi szakirodalmi bázisra támaszkodva. Külön értéket kölcsönöz a műnek, hogy KOSAŘ az 1993–2010 időszakra több mint 800, a bírói felelősségre vonással kapcsolatos, Szlovákiából és Csehországból származó esetet dolgozott fel. Ezzel a szakirodalmi feldolgozás mélységéhez illeszkedő gyakorlati alapokra helyezte a – központi igazgatási modellek szempontjából alapvetően eltérő megoldást alkalmazó – két állam vizsgálatából nyert megállapításait. Könyvbeli következtetéseinek alapjául Szlovákia és Csehország központi bírósági igazgatását vizsgálta, amelynek részletei a mű terjedelmi szempontból legjelentősebb részét teszik ki, az egyes ügyek előre rögzített szempontok szerinti meggyőző, elmélyült, időigényes feldolgozásáról adnak tanúbizonyságot. A szerző maga is nyitva hagyja annak lehetőségét, hogy más típusú bírói igazgatási modell(ek) elemzése során az általa rögzítettekben eltérő eredményre is juthatunk; kétségtelen értékét jelenti a munkának, hogy ilyesfajta adaptációnak is alapjául szolgálhatnak az empirikus kutatási adatok és eredmények – amit KOSAŘ maga is könyve egyik erényeként nevesít.

Számunkra éppen ebből a nézőpontból mutatkoznak meg a mű legnagyobb értékei: úgy olvashatjuk és dolgozhatjuk fel, hogy közben fel sem merül, hogy a hazai központi bírói igazgatási modell tükrében akár közvetve is akadályozhatná a leírtak továbbgondolását, ugyanis konkrétan ezen modell kapcsán nem foglal állást, nem elemez, nem választ – már csak azért sem, mert vizsgálódásai 2010-zel elvileg lezárulnak. Azért csak elvileg, mert minden esetben utal a szlovák és cseh államhoz hasonló szovjet múltú országok, köztük Magyarország helyzetére is, azonban megmarad a saját maga számára kijelölt tematikai keretek között: legfeljebb annyit említ, hogy a bírói tanácsi modell kapcsán tett megállapításai más kelet-közép-európai országokra is érvényesek lehetnek, kivéve Magyarországot a 2011-es igazságügyi reformot követően. A záró gondolatait összefoglaló feje-

zetben pedig a vizsgált igazgatási modell egyik veszélye kapcsán kifejezetten rögzíti, hogy azt a fenti reformok Magyarországon kiküszöbölték. A szerző gondolatai és következtetései nem álltak meg az empirikus vizsgálatai határáként jelzett 2010-nél, ezt mutatja, hogy minden esetben továbbiakat is megfogalmaz (2016-ban jelent meg a kiadvány), egyben ezen időszakon túlnyúló, széles körű szakirodalmat hasznosít: a 431 oldalas mű szerzője 25 oldal terjedelmű bibliográfiára támaszkodik, amelyet részleteiben egyes gondolataihoz rendelve – akár azok alapjaként, akár a továbbgondolkodás tematikai kereteket szétfeszítő lehetséges irányait jelezvén – majdnem 2000 lábjegyzetben jelenít meg. Meg kell ugyanakkor jegyezni, hogy a főszöveg terjedelme részben olyan mértékű és rendszerességű ismétléseknek tudható be, amelyeket már egy tankönyv esetén irányadó didaktikai szempontok sem indokolhatnának. Jelen esetben az olvasót az az érzés keríti hatalmába, hogy a szerző nem feltételezi róla, hogy az előző fejezetben több oldalról vizsgálva többször kifejtett gondolatok, megállapítások lényegét, kapcsolódási pontjait fel tudta dolgozni és magában rögzíteni, s ezért a már korábban összefoglaltakat ismét hangsúlyozni szükséges, mielőtt egy új – az előzőhöz kapcsolódó – témakört nyitna meg. Ez a sokkal inkább tartalmi szerkesztési, mintsem konkrétan szerzői megoldás azonban korántsem kizárólag e kiadvány jellegzetessége, s könnyű rajta „túllépni”. A műben fellelhető ismétlések abban az esetben tekinthetők indokoltnak, amennyiben a szerző (illetve feltételezhetően a kiadó) minél szélesebb szakmai közönség elérését célozza, ugyanis így bátran ajánlható a könyv mindazoknak, akik érdeklődést mutatnak a bírósági szervezet felépítése, működése (pontosabban: működtetése), a tárgyalótermen kívüli, mégis szorosan a bírói munkához és annak szervezéséhez kapcsolódó kérdések iránt.

David KOSAŘ a mű első részében a bírói felelősségre vonás(i) mechanizmusok) elméleti megalapozását végzi el három fejezeten keresztül, amelyek a bírói felelősség koncepcióját, a felelősségre vonás mechanizmusait és mindezek tükrében a bírói tanácsi igazgatási modell szerepét tárgyalják. A könyv második, központi része a szerző empirikus kutatásainak eredményét mutatja be: módszertani bevezető után külön fejezetben kerül sor a cseh és a szlovák bírósági szervezet vizsgálatkori és indokolt mértékben történeti bemutatására, majd a rendelkezésre álló és az alkalmazott bírói felelősségi mechanizmusok, valamint azok hatásai részletezésére. Minthogy a mű alapvető célja a bírói tanácsi igazgatás európai modelljének elemzése, az összehasonlítás érdekében a szerző külön foglalkozik az 1993-tól 2002-ig és a 2002-től 2010-ig terjedő időszakokkal mindkét állam esetében, figyelemmel arra, hogy míg Szlovákiában az uniós csatlakozás

egyik előfeltételeként az addigi igazságügy-miniszteri igazgatási modellről áttértek a bírói tanácsi modellre, addig Csehországban a teljes vizsgált időszakban az igazságügyért felelős miniszternél maradt a központi igazgatási jogkörök egy része. Mindez pedig kitűnő lehetőséget teremt a – hivatkozott országok igazságszolgáltatási rendszerét közvetlenül is ismerő – szerző számára, hogy az első rész elméleti alapjaiból kiinduló kutatásai eredményeként a harmadik részben megfogalmazott, az Európai Unió és az Európa Tanács által is előnyben részesített bírói tanácsi öngazgatási modell gyakorlati alkalmazása során tapasztalt veszélyekkel és éppen a bevezetésével elkerülni kívánt hatásokkal, diszfunkcióival kapcsolatos következtetései elfogadásának, más államok bírósági igazgatási modelljei gyakorlati vizsgálata során történő hasznosíthatóságának igényével lépjen fel.

Mindez KOSAŘ szerint sem megállapításai kritika nélküli elfogadását jelentené természetesen, pusztán azok adaptációra alkalmasságát, azt azonban kijelenthetjük, hogy a többéves kutatómunka eredményeként rögzített – részben önálló, részben más szerzők gondolatait az átalakuló demokráciák kontextusában megerősítő vagy cáfoló – megállapításai e témakör érdemi továbbgondolásánál megkerülhetetlenek, így mindenképpen alapos figyelmünkre érdemesek.

Amint a mű címe is sugallja, a szerző – egy kérdés tudományos feldolgozása esetében egyébként elvárható – alapvetően nyitott, kritikai hozzáállással közelít a bírói tanács központi, döntő szerepén alapuló bírói öngazgatási modellhez, vizsgálva, hogy annak bevezetése elérte-e célját: a bírósági szervezet függetlenségének növelését, a politikától és a másik két hatalmi ágtól való határozott elválasztását, a bírói felelősség, számonkérhetőség biztosítását.

KOSAŘ a bírói felelősség kapcsán nem annak értékoldalát, a bírói erények érvényesülését vizsgálja, hanem a bírák felelősségre vonásának az adott szervezetben alkalmazható és alkalmazott mechanizmusait (*de iure* és *de facto*), s ebből a szemszögből közelíti a bírósági igazgatás, vezetés módszereit, a szervezetre és az egyes bírákra gyakorolt hatásait. Ennek megfelelően az egyes bírák – elsődlegesen szervezeten belüli – felelősségre vonására koncentrálnak, alapvető kérdésekként az alábbiakat tételezve: ki vonja felelősségre a bírakat, milyen mértékben, azaz milyen gyakorisággal és milyen mélységben, felmerülnek-e ezekkel kapcsolatos visszaélések (*judicial accountability perversions*). Ez utóbbiakat különösen részletesen elemzi, és hangsúlyozza: figyelemmel arra, hogy a kérdéskör közvetlenül kapcsolódik az igazgatási vezetői pozíciókhoz, a bírák előmeneteléhez, mindennapi munkájához, egyéni függetlenségéhez, így összességében az igazságszolgáltatás minőségéhez, mindezek jellegéből

fakadóan ugyanakkor rendszerszinten érvényesen kizárólag széles körű empirikus kutatásokkal vizsgálható sajátosságához.

E kérdések kapcsán nem csupán arra keresi a választ a szerző, hogy melyek az új demokráciákban a bírói felelősségre vonás mechanizmusai, hanem megvizsgálja az egyes bírósági igazgatási modelleknek ezek érvényesülésére gyakorolt hatását, ekként igazodva a könyv címében rejlő ambiciózus vállalkozás támasztotta követelményekhez. Éppen ezért vizsgálódásai középpontjában az a kérdés áll, hogy a bírói tanácsi igazgatás európai modellje elősegíti-e az egyéni bírói felelősség érvényesülését. Ezen belül egyebek mellett az is, hogy ennek a modellnek az alkalmazása változást hoz-e abban, hogy *de facto* ki vonja felelősségre a bírakat, azaz a tanácsi öngazgatási modell alkalmazása melletti egyik alapvető érvet tekintve: az egyes „mindennapi” (azaz vezetői tisztséget nem viselő) bírák számára biztosít-e érdemi beleszólást a státuszukkal és működésükkel összefüggő alapvető kérdések megválaszolásába. Ezt a problémakört előtérbe helyezve – az alapul szolgáló kutatás nézőpontjára és módszerére is figyelemmel –, könnyen belátható, hogy David KOSAŘ munkája gyakorlatilag valamennyi bíró és a bíróságok működése iránt szakmai érdeklődést mutató olvasó számára hordozhat a továbbgondolás igényét magában rejtő mondanivalót.

A szerző nem csupán igazgatási modelleket vizsgál, hanem a bírósági igazgatás mindennapi megoldásait, az elméletben a bíróságok és a bírák függetlensége alapvető céljának elérésére alkalmasnak tűnő eszközöknek – az új demokráciák kommunista időszakból származó működésbeli öröksége tükrében – részletes érvényesülését is. Ennek eredményeként feltárja a nemzetközi modellek egyedi sajátosságok nélküli alkalmazásának kontraproduktivitást rejtő veszélyeit, nagy hangsúlyt fektetve a bírói felelősségre vonással kapcsolatos visszaélésszerű mechanizmusok (önkényes szignálás, a vezetőhöz lojális kollégák előnyben részesítése, a fegyelmi felelősség nyomásgyakorló alkalmazása, pénzbeli jutalmak elosztása stb.) szerepére.

A bírói tanácsi igazgatási modell működésével összefüggő következtetések elméleti alapját a fentiekben rögzített, a felelősségre vonás részleteivel kapcsolatos kérdések aprólékos vizsgálata adja. A szerző hangsúlyozza a *de iure* és a *de facto* felelősségre vonás (továbbá a későbbiekben a *de iure* és *de facto* hatáskörök, szereplők) közötti eltérés jelentőségét, végül pedig a felelősségre vonással kapcsolatos distinkciókat és visszaéléseket rögzíti: a felelősségre vonás elkerülése, a látszólagos felelősségre vonás, a mennyiségi teljesítménykényszerből fakadóan az egyes bírák, bíróságok teljesítményére vonatkozó valótlan adatok keletkezése, a szelektív felelősségre vonás.

A központi igazgatási modellek vizsgálatát illetően a középpontban a bírói tanács európai modellje áll, amelynek alapvető jellemzőit az Európai Unió és az Európa Tanács dokumentumai alapján a következőkben ragadja meg a szerző: alapja az alkotmányban rögzített, a tanács legalább részben bírákból áll, érdemi döntéshozói hatáskörökkel rendelkezik, döntő szava van az egyes bírák karrierjének alakulásában, elnöke a legfelsőbb bíróság elnöke vagy vele azonos hatáskörökkel rendelkező személy.

David KOSAŘ megvizsgálja az egyes európai országokban alkalmazott bírói igazgatási modelleket, amelyeket öt különböző csoportba osztva (Magyarországot a jelenleg hibrid modellt alkalmazó országok közé sorolva), arra a következtetésre jut, hogy korántsem övezi európai mértékű konszenzus az új demokráciák európai uniós csatlakozásakor alkalmazandóként tételezett bírói tanácsi modellt. Egyben rögzíti, hogy bár a nemzetközi szervezetek komoly erőfeszítéseket tettek az általuk a demokratikus értékek védelmére legmegfelelőbbnek ítélt igazgatási modell bevezetése érdekében minél több országban, az azt követő folyamatokat, annak az egyes konkrét államokban előidézett hatásait már nem vizsgálták alaposan, s nem került sor sem ezek egyedi igényekhez és körülményekhez mért „finomhangolására”, sem pedig monitoringjára, értékelésére, utánkövetésére – ezzel figyelmen kívül hagyva, hogy az igazgatási modell nem maga az elérendő cél, hanem csupán annak egyik lehetséges eszköze. Az európai uniós és Európa tanácsi dokumentumok alapján az elérendő cél pedig a bírói függetlenség (mind az egyes bírák, mind a bíróságok függetlensége) elősegítése.

Az esetjogi alapú kutatások során KOSAŘ a következő négy kérdésre kereste a választ: a központi bírói tanács bevezetésével csökkent-e

1. az azt megelőző időszakban releváns szereplők (igazságügy-miniszter, törvényhozás, bírósági elnökök) hatalma, és egyben nőtt-e az igazgatási pozíciót be nem töltő, „mindennapi” bírák hatalma;
2. a bírói felelősségre vonási mechanizmusok alkalmazása;
3. a bírakat érintő szankciók/jutalmak mértéke;
4. a felelősségre vonással kapcsolatos visszaélések száma.

A cseh eseteket feldolgozó rész végső konklúziója, hogy valójában a fentiek nem változtak érdemben Csehországban a vizsgált periódusban. KOSAŘ ezzel együtt megvizsgálja az ezek alakulása kapcsán szóba jöhető, a jogirodalomban feldolgozott egyes tényezőket is. Mint-hogy ugyanazokat vette górcső alá mindkét országban, ezt követően felállított hipotézise szerint amennyiben

a szlovák bírósági igazgatásban, a felelősségre vonási mechanizmusokban az említett időszakban változás mutatható ki, annak egyedüli – de legalábbis döntő – oka a bírói tanácsi modell bevezetése lehet. A Szlovákiát érintő empirikus kutatás eredményeként a szerző azt rögzíti, hogy a szlovák országos bírói tanácsot annak felállításától kezdve alapvetően annak elnöke – 2009-től egyben a legfelsőbb bíróság elnöke – és a tagjaivá választott bírósági elnökök irányították, ezzel a bírói tanácsra és a bírósági elnökökre ruházott hatalom egy helyen összpontosult, különösen a második választást követően, amikor a nem bíró és a bírósági vezetői tisztséget nem viselő bíró tagok száma jelentősen csökkent. Ettől fogva a bírósági elnökök – akár e pozíciójukból, akár tanácsi tagságukból fakadóan – *de facto* döntően befolyásolták (az egyes kérdéseket érintően különböző mértékben) egyebek mellett a szignálást, a kirendeléseket, a fizetési pótlékokat, a bírák előmenetelét, a tanácselnökök jelölését, a bírósági szervezeten kívülre történő kirendeléseket, a bíróvizsgálatokat, a fegyelmi eljárások kezdeményezését és a bírakkal szembeni panaszok intézését. Ez a hatalmuk 2009-től tovább növekedett.

A bírói felelősségre vonási mechanizmusokkal kapcsolatos visszaélések, diszfunkciók tekintetében a szerző az esetek feldolgozásának eredményeként azt állapítja meg, hogy a két ország között lényeges különbség alapvetően a szelektív felelősségre vonás tekintetében mutatkozott, különösen 2009 után, amikor Szlovákiában ugyanazon személy (Stefan Harabin) lett az országos bírói tanács és a legfelsőbb bíróság elnöke is. KOSAŘ szerint ezt követően az elnök és a hozzá hűséges bírósági elnökök valamennyi lehetséges eszközt bevetettek, hogy a lojális bírákat jutalmazza, egyben az „ellenszegülő” bírákat megbüntessék. Mindez megmutatkozott a fizetésekben, az ügyelosztásban, a munkakörülményekben, a bírák áthelyezésében, az ügyteher eloszlásának jelentős egyenetlenségében. Ezen túlmenően a szerző az egyes bírák „megbüntetésének”, a pszichikai nyomásgyakorlásnak egészen szélsőséges konkrét példáit is nevesíti. Érvelése szerint ennek a túlhatalomnak – és az azzal való visszaélés lehetőségének – a bírói tanácsi igazgatási modell a szervezeti háttere: az egyes hatáskörök éles személyi és szervezeti elválasztása esetén nem lett volna lehetséges a teljes szlovák bíróság vezetésével kapcsolatos hatalom koncentrációja. A döntő hivatkozási alap pedig – amivel az elnök a bírák sorából kezdetben támogatókra tehetett szert – a korábbi igazgatási modellre hivatkozással a bírák és a bíróságok végrehajtott hatalomtól való függetlensége, azonban a valóságban az igazságügy-miniszter hatalmának csökkentése nem a bírák, hanem a bírósági vezetők hatalmának növekedését eredményezte. Mindezek eredményeként a szerző

arra a következtetésre jut, hogy az európai bírói tanácsi modell bevezetése bár az igazságügy-minisztertől és a törvényhozástól hatásköröket vont el, nem a bírákat, hanem a bírósági elnököket ruházta fel több hatalommal, így – szemben a modell bevezetésének egyik céljával – a bírák változatlanul marginális szereplői maradtak a bírósági igazgatásnak. A bírósági elnökök az igazságügy-miniszteri modellben fennállt hatalmukat nem csupán „átmentették”, hanem mind *de iure*, mind *de facto* szélesíteni tudták, így valójában a bírósági szervezet alapvető irányítóivá váltak (maradtak) a – múltbéli hierarchikus bírósági szervezet maradványaira bevezetett – bírói tanácsi modellnek köszönhetően; egyre inkább elkülönülve a bírói közösségen belül, vezetői tisztségükből *primus inter pares* szerepet kialakítva, s önálló, az igazságszolgáltatási tevékenységet végző „mindennapi” bírák fölötti szereppé formálva, egyben mindinkább személyükhöz tapadóként rögzítve.

A két ország bírósági igazgatásának és felelősségre vonási mechanizmusainak összehasonlító vizsgálata kapcsán a szerző rögzíti azokat az alapvető jellegzetességeket, amelyek Csehországot és Szlovákiát alkalmassá teszik ilyen típusú vizsgálódásra (egyben a megfogalmazott következtetések más országok tekintetében történő mérlegelésének kiindulópontjával is szolgálhatnak): kommunista múlt, kontinentális jogrendszer, a bíróvá válás rendszere (karriermodell), az alkotmányossági felülvizsgálat kelsen-i modellje, az európai uniós és az Európa tanácsi tagság, a korábbi igazságügyi miniszteri igazgatási modell. Egyben részletezi mindazon kapcsolódó jellegzetességeket is, amelyeket a műve alapjául szolgáló kutatásai során nem vizsgálhatott, melyek így támpontot adhatnak következtetései továbbgondolásának, illetve adaptációjának.

KOSAŘ alapvető vizsgálódási pontja a bírói felelősségre vonási mechanizmusok köre, s bár műve elején rögzíti, hogy a felelősségre vonás tekintetében nem a bírói érényeket, azok érvényesülését, hanem a mechanizmusokat veszi górcső alá, végkövetkeztetésében rámutat, hogy ezek összefüggései nem hagyhatók figyelmen kívül: az egyes eszközök végső soron arra szolgálnak, hogy a bírák a hivatásukhoz méltó magatartást tanúsítsák. Míg a fejlett demokráciákban – akár kontinentális, akár angolszász jogi hagyományokat követnek – konszenzus van a bíróktól elvárt magatartást, a bírói érényeket illetően, ami a felelősségre vonás kiindulópontja, egyben korlátja, az új demokráciákban szükséges ezt kialakítani, nélküle semmilyen szervezeti reform nem jelenthet előrelépést, s csupán a bírói magatartással szembeni elvárások, értékek konszenzuson alapuló koncepciója képezheti akadályt a bírói felelősségre vonási mechanizmusokkal kapcsolatos visszaéléseknek.

≡ A szerzőkről ≡

BÓDINÉ BELIZNAI KINGA ≡ egyetemi docens, Eötvös Loránd Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Kar, Magyar Állam- és Jegtörténeti Tanszék

HORNYÁK SZABOLCS ≡ igazgató, Magyar Igazságügyi Akadémia

KIS LÁSZLÓ ≡ bíró, Fővárosi Törvényszék

MEZEY BARNA ≡ egyetemi tanár, Eötvös Loránd Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Kar, Magyar Állam- és Jegtörténeti Tanszék

OSZTOVITS ANDRÁS ≡ bíró, Kúria

PERES ZSUZSANNA ≡ egyetemi docens, Nemzeti Közszolgálati Egyetem Államtudományi és Közigazgatási Kar

SENYEI GYÖRGY ≡ elnök, Országos Bírósági Hivatal

SZABÓ JUDIT ≡ kollégiumvezető, Fővárosi Törvényszék Büntető Kollégium

VIRÁG CSABA ≡ tanácselnök, Fővárosi Ítéletábla

ZÓDI ZSOLT ≡ egyetemi docens, Corvinus Egyetem

Courts and Technology

ZSOLT ZÓDI

Contemporary technologies have a huge impact on the legal sector too. In the first section of the paper some recent technologies and their impact on the judiciary is analyzed. First it attempts to give a framework for the court technologies, then presents five recent technological solutions, which are under implementation in the courts (videoconferencing, presentation technologies in the courtroom, electronic case-rooms, online court management systems, and document assembly systems). The second section of the paper presents two emerging technologies (artificial intelligence, and online dispute resolution systems), and discusses their possible impact on the judicial system.

Challenges in the Application of the New Code on Civil Procedure – Judges’ Attitude towards Certain New Institutions of the Civil Procedure

CSABA VIRÁG

The article dealing with the antecedents of the New Civil Procedural Code’s entry into force in Hungary on 1st January 2018 is divided into two parts. The first part shows how the courts prepared for the application of the New Code, what sorts of administrative and professional tasks the National Office for the Judiciary had to complete and the results it reached. This part of the article describes in broad terms the codification and administrative tasks courts had to solve prior to the entry into force of a new code of civil procedure.

In the second part of the article the research results of the Working Group on the New Code of Civil Procedure formed within the National Office for the Judiciary is described shortly. The research presents the relation of almost 800 judges towards the active case management principle reflected in the New Code. The survey was conducted through the application of the Likert attitude scale and text analysis of professional judicial colleges’ opinions. The majority of the judges reacted positively to the procedural rules on purely adjudicating functions, on minimizing procedural assistance provided to the parties, and on promoting the parties’ right of self-determination. Basically the judges working at the lower instances – and being the majority – took a positive approach to the Code on Civil Procedure, which

promotes procedural justice and judicial impartiality. A dissenting cohort attitude was visible among judges at the higher instances and particularly those of older age: for – older – judges adjudicating at the higher instances a Code of Civil Procedure championing material justice is of decisive importance, and therefore they take a more positive stand on a more active judge’s function with broader procedural rights.

The New Criminal Procedure Code’s Effect upon Judicial Administration

JUDIT SZABÓ – SZABOLCS HORNYÁK

On 1st July 2018 the new Criminal Procedure Act entered into force in Hungary. The preparation for the application of the new code presented significant challenges for the court organization. The study aims to present the new provisions that raised not only professional, but administrative questions. It deals with the decreasing role of the lay assessors, the participation of the civil judges in criminal matters, the preliminary session, the expected changes of the workload and the caseload in details.

„In the Judgements of whom there was always a Warm Human Heart beside the Questions of Law and Justice” – Judicial Career of Andor Juhász

KINGA BÓDINÉ BELIZNAI

Andor Juhász (1864–1941) was a judge, a jurisconsult, a patriot, a legislator and a man with a noble heart in a person. He started his judicial career in his hometown, Kosice, where he was employed as articulated clerk, deputy clerk, and deputy judge at the tribunal, then at the county court. He worked for a short time in Miskolc, returning to Kosice, he became a judge at the tribunal, then at the high court of justice. Between 1906 and 1911 he acted as auxiliary, later as rapporteur judge at the Curia (Supreme Court). In the following years he was president of the tribunal (1911–1915), the high court of justice of Budapest (1915–1925), and of the Curia (1925–1934). He was distinguished figure of the Hungarian public life. As a judge, he was all the time „the most reliable and most tireless defender” of the judicial independence. His jurisprudential papers were published in books and legal journals.

The Career of Lord Chief Justice George Mailáth (1818–1883)

ZSUZSANNA PERES

The life and career of George Mailáth III, especially the facts related to his acting as a Lord Chief Justice, have already been processed in many articles. The main reason why his name pops up frequently in articles would be his person being strongly connected to the most important political events of the XIXth century. Although there are many sources mentioning him during the reform era or the later established neoabsolutism his name can be

especially often read in the documents from the times after the Compromise of 1867 and the establishment of the Austro-Hungarian Monarchy. Based on this we might say that there was no such important moment in the XIXth century's Hungarian history where the Mailáth family members and among them George Mailáth III wasn't present. This article intends to provide new details – beyond the facts we already know about him from the contemporary press-works – to the life and career of George Mailáth III based on unprocessed archival sources.

Szerzői útmutató

SZERKESZTÉSI ELVEK

A folyóirat rovatai: Tanulmányok, Fórum, Arcképcsarnok, Recenziók. A rovatszerkezetbe az alábbi terjedelmű írások kerülhetnek be:

Tanulmányok: 1–2 ív/tanulmány

Fórum: minimum 1–2 ív/írásmű

Arcképcsarnok: 0,5–1 ív/írásmű

Recenziók: 0,25–0,5 ív/recenzió.

Egy szerzői ív: 40 000, szóközzel számított leütés.

A tanulmány címét angol nyelven is kérjük megadni.

A tanulmányhoz legfeljebb 10 soros magyar és angol nyelvű összefoglalót (abstract) kérünk mellékelni.

A szerző nevét, beosztását és intézményét (affiliáció) a tanulmány elején kérjük feltüntetni. Affiliációként több intézmény is megadható.

Amennyiben a tanulmányhoz fotó tartozik, azt lehetőleg 300 dpi felbontású tif-fájlból kérjük, grafikon esetében kérjük mellékelni az Excel-fájlt is.

A tanulmányok idézési és hivatkozási rendszerében a Magyar Tudományos Akadémia Társadalomtudományi Kutatóközpont Jogtudományi Intézete által gondozott *Internetes Jogtudományi Enciklopédia* gyakorlatát kérjük követni (jog.tk.mta.hu/uploads/files/szerzoi_utmutato.pdf, a 4.2. bekezdéstől).

RÖVIDÍTÉSEK

Az alkalmazni kívánt rövidítéseket az első előfordulásakor ki kell írni a teljes megnevezéssel, majd zárójelben megadni a továbbiakban használt rövidítést.

A jogszabály-rövidítéseket a *Nemzeti Jogszabálytár* (www.njt.hu) *Közismert jogszabályok* jegyzéke alapján kérjük elkészíteni.

IDÉZÉS

A szó szerint hivatkozott szövegeket mindig idézőjelek közé zárva idézzük. Ha nem pontosan úgy kezdjük az idézetet, ahogyan az eredetiben szerepel, akkor a korrekcióra szögletes zárójelet használunk: „[I]dézet.”

Kihagyott, illetve korrigált szövegrész esetében kérjük a [...] megjelölést használni.

Joganyagok idézése

A törvények és rendeletek címét dőlt betűvel szedjük. Az egy tanulmányon belüli első előfordulásakor kérjük a teljes címet: *1989. évi XXXI. törvény az Alkotmány módosításáról*, később már csak a jogszabály évszámát és a számát tüntessék fel, kurzívval: *1989. évi XXXI. törvény*.

Magyar, uniós, illetve nemzetközi bírói gyakorlat idézése

A Magyar Tudományos Akadémia Társadalomtudományi Kutatóközpont Jogtudományi Intézete által gondozott *Internetes Jogtudományi Enciklopédia* gyakorlatát kérjük követni (jog.tk.mta.hu/uploads/files/szerzoi_utmutato.pdf, az 5.8. bekezdéstől).

HIVATKOZÁS

A vezetéknevek kiskapitálissal szerepeljenek, a keresztnéveket is minden esetben kérjük kiírni, eredeti névsorrend szerint: KIS János, Michael SAHS.

Több szerző/szerkesztő esetében nagyköötőjellel (–) kapcsoljuk össze a neveket. Háromnál több szerző vagy szerkesztő közül csak az elsőt tüntetjük fel, a többire et al. rövidítéssel utalunk.

A szerző(k) neve után kettőspont áll.

Monográfia, könyv

SZERZŐ(K) NEVE az eredeti névsorrendben (a vezetéknev KISKAPITÁLISSAL kiemelve): *Kötetcím*. Kiadás helye, kiadó neve, évszám. Oldalszám (amennyiben konkrét helyre hivatkozunk).

Szerkesztett kötet

SZERKESZTŐ(K) NEVE az eredeti névsorrendben (szerk.): *Kötetcím*. Kiadás helye, kiadó neve, évszám. Oldalszám.

Szerkesztett kötetben megjelent könyvfejezet, tanulmány

SZERZŐ(K) NEVE: A hivatkozott írás címe. In SZERKESZTŐ(K) NEVE (szerk.): *Kötetcím*. Kiadás helye, kiadó, évszám. Oldalszám.

Folyóiratcikk

SZERZŐ(K) NEVE: A hivatkozott írás címe. *A folyóirat neve*, évszám/szám, oldalszám.

Internetes publikáció

Az URL-lel hivatkozhatunk pontos helyre vagy az adott tárhelyre (portálra), de csak akkor, ha ott az olvasó számára is egyértelműen megtalálható a hivatkozott szöveg. A hivatkozás során az URL-ből hagyjuk el a http:// tagot akkor is, ha az nem www-vel kezdődik.

Visszaulrás egy már hivatkozott műre

Ugyanarra a műre vonatkozó további hivatkozások esetén követendő minta:

Lásd PIETZKER: *Az idézett cím egy karakterisztikus részlete...*, i. m. 1100.

KELSEN: *Jogtan...*, i. m. 87.

Az „Uo.” utalást csak egy jegyzeten belül vagy egymást követő jegyzetekben alkalmazzuk, akkor, ha ugyanarra a már hivatkozott műre utalunk.